ROUTES BETWEEN THE SEAS: BALTIC-BUG-BOH-PONT FROM THE 3RD TO THE MIDDLE OF THE 1ST MILLENNIUM BC

Yuriy Boltryk
Yuriy M. Brovender
Katerina P. Bunyatyan
Justyna Cieszewska
Janusz Czebreszuk
Sylwester Czopek
Kirill V. Gorbenko
Juriy S. Grebennikov
Marcin Ignaczak
Lubov S. Klochko
Viktor I. Klochko
Vitaliy Konopla
Aleksander Kośko
Mykola N. Kryvaltsevich
Jerzy Libera
Sergey D. Lysenko
Svetlana S. Lysenko
Jan Machnik
Przemysław Makarowicz
Mirosław Makohonienko
Vitaliy V. Otroshchenko
Jarosław Rola
Valery Samolyuk
Jarosław Sobieraj
Paulina Suchowska
Marzena Szmyt
Katarzyna Ślusarska
Witold Tyborowski

BALTIC-PONTIC STUDIES

V O L U M E 14 • 2009

© Copyright by B-PS and Authors
All rights reserved

Cover Design: Eugeniusz Skorwider

Linguistic consultation: Ryszard J. Reisner, Piotr T. Żebrowski

Printed in Poland

Computer typeset by PSO Sp. z o.o. w Poznaniu

Druk i oprawa: Zakłady Poligraficzne SERIGRAF w Suchym Lesie

CONTENTS

EDITORS' FOREWORD 7

INTRODUCTION 9

Aleksander Kośko, Viktor I. Klochko, TRANSIT ROUTES BETWEEN THE BALTIC AND BLACK SEAS: EARLY DEVELOPMENT STAGES – FROM THE 3RD TO THE MIDDLE OF THE 1ST MILLENNIUM BC. AN OUTLINE OF RESEARCH PROJECT 9

PART I – 'NATURAL ROUTES' OF THE BORDERLAND BETWEEN THE EAST AND WEST OF EUROPE - PROGRAMMES OF ENVIRONMENT (FIELD) IDENTIFICATION 19

Mirosław Makohonienko, NATURAL SCIENTIFIC ASPECTS OF PREHISTORIC AND EARLY HISTORIC TRANSIT ROUTES IN THE BALTIC-PONTIC CULTURAL AREA 19

Jarosław Rola, CONSTRUCTION ISSUES IN THE NORTH-WEST (CENTRAL EUROPEAN) SECTION OF BALTIC-PONTIC INTER-REGIONAL ROUTES: THE NOTEĆ RIVER CROSSING IN ŻUŁAWKA MAŁA – MUCH ADO ABOUT NOTHING? 72

PART II – RAW MATERIAL RESOURCES OF THE BALTIC-PONTIC ARE 87

Janusz Czebreszuk, WAYS OF AMBER IN THE NORTHERN PONTIC AREA. AN OUTLINE OF ISSUES 87

Yuriy M. Brovender, COPPER ORES OF THE NORTHERN PONTIC REGION AS RAW MATERIALS FOR PRODUCTION ACTIVITY IN THE PALEOMETAL AGE (BASED ON THE STUDY OF THE KARTAMYSH ORE MINING AND METALLURGY COMPLEX) 103

PART III – STRATEGIES OF LONG-DISTANCE TRANSPORT AND CHOROGRAPHIES OF THE NORTHERN PONTIC AREA SHARED BY THE SOCIETIES OF ANCIENT CIVILIZATIONS IN ANATOLIA, MESOPOTAMIA AND MAINLAND GREECE 124

Witold Tyborowski, COMMUNICATION ROUTES AND OVERLAND TRANSPORT MEANS IN WESTERN ASIA IN THE BRONZE AGE (4TH TO 2ND MILLENNIUM BC) 124

Paulina Suchowska, COMMUNICATION SPACE OF THE NORTHERN PONTIC AREA AS VIEWD BY AEGEANS 156

Justyna Cieszewska, GREEK CHOROGRAPHY OF LAND ROUTES IN NORTH-WESTERN PONTIC AREA 176

PART IV – SHORT AND LONG MIGRATIONS BY PEOPLES OF THE LANDS BETWEEN THE SEAS IN THE 4TH TO THE TURN OF THE 3RD MILLENNIUM BC: FROM FORAYS TO MAPS OF ITINERARIES 191

Aleksander Kośko, Marzena Szmyt, CENTRAL EUROPEAN LOWLAND SOCIETIES AND THE PONTIC AREA IN THE 4TH-4TH/3RD MILLENNIUM BC 191

Jan Machnik, SHORT AND LONG-DISTANCE PASTORAL JOURNEYS ALONG ANCIENT UPLAND ROUTES IN EUROPE IN THE 3RD MILLENNIUM BC 214

Jerzy Libera, Jarosław Sobieraj, Vitaliy Konopla, SOME LATE NEOLITHIC STONE AXES AS POTENTIAL MARKERS OF CULTURAL EXCHANGE IN BALTIC-PONTIC INTER-REGIONAL ROUTES 223

PART V – EARLY LONG-DISTANCE ROUTES BETWEEN THE SEAS: BALTIC-BUG-BOH-PONT ROUTE AND CONTEXTS OF NEIGHBOURHOOD ROUTES (THE 3RD TO THE MIDDLE OF THE 1ST MILLENNIUM BC) 232

Marzena Szmyt, EASTERN EUROPEAN DESTINATIONS OF CENTRAL EUROPEAN CULTURAL PATTERNS. THE CASE OF GLOBULAR AMPHORA CULTURE (END OF THE 4TH – MIDDLE OF THE 3RD MILLENNIUM BC) ... 232

Katerina P. Bunyatyan, Valery Samolyuk, MANIFESTATIONS OF MIDDLE DNIEPER CULTURE IN THE VOLYN TERRITORY AND THE ISSUE OF ANCIENT ROUTES 252

Viktor I. Klochko, Aleksander Kośko, THE SOCIETIES OF CORDED WARE CULTURES AND THOSE OF BLACK SEA STEPPES (YAMNAYA AND CATACOMB GRAVE CULTURES) IN THE ROUTE NETWORK BETWEEN THE BALTIC AND BLACK SEAS 269

Przemysław Makarowicz, BALTIC-PONTIC INTERREGIONAL ROUTES AT THE START OF THE BRONZE AGE 302

Sergey D. Lysenko, Svetlana S. Lysenko, GROUND COMMUNICATIONS OF THE EASTERN AREA OF THE TRZCINIEC CULTURE CIRCLE 338

Katarzyna Ślusarska, HORDEEVKA – IMPLICATIONS OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH ON EXTRA-REGIONAL RELATIONS (CULTURES OF THE BOH-BUG RIVERS BASIN) 368

Kirill V. Gorbenko, Yuriy S. Grebennikov, THE 'DYKYI SAD' FORTIFIED SETTLEMENT AS A UNITING LINK IN THE CONTEXT OF ECONOMIC,

POLITICAL AND CULTURAL RELATION OF 1200-1000 BC (THE BALTIC SHORE, THE PONTIC REGION AND THE MEDITERRANEAN) 375

Marcin Ignaczak, THE ROLE OF BALTIC-BLACK SEA ROUTES IN THE DEVELOPMENT OF LUSATIAN CULTURE SOCIETIES IN THE DECLINE BRONZE AND EARLY IRON AGES 391

Yuriy Boltryk, PONTIC TRADE ROUTES – BALTIC SEA AREA AS A MAP OF SCYTHIAN EXPANSION 402

Lubov S. Klochko, AMBER IN GARMENTS OF POPULATIONS OF SCYTHIA (WAYS AND FORMS OF RECEPTION) 415

PART VI – ROUTES BETWEEN THE SEAS - RESEARCH PERSPECTIVES 439

Mykola N. Kryvaltsevich, THE TERRITORY OF BELARUS IN THE SYSTEM OF COMMUNICATION ROUTES OF 3000 – EARLY 2000 BC 439

Vitaliy V. Otroshchenko, THE BRONZE AGE COMMUNICATION ROUTE SYSTEM IN THE NORTHERN PONTIC AREA 462

Sylwester Czopek, THE ROLE OF THE DNIESTER ROUTE – THE SAN RIVER IN THE BRONZE AND EARLY IRON AGES 475

References 490

List of Authors 566

Editor's Foreword

As regards the identification of the early forms of Europe's long-distance routes, the area lying between the Baltic and Black seas can be said to be one of relative neglect. Specifically, little research has been devoted to the development stages of the area's socio-cultural map, i.e. to neighbourly forays, itineraries, routes (of varied continuity, range and transport technique), stable segments of roads leading to water crossings, networks of fords and the communication channels running along watersheds. The foremost issue, at present one of great difficulty with respect to a study embracing the whole region in question, is the cultural context of these innovations and the related mechanisms that saw their creation in regard to the socio-economic basis and ritual-epistemological nature of ancient peoples in these regions.

The study by Marija Gimbutas [Gimbutas 1965] of 'amber routes', joining the west and east of Europe, may be considered the first attempt to tackle the issue of the region's early communication channels and was accordingly referred to in the analyses of the distribution of stone 'fluted maces', regarded as hypothetical markers of Baltic-Pontic routes [Kośko 2001; 2002]. Generally, this conceptual leaven can be said to have provided broader intellectual stimuli for the international academic community of 'Archaeology Bimaris'. The turning point in the nascent study of ancient routes has been thus given a clear framework: an inter-university and interdisciplinary discussion (see the Poznań-Obrzycko symposium *Routes Between the Seas: Baltic-Bug-Boh (Southern Bug)-Pont* held in October 2008).

The papers included in this volume are a partial record of the discussion. The intentional selectiveness here is seen therefore in the conscious limitation of the scope of papers ('piecemeal' treatment of linguistic or ethnological and anthropological analyses). Moreover, there is a special focus on one of the inter-regional routes, namely the Baltic-Bug-Boh (Southern Bug)-Pont, or more specifically, its early evidence (generally speaking, prior to – widely known to the academia – its use in the times of Goth migrations).

Editorial comment

1. All dates in the B-PS are calibrated [BC; see: Radiocarbon vol. 28, 1986, and the next volumes]. Deviations from this rule will be point out in notes [bc].
2. The names of the archaelogical cultures and sites are standarized to the English literature on the subject (e.g. M. Gimbutas, J. P. Mallory). In the case of a new term, the author's original name has been retained.
3. The spelling of names of localities having the rank of administrative centres follows official, state, English language cartographic publications (e.g. *Ukraine, scale 1 : 2 000 000*, Kiev: Mapa LTD, edition of 1996; *Rèspublika BELARUS', REVIEW-TOPOGRAPHIC MAP*, scale 1:1 000 000, Minsk: BYELORUSSIAN CARTOGRAPHIC AN GEODETIC ENTERPISE, edition 1993).
4. As far as names of administrative units in Polish, Ukrainian, Belarusian and English are concerned, a convention has been adopted that województwo = oblast = region and powiat = raion = district.

Baltic-Pontic Studies
vol. 14: 2009, 338-367
PL ISSN 1231-0344

Sergey D. Lysenko, Svetlana S. Lysenko

GROUND COMMUNICATIONS OF THE EASTERN AREA OF THE TRZCINIEC CULTURE CIRCLE

The Trans-European Forest – Steppe Way, uniting the Urals region and the Hungarian Plain, is one of the principle ground arteries of the late Bronze Age. Its location in the Right-bank Dnieper area, in the eastern part of the Eastern Trzciniec culture circle, can be identified by the mapping of adornments of the late Bronze Age linked in their origin to the Carpathian cultural genesis source.

Ancient ground communications are rather specific archaeological monuments. Unlike settlements, graves, treasures and other kinds of monuments localized directly in the field, ancient routes in most cases, can be identified only as a result of a complex study by mapping archaeological materials (treasures, metal artefacts, horse harness, concentration of burial monuments, co-existence of components of different cultures, etc.) and comparing it with specific features of the landscape (minimum cuts of the relief, minimum occurrence of marches and forests, presence of the necessary crossing points across rivers, particularly wide ones with swampy flood-lands), springs and water-filled gulches, presence of convenient places for (waterway) crossings, etc.

A number of studies specially focusing on research into the issue of Eastern European communications of the Early Bronze Age [Kośko 2001], the late Bronze Age [Otroshchenko 1986; 1995; 2007; Gorbenko, Grebennikov 2007], the Scythian period [Boltryk 1990], the Ancient (Old) Rus [Motsya, Khalikov 1989; 1997] have been published lately. The study of ancient communications enables us to take a different perspective on many late pre-historic processes. Connected with a network of water and ground transportation arteries, Eurasia appears not as a patchwork blanket of various cultures, but as a whole functional system, individual parts of which are interdependent and mutually complementary.

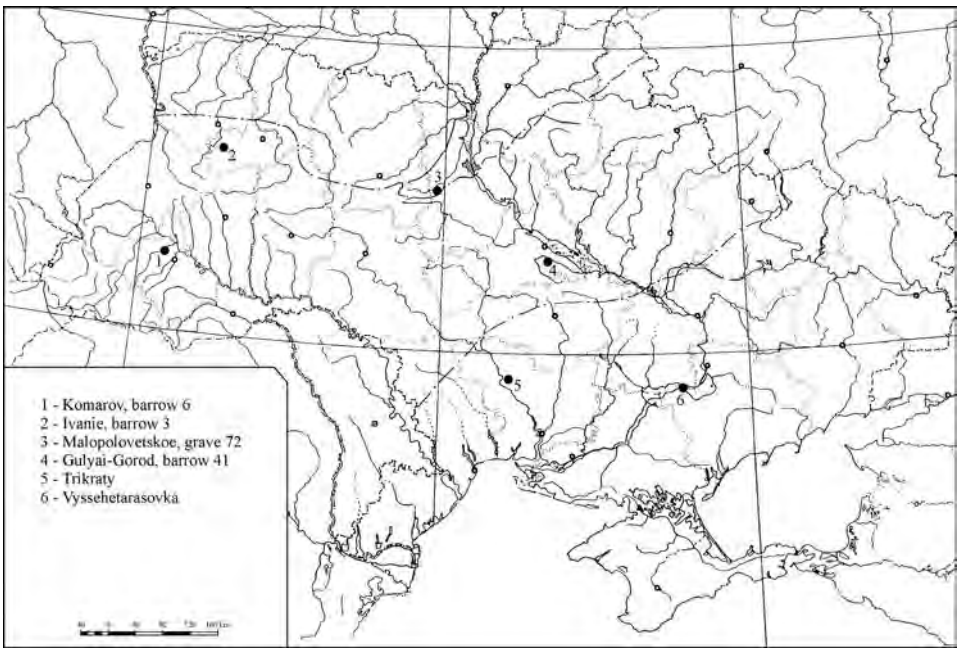

Fig. 1. Spreading of plate-headed pins from the territory of Ukraine

The Trans-European Forest – Steppe Way, uniting the Urals region and the Hungarian Plain, is one of the principle ground arteries of the late Bronze Age [Otroshchenko 1995]. Its location in the Right-bank Dnieper area, in the eastern area of the Eastern Trzciniec culture circle, can be identified by the mapping of adornments of the late Bronze Age linked in their origin to the Carpathian cultural genesis source [Lysenko 2002; Lysenko S.S. 2006].

1. TCC ADORNMENTS AS MARKERS OF GROUND COMMUNICATIONS

For the purposes of mapping, a generalisation of different types of adornments was performed. As a result, they were grouped in two major types: the 'Komarov type adornments' and the 'Hordeevka – Belogrudovskaya type adornments'.

The 'Komarov type adornments' were deemed to include categories of adornments analogous to those found in the Komarov, Voitsekhovka, Ivanie, Malopolovetske burial sites of the Trzciniec culture circle (TCC). These included pins with

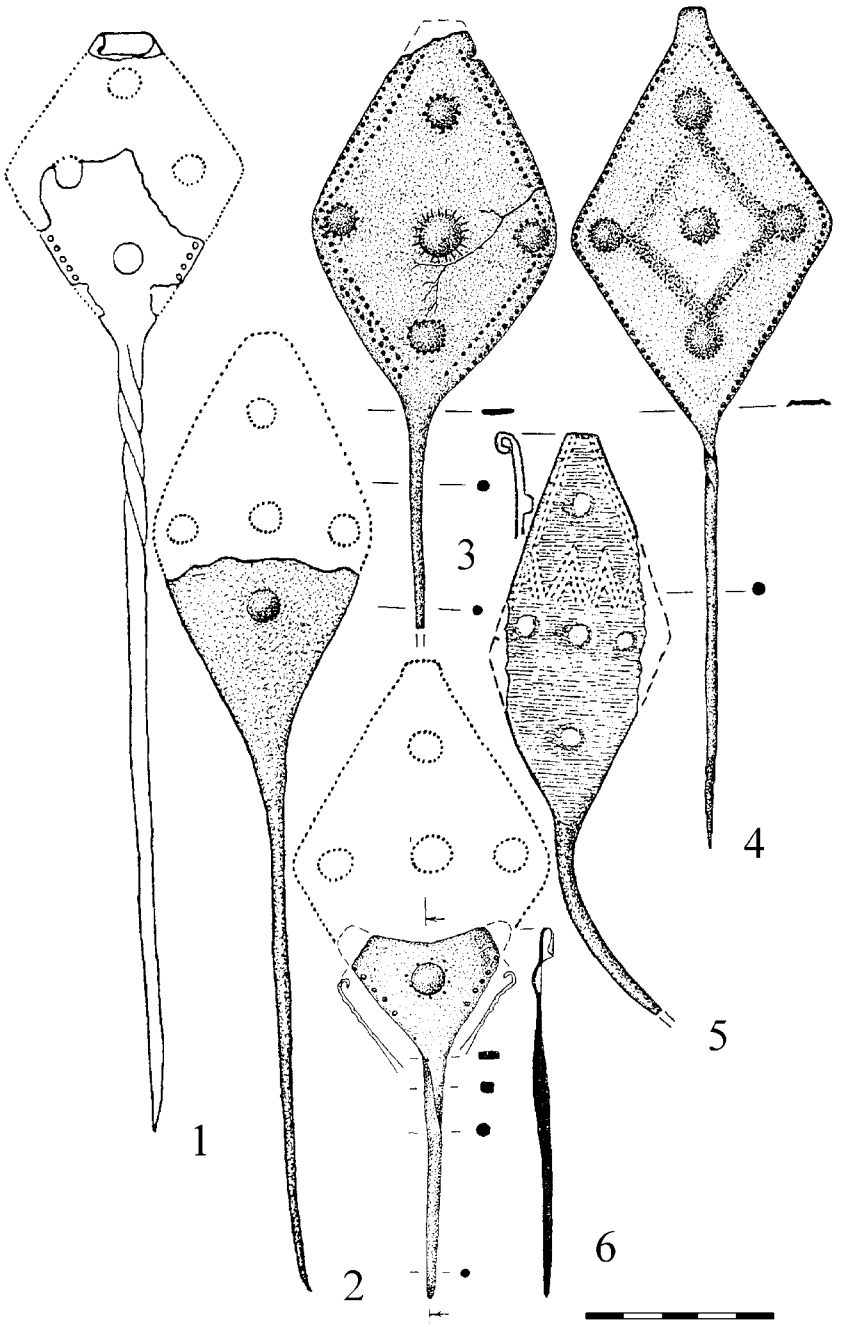

Fig. 2. Plate-headed pins from the territory of Ukraine

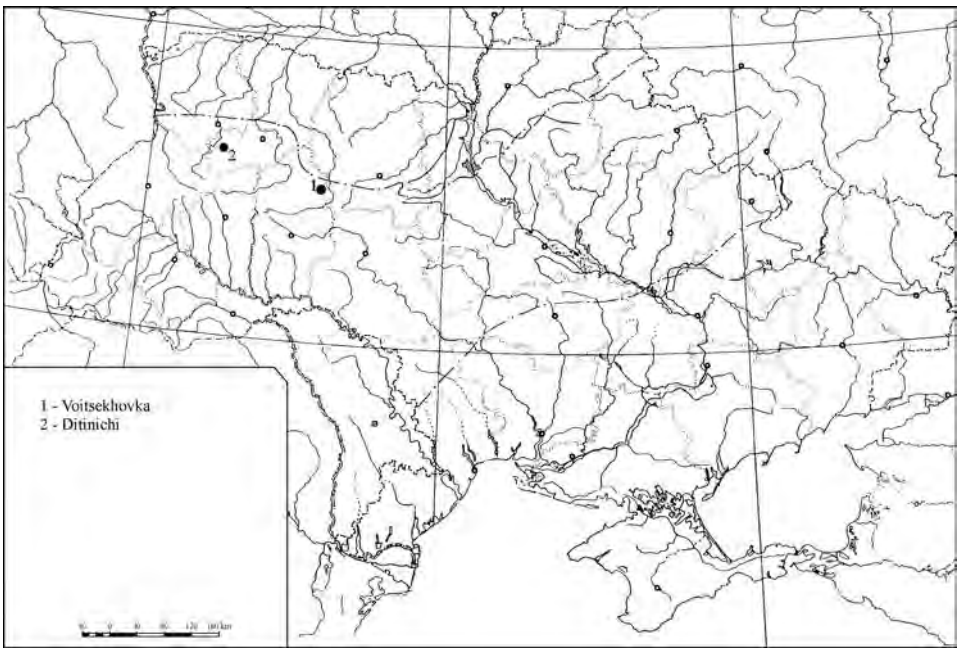

Fig. 3. Spreading of spiral-headed pins from the territory of Ukraine

forged plated (lamellar) rhombic heads (Fig. 1-2), spiral-shaped bezel heads (relatively small compared to the needle's length) (Fig. 3-4), nail-like heads (either with or without an eye) (Fig. 5-7), torques spiral-twirled terminals (Fig. 9-15), bracelets with spiral-twirled terminals (Fig. 16-21), multi-spiral bracelets with spiral-twirled terminals, multi-spiral bracelets (made of fine, segment-shaped in section wire with stiff ribs, triangular in section or with clearly expressed ribs) (Fig. 22-27), rings with spiral bezels (Fig. 28-29) and double-spiralled fibulas (Fig. 30-31). In the monuments of the eastern area of the Trzciniec culture circle, these pieces of ancient jewelry belong to the early and classic phases and are dated within 1600-1200 BC.

Pins with forged plated (lamellar) rhombic heads are represented in the TCC monuments by four artefacts: Komarov, barrow 6 (Fig. 2:1), Gulyai-Gorod, barrow 41 (barrow 41) (Fig. 2:3-4) and Malopolovetske-3, grave 72 (grave 72) (Fig. 2:6). All are decorated with large 'pearls' and punch ornament on the contour. A slightly modified version of such pins (with richer ornament or with the 'pearls' alone) was represented in the Noua-Sabatinovka-Coslogeni culture circle area: Vyshetarasovka (Fig. 2:5), Trykraty (Fig. 2:2), Beleny, Medzidia and Ulmu.

Pins with spiral-twirled heads, which had been made relatively small compared to the needle's length, were found in only two locations: Dytynychi, barrow 2

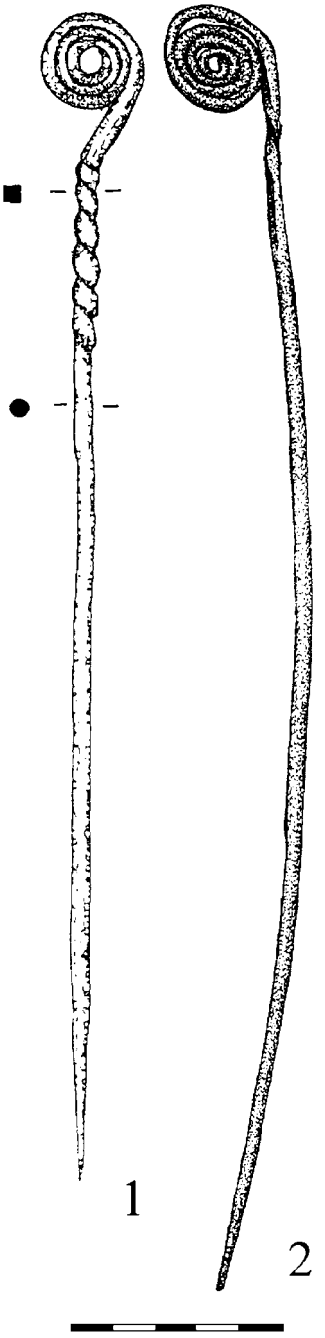

Fig. 4. Spiral-headed pins from the territory of Ukraine

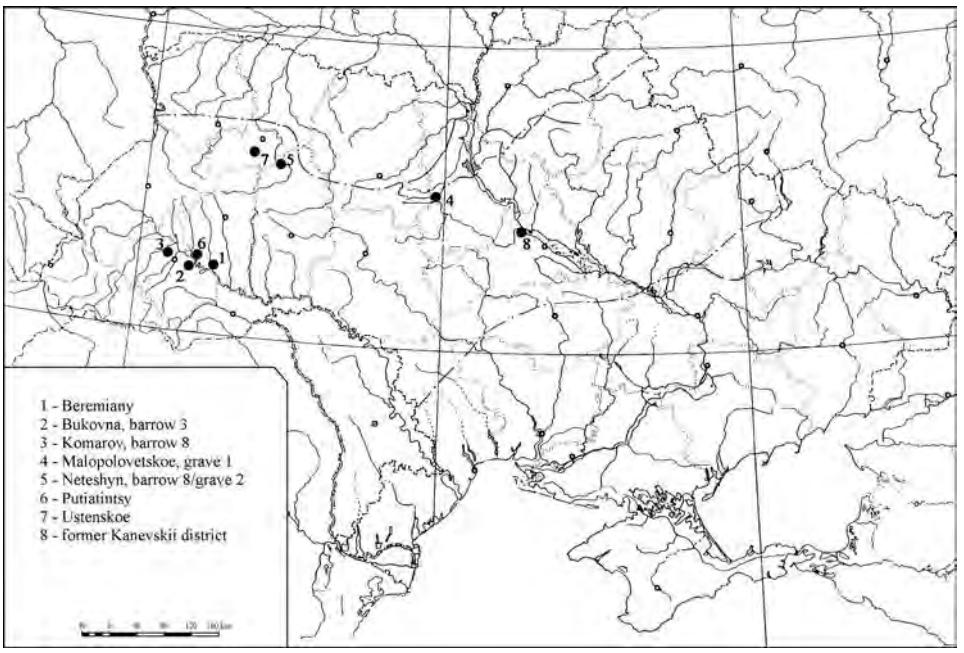

Fig. 5. Spreading of nail-headed pin from the territory of Ukraine

(Fig. 4:1) and Voitsekhivka, barrow 5 (Fig. 4:2). Pins with nail-like heads are represented by nine objects. Three have an eye: Malopolovetske, grave 1 (Fig. 7:3), former Kanevsky district (Fig. 7:1) and Ustenske (Fig. 7:2), whilst the others have no eye: Komarov, barrow 8 (Fig. 6:3), Bukowna, barrow 3 (Fig. 6:4), Beremiany (Fig. 7:4), Putiatyntsi (Fig. 6:1, 7:5) and Netishyn, barrow 8/grave 2 (Fig. 6:2).

Apparently these were pins found only in the Ivanie burial site and had no direct analogies; large pins with forged lamellar wide triangular heads (Fig. 8:1), with a conical head (Fig. 8:3) and a small pin with a hollow head and bulges (Fig. 8:2).

Eleven torques with spiral-twirled terminals, made of relatively thin wire, predominantly round in section, were found in Komarov, barrow 8 (Fig. 13:2), Voitsekhivka, barrow 2/grave 3 (Fig. 12:1), Kustovtsi (Fig. 15:1), Ivanie, barrow 2/grave 1 (Fig. 13:1), Bar (Fig. 14:2), Tekline, barrow 347 (Fig. 14:1) and Malopolovetske-3, grave 1 (Fig. 10), 68 (Fig. 11), 72 (Fig. 12:2). A torque with a large forged, square in section, half-turned hook from grave No. 63 of the Malopolovetske burial site can be also considered as a version of this type of torques (Fig. 15:2).

Bracelets with spiral-twirled terminals are represented by 14 objects. They included the objects made of relatively thin wire: round in section (Voitsekhivka, barrow 9/grave 2 (Fig. 18:1, 3)), Kustovtsi (Fig. 20:2), Uniev (Fig. 18:4), Troyaniv

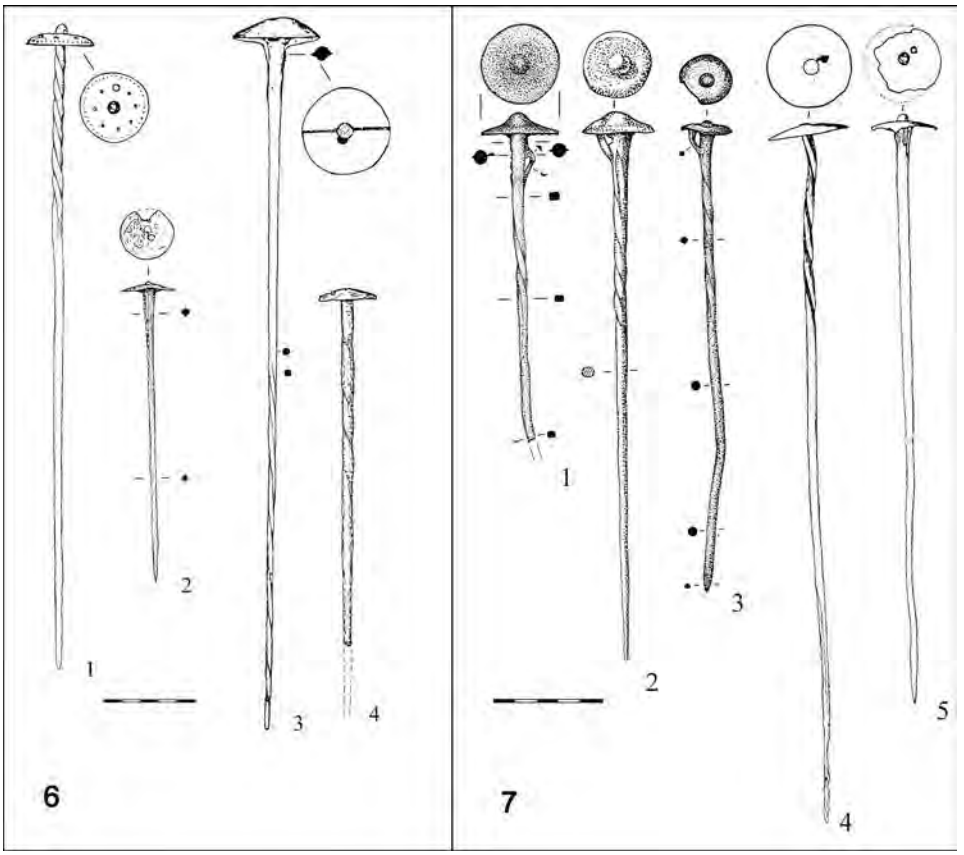

Fig. 6-7 Nail-headed pins from the territory of Ukraine

(Fig. 19:3), Malopolovetske-3, grave 1 (Fig. 17:1-2), the Kiev region (Fig. 17:3), former Kaniv district (Fig. 18:2), Ivanie, barrow 2/grave 5 (Fig. 20:1), segment-shaped in section (Ivanie, barrow 2/grave 1 (Fig. 19:1-2)), Ovruch (Fig. 19:4), triangular in section (Middle Dnieper area (?) (Fig. 20:3)) and rectangular in section (Vasiliev (Fig. 21:3)). Objects close to the latter, made of a narrow plate, sub-rectangular or segment-shaped in section, are also known to have been found in the Donets basin, the Srubnaya culture area: Vozrozhdenie-2, barrow 2/5 (Fig. 21:4-5) and Novoselivka, barrow 1/grave 5 (Fig. 21:6-7). Ends of the wire were woven into 'shields', tetrahedral in a number of cases (Malopolovetske-3, grave 1) or trihedral (Ivanie, barrow 2/grave 1).

Multi-spiral bracelets with spiral-twirled terminals were found in two monuments: Bukiwna, barrow 3 (Fig. 21:1) and Chersk (Fig. 21:2). Large multi-spiral

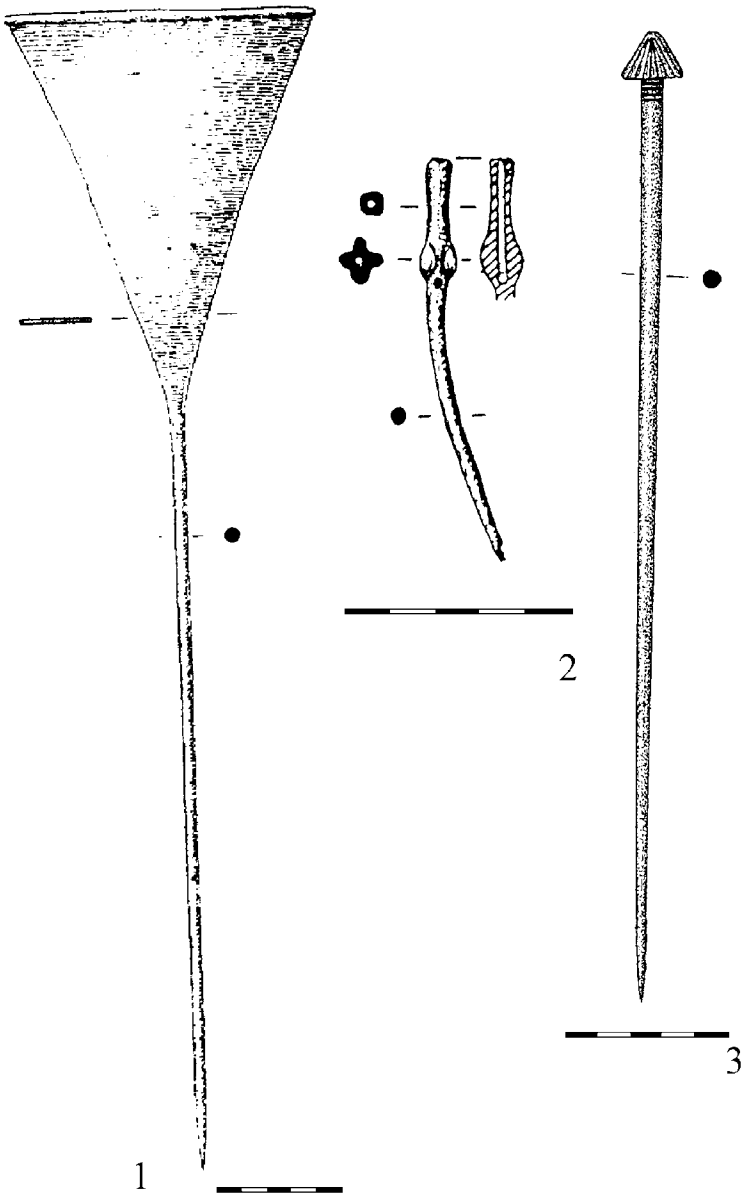

Fig. 8. Pins from the Ivanie burial site

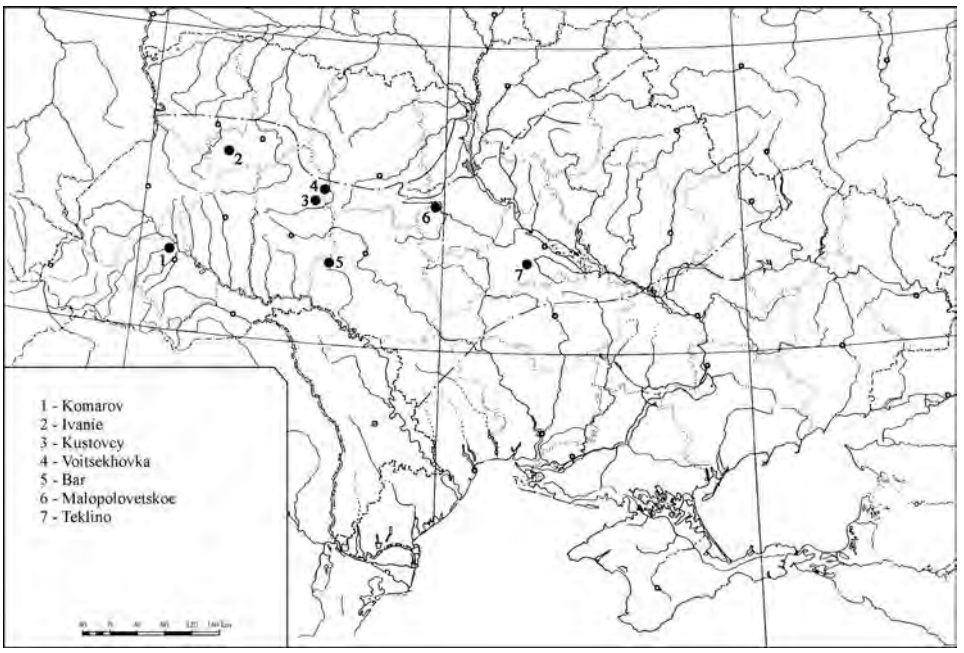

Fig. 9. Spreading of torques with spiral 'shields' from the territory of Ukraine

bracelets with spiral-twirled terminals originate from the Hordeevka burial site, barrow 16 (Fig. 35).

Multi-spiral bracelets were represented by 31 objects. Bracelets made of fine wire, segment-shaped in section, were found in the monuments of Malopolovetskoye-3, grave 1 (Fig. 25:1-2), Kozarovychi, grave 43 (Fig. 27:3), Hryshchentsi (Fig. 24:5), Bar (Fig. 24:7), Chebotarka (Fig. 26:6-7), Voitsekhovka, barrows 2, 5, 6 (Fig. 26:1-5), Peresopnytsia (Fig. 24:3-4), Dorohoshcha, barrow 1/grave 3 (Fig. 26:8-9), Netishyn (Fig. 25:3-4), Ivanie, barrow 2/grave 5 (Fig. 24:1-2), Skurch (Fig. 24:6). Bracelets with stiff ribs, triangular in section or with clearly expressed ribs, come from the monuments of Malopolovetske-3, grave 63 (Fig. 23:5-6), Trypillia (Fig. 23:3), Dorohoshcha, barrow 1/grave 2 (Fig. 23:4), Ivanie, barrow 2/grave 1 (Fig. 23:1-2), Kustovtsi (Fig. 24:8), and NHMU reserves, No. a270/13 (Fig. 27:2). A separate case is the wide-ribbed bracelet from Kamyanka – Buzska (Fig. 27:4). Apparently, a fragment of a ribbed bracelet had been used to make a pendant, found in housing 1 (1988) at the Khodosovka – Dibrova settlement near Kiev (Fig. 27:1).

Rings with spiral bezels, made of fine wire, round in section, were found in the eastern TCC area only at the Komarov burial site, b.8 (Fig. 29:9-12). However, successors to similar rings, though with a much smaller diameter of the spiral, were

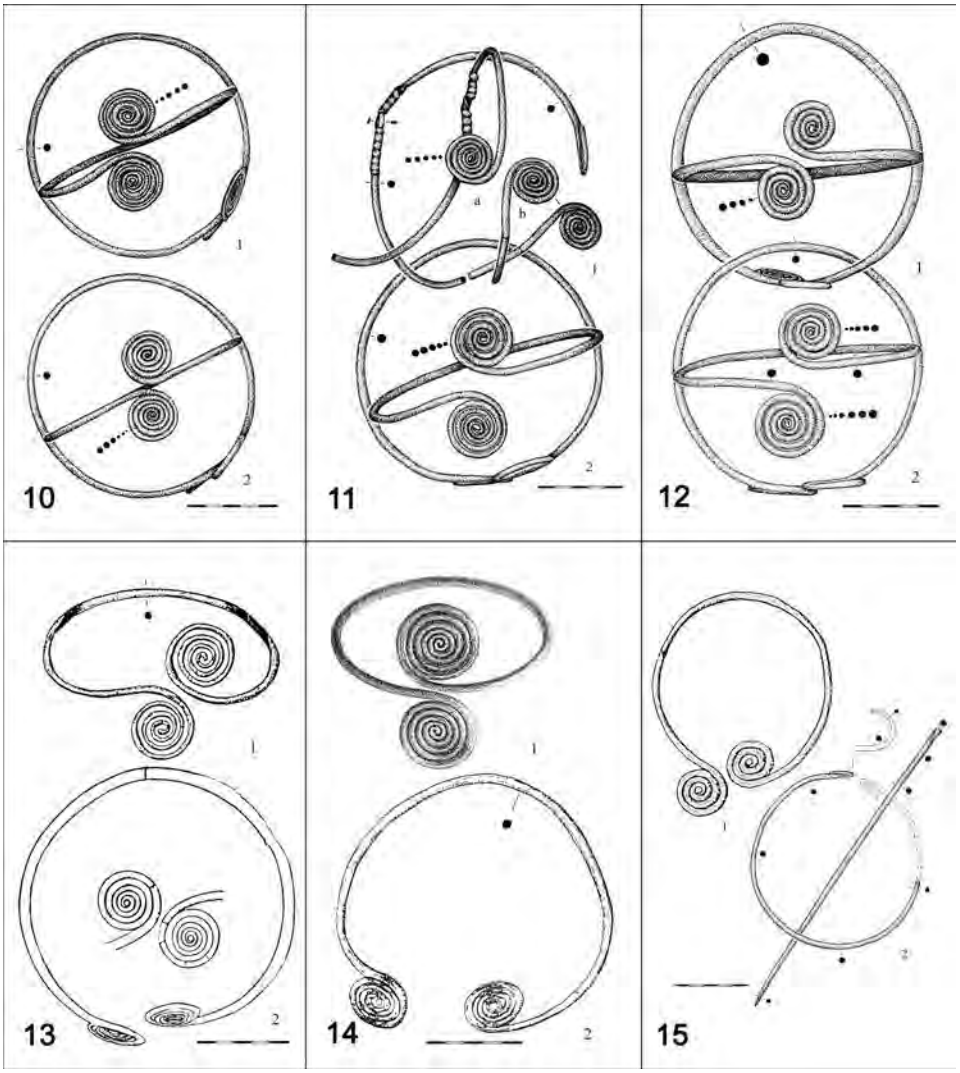

Figs. 10-15. Torques with spiral-twirled terminals from the territory of Ukraine

found in the area of the Berezhnovka–Mayovka Srubnaya culture: Luhansk, Trykotazhna Fabryka (Knitting Factory), b.1/g.12 (Fig. 29:15), Novopodkryazh, gr.III, b.1/g.7 (Fig. 29:13), Pokrovka, b.3/g.10 (Fig. 29:14), Khashcheve, b.5/g.14 (Fig. 29:16) and Chuyun-Cha (the Crimea) (Fig. 29:17-18). The multi-spiral rings with spiral bezels, made of fine wire, round in section, were found in the eastern TCC area only in two locations. One of the finds, made in Luhove ("Chekhi") (Fig. 29:8), was related by T. Sulimirski to the Vysotsk culture, though the circumstances of that find are

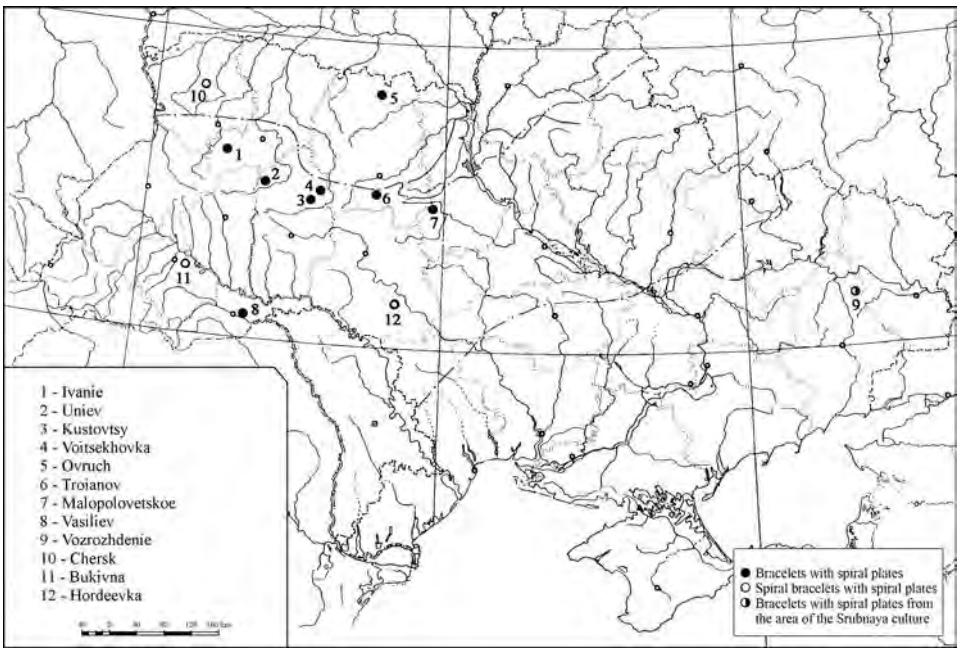

Fig. 16. Spreading of bracelets spiral-twirled terminals from the territory of Ukraine

unknown. Four more artefacts (Fig. 29:1-4) come from barrows 9, 21, 31 of the Hordeevka burial site. A broken multi-spiral ring with a spiral bezel was found in the area of the Berezhnovka–Mayovka Srubnaya culture in the Vozrozhdenie – 2 burial site, barrow 2/grave 5 (Fig. 29:5). A later replica of similar artefacts comes from the Belozerka burial mound, the Verkhniaia Khortytsya (Fig. 29:6-7).

Seven double-spiral fibulas were found in the TCC's eastern area in Tekline, barrow 347 (Fig. 31:1), Ovruch (Fig. 31:2), Kiev-Obolon (Fig. 31:3), Voitsekhivka, barrow 2 (Fig. 31:5), barrow 6 (Fig. 31:4), Kustovtsi (Fig. 31:6) and Dytynychi, barrow 1 (Fig. 31:7). The selection did not include pins with loop-shaped heads, padlock-like pendants, round plaques with a loop in the centre and a number of other adornments, which were also found in the aforementioned monuments of the Komarov line of the TCC, but having a far wider dissemination area.

Jewellery of the 'Hordeevka–Belogrudovskaya types' is represented by various categories of adornments, which have analogues among those found in the Hordeevka burial site (1500-1000 BC). They include: Hordeevka-type pins with a small ring-like head and 3-4 'flutes' on the needle somewhat below the head (Fig. 32:1-6), rod-like pins of the Hordeevka type with bulges (Fig. 33), long ball-like-headed

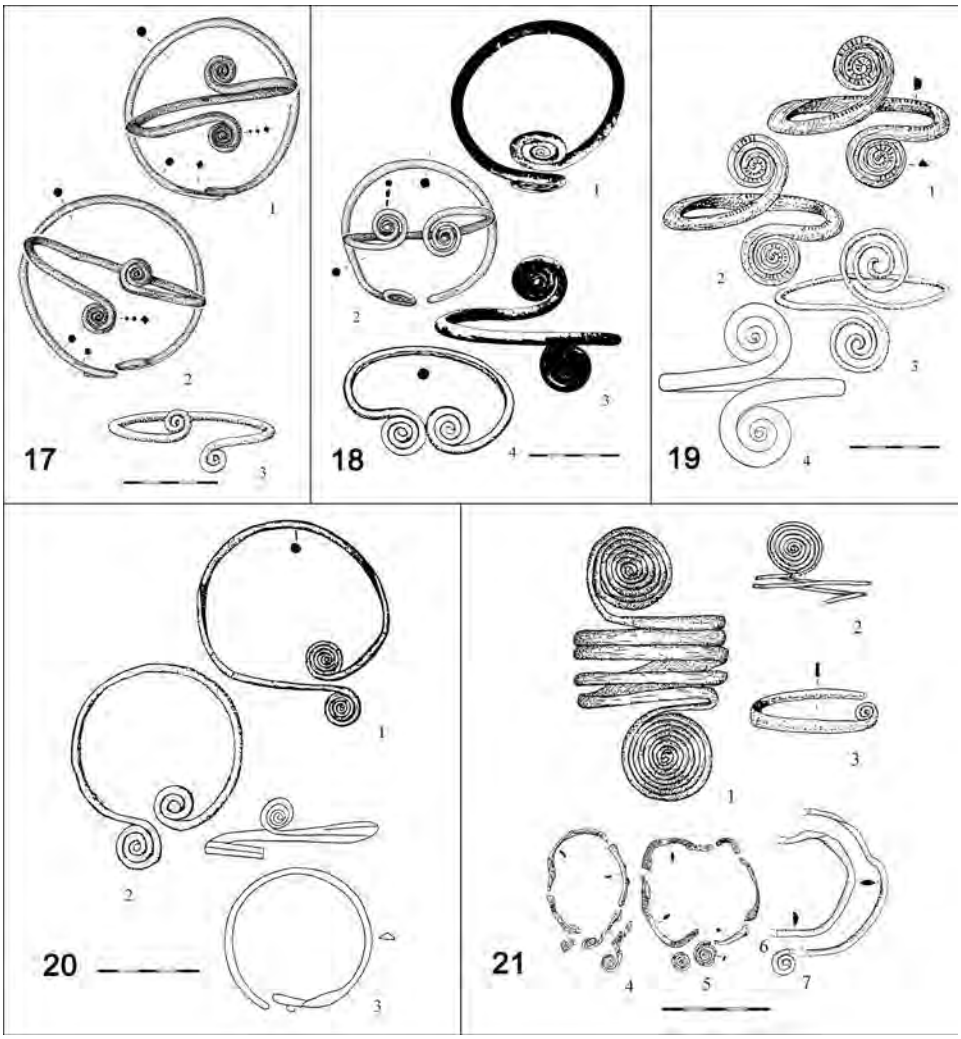

Figs. 17-21. Bracelets spiral-twirled terminals from the territory of Ukraine

pins (Fig. 34), large multi-spiral bracelets with spiral-twirled terminals (Fig. 35), multi-spiral bracelets, made of fine wire, round in section, ornamented along their full length with groups of inlays (Fig. 36), massive whole-cast bangles, decorated with engraving (Fig. 37-38), pendants of the Belogrudovskaya type (Fig. 39-41) and three-petal beads (Fig. 32:7-10).

Pins of the Hordeevka type with small ring-like heads and 3-4 coils on the needle somewhat below the head were found in the monuments of Hordeevka, barrows 11, 16, 27 (Fig. 32:1-5) and Hradizhsk (Fig. 32:6).

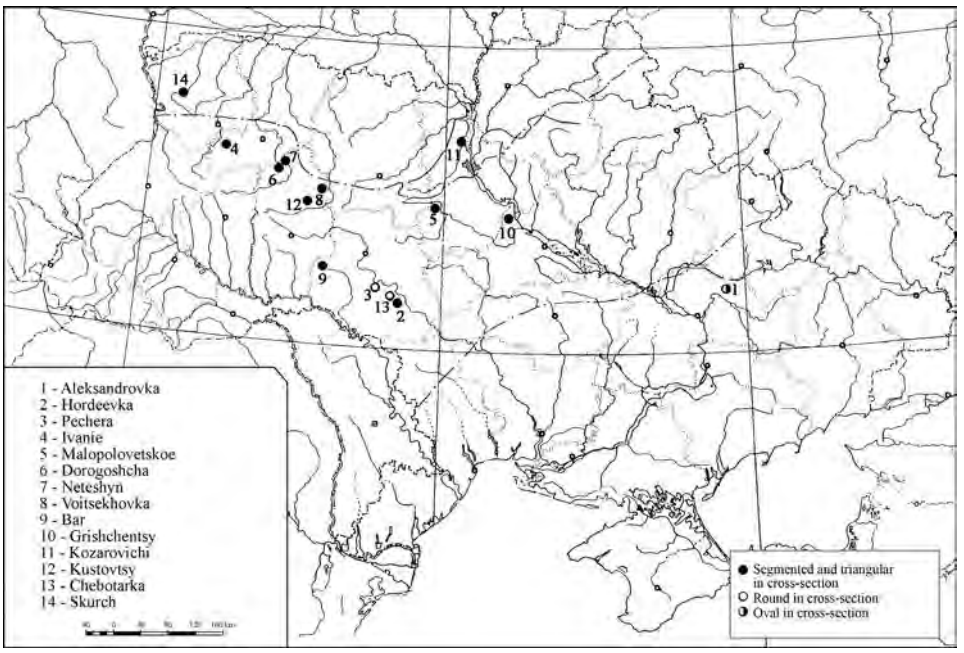

Fig. 22. Spreading of multi-spiral bracelets from the territory of Ukraine

Rod-shaped pins were found in barrow 16 of the Hordeevka burial site (Fig. 33: 1-2). Similar "depasportised" (undocumented) pins are kept at the NHMU, a211/ 1700-1701 (Fig. 33:3-4).

Ball-head pins were found, besides Hordeevka, barrows 6, 24, 31 (Fig. 34: 1-3) and also in a Chebotarka grave (Zabolotne) (Fig. 35:4-5).

Multi-spiral bracelets made of wire, round in section and ornamented with groups of notches along its full length, were found in Hordeevka, barrows 6, 16 (Fig. 36:1-4) and Pechora, barrow 1/5 (Fig. 36:5-6). The latter feature brings the multi-spiral bracelets with 'shields', found in barrow 16 of Hordeevka, closer to the Hordeevka–Belogrudovskaya type.

Massive whole-cast oval bracelets, ornamented with engraving, were found in Hordeevka, barrow 9 (Fig. 38:1), Skurche (Fig. 38:2), and former Kaniv *uyezd* (district) (the Khanenkos collection) (Fig. 38:3). A typologically close round bracelet was found in the Stare Selo hoard in the Cherkassy district (Fig. 38:4).

About 50 Belogrudovskaya-type pendants were identified, including those in Hordeevka, barrows 3, 6, 14, 16, 24, 26 (Fig. 40:1-7), Bilyi Kamin (White Stone), grave 2 (Fig. 41:10-11), Sobkovka, Zolnyk 1 (Fig. 41:9), Moshurov (Fig. 40:8), Velyka Andrusivka (Fig. 41:4,7), Veremiyivka (Fig. 40:10), Bobrytsya (Fig. 41:8),

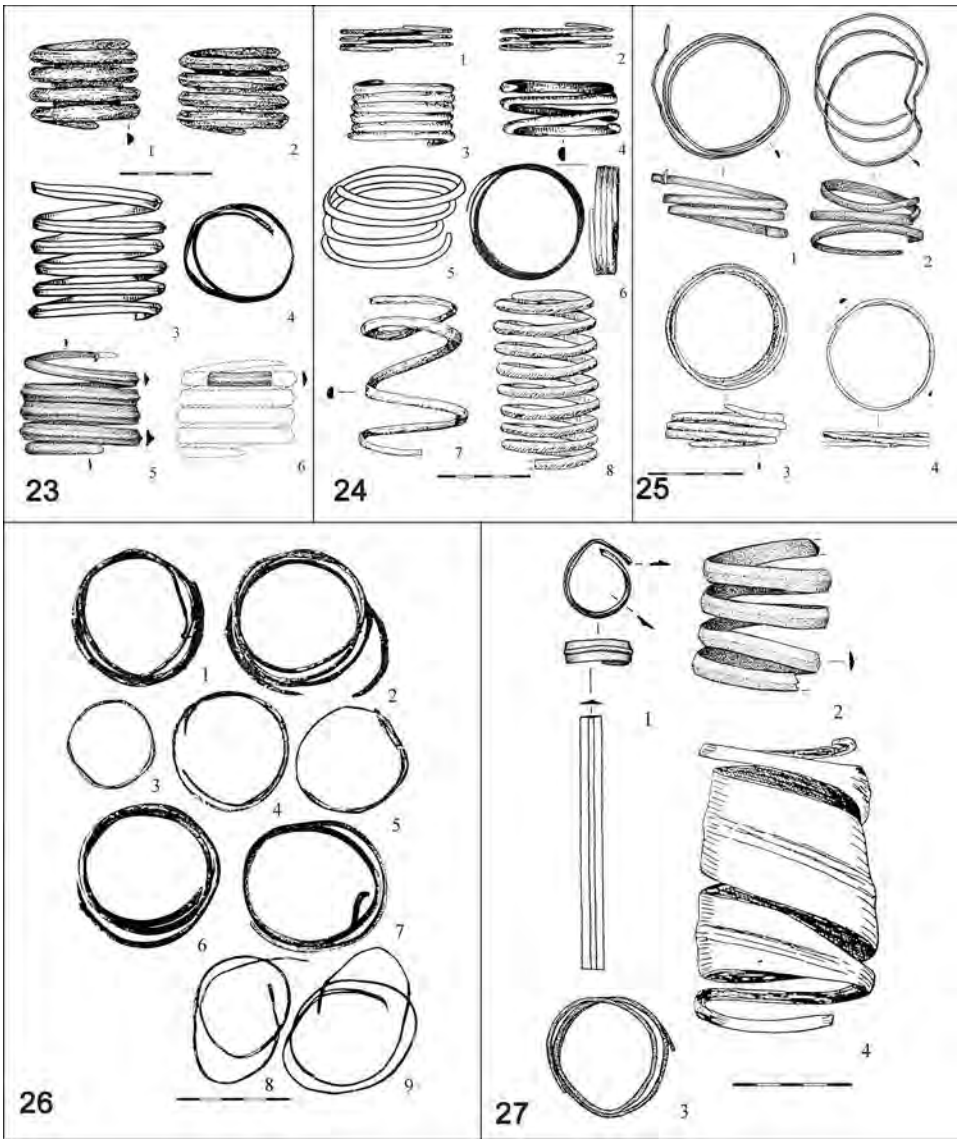

Figs. 23-27. Multi-spiral bracelets from the territory of Ukraine

Kyriyivka (Fig. 40:11), Honcharivka (Pochapy?) (Fig. 41:12), Kompanytsi, grave 1 (Fig. 40:15-16), Gai, Sokolovo, grave 2/grave 3 (Fig. 40:20, 41:3), Igren-Pidkova-2, 3 (Fig. 40:21, 41:1-2), Kichkas-A, grave 35 (Fig. 40:12), Verkhniaia Khortytsya (Fig. 40: 1314, 17-19, 22-23), Balka Pushina (Fig. 40:9) and Dibrova-Hay-III (Fig. 41:5-6).

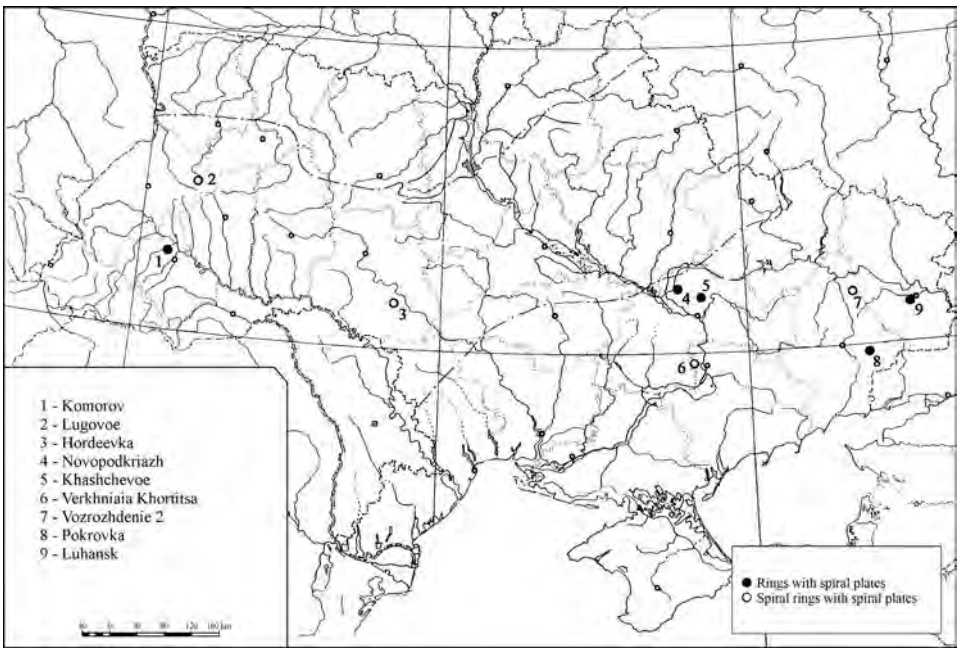

Fig. 28. Spreading of rings with spiral bezels from the territory of Ukraine

Three-petal beads were found, apart from the Hordeevka burial site, barrow 11 (Fig. 32:7-9), near the village of Zarubyntsi near Kaniv, opposite the crossing place across the Dnieper (Fig. 32:10).

The territorial division of jewellery of the Komarov type and the Hordeevka–Belogrudovskaya type becomes obvious immediately as they overlap only partially (Fig. 42). The former dominate the northern part of the forest-steppe area (the Upper Dniester area, Volhynia forest-steppe, the Middle Dnieper area), while the latter are common for the southern forest-steppe, mostly in the forest-steppe Bug area, which is the territory of the earliest Belogrudovskaya monuments (Hordeevka, Pechera), and the southern part of the Middle Dnieper area. It should be noted that the differences in the costume complexes of the pro per Komarov and the Hordeevka–Belogrudovskaya areas are most clearly expressed in comparison of the most outstanding burials: Komarov, barrow 8 (Fig. 43), Ivanie barrow 2/grave 1 (Fig. 44), Malopolovetske, grave 1 (Fig. 45), on the one hand, and Hordeevka, barrow 16 (Fig. 46), on the other hand. While generally close, the Komarov complexes are strikingly 'austere' and the Hordeevka ones are 'festal', with neck torques replaced with amber necklaces, and with an abundance of small adornments: pendants, ring-pendants, etc.

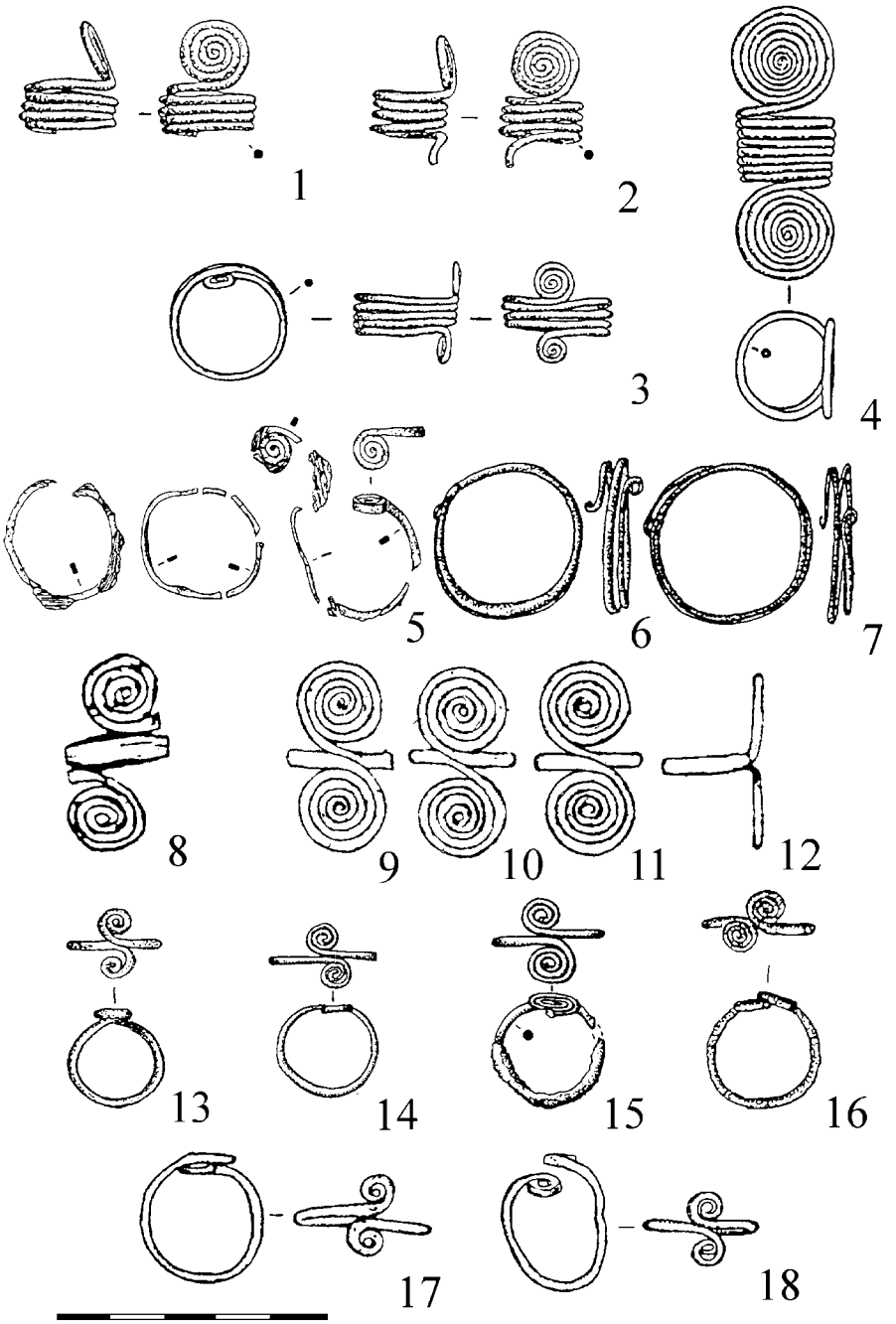

Fig. 29. Rings with spiral bezels from the territory of Ukraine

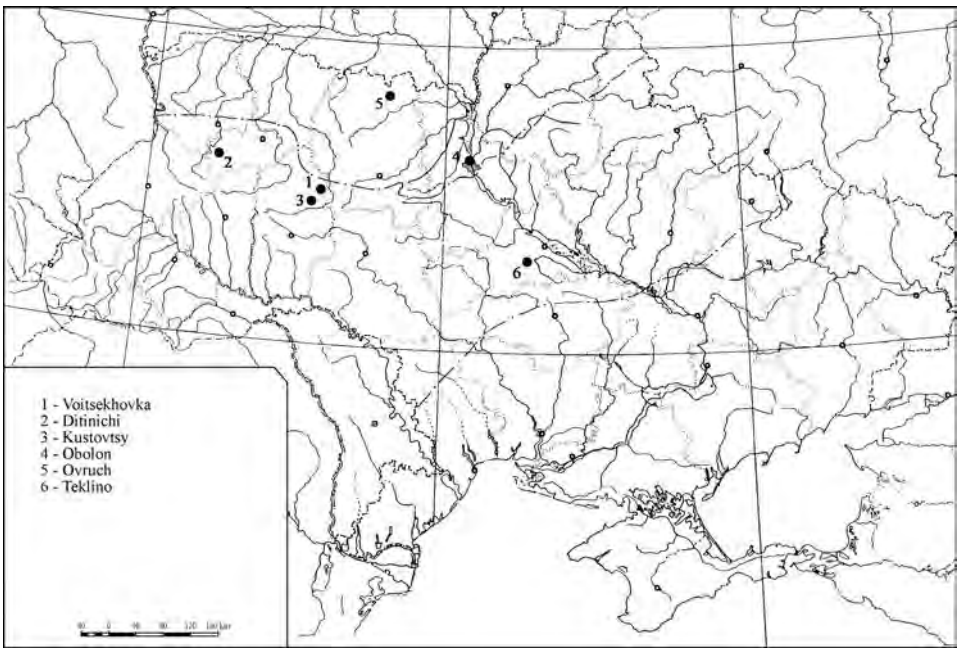

Fig. 30. Spreading of double-twirled fibulas from the territory of Ukraine

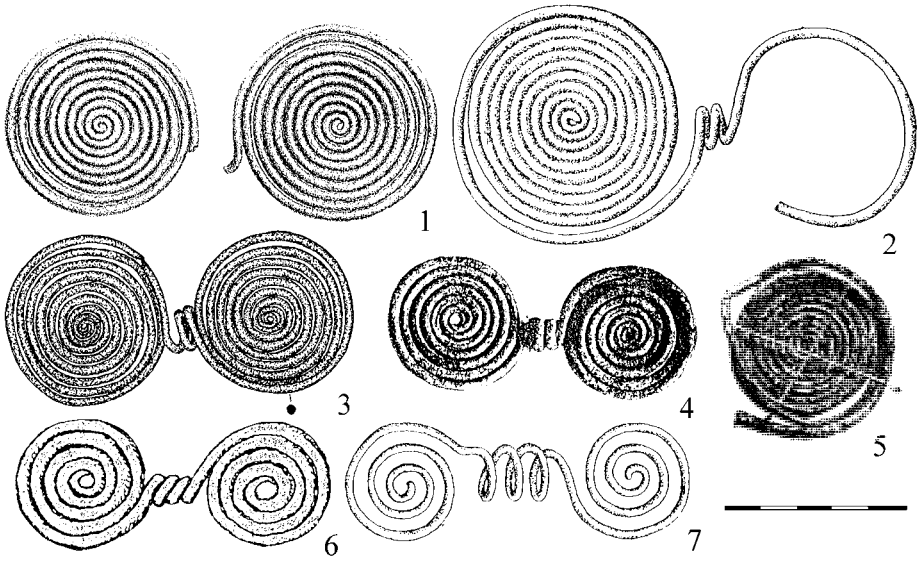

Fig. 31. TCC double-twirled fibulas from the territory of Ukraine

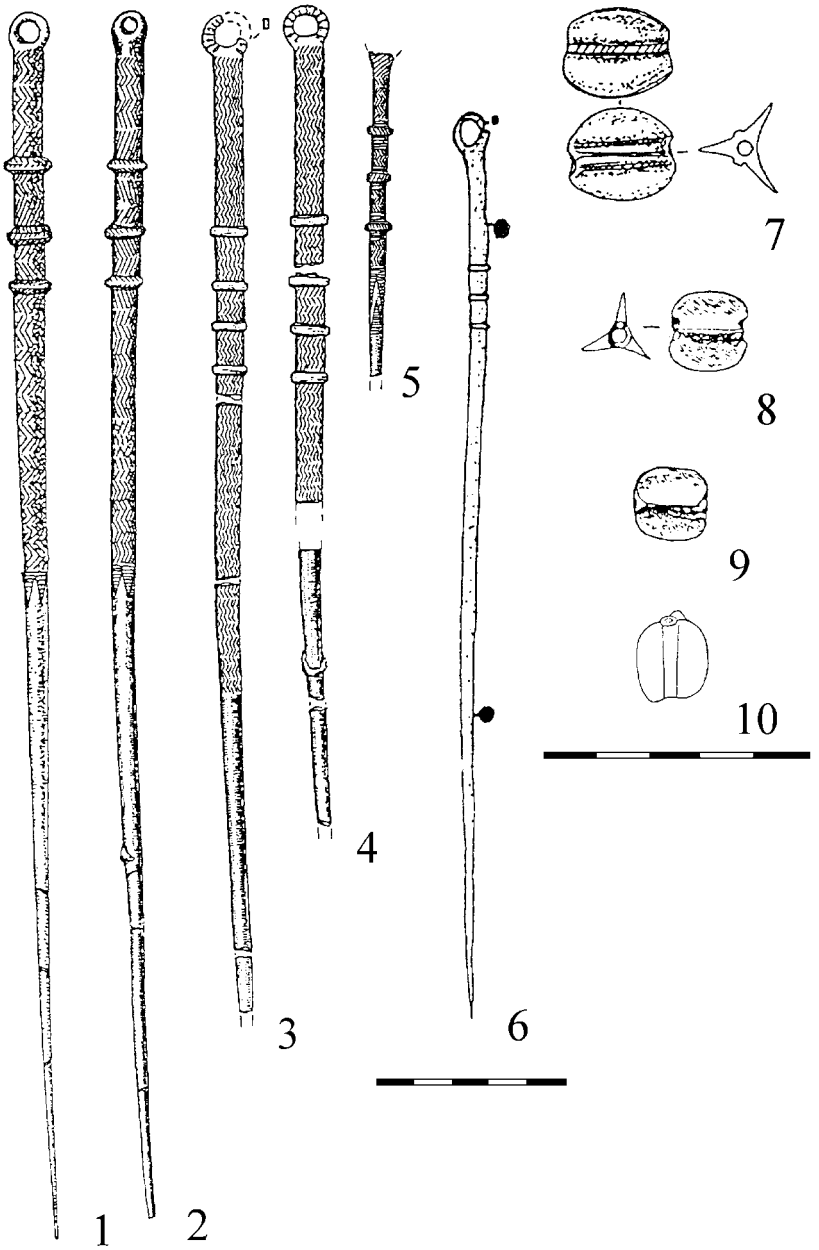

Fig. 32. Pins of the Hordeevka type with a small ring-type head and three-petal beads from the territory of Ukraine

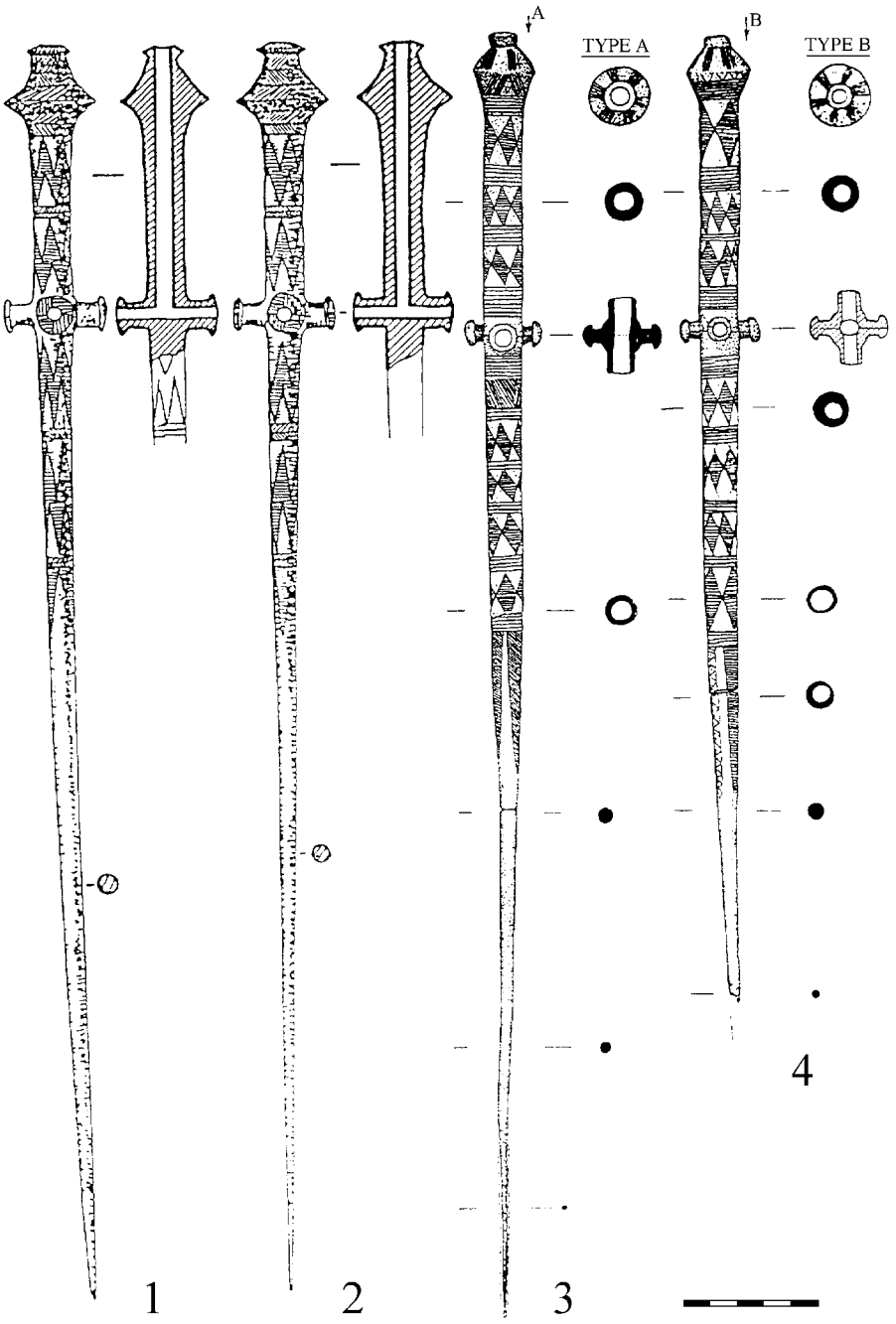

Fig. 33. Rod-like pins of the Hordeevka type

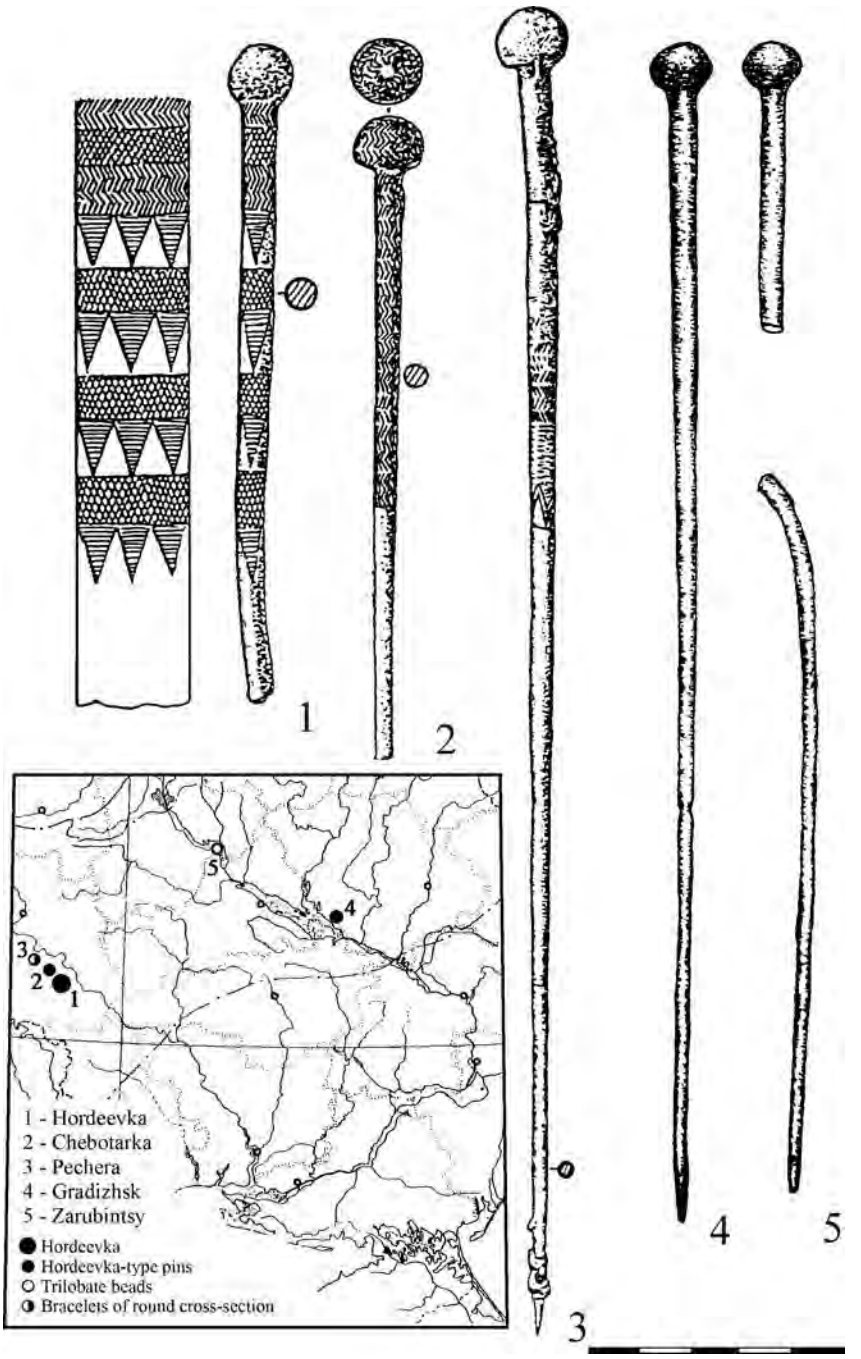

Fig. 34. Pins with ball-head of the Hordeevka type, and a map of proliferation of adornments of the Hordeevka-Belogrudovskaya types, represented at Figs. 32-34

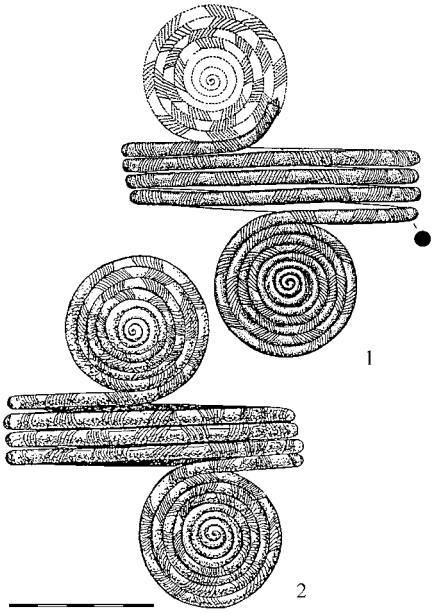

Fig. 35. Large multi-spiral bracelets spiral-twirled terminals. Hordeevka, barrow 16

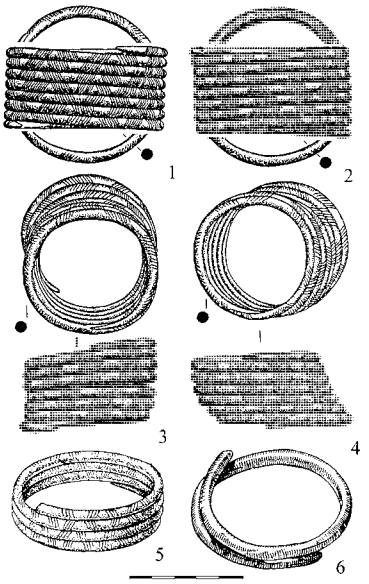

Fig. 36. Multi-spiral bracelets made of wire, round in section, from the territory of Ukraine

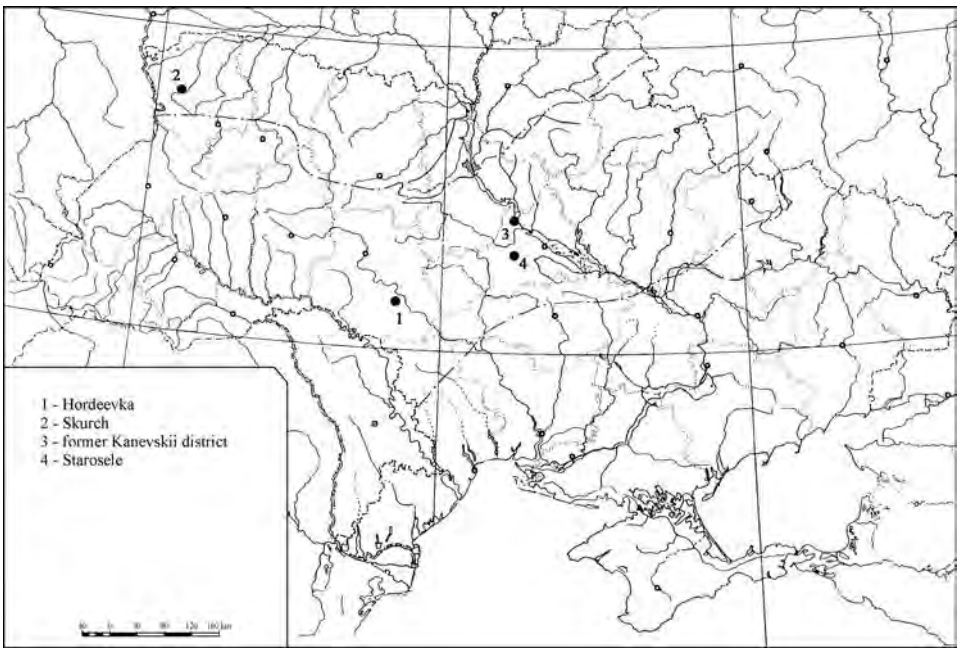

Fig. 37. Spreading of whole-cast ornamented bracelets from the territory of Ukraine

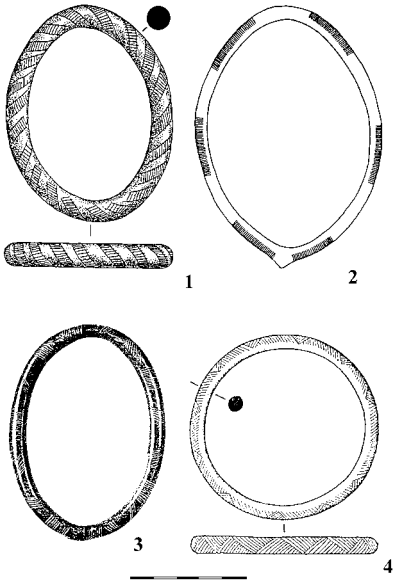

Fig. 38. Whole-cast ornamented bracelets from the territory of Ukraine

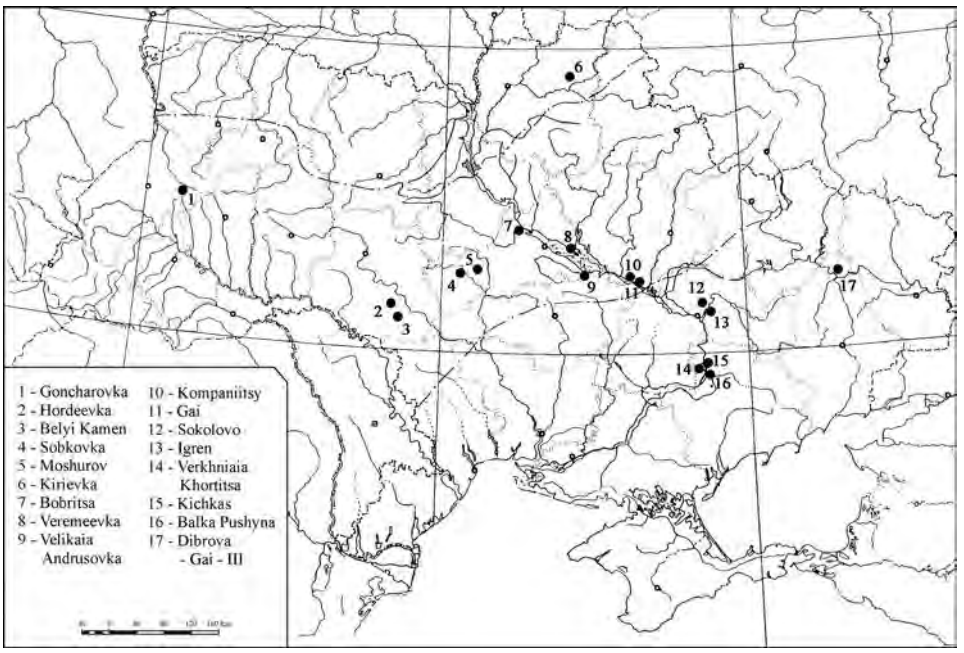

Fig. 39. Spreading of pendants of the Belogrudovskaya type from the territory of Ukraine

2. MAIN DIRECTIONS OF GROUND COMMUNICATIONS IN THE TCC'S EASTERN AREA

Comparison of the results of mapping late Bronze Age adornments with the geographical situation allows identification of three general directions of the Trans-European forest-steppe route (Fig. 42): the Northern direction that linked the Middle Dnieper area with the Vistula basin and by-passed the Carpathians from the north, the Carpathian direction, which went through the Dniester area towards the Carpathian mountain passes and further to the Hungarian plain, and the Southern direction, which went by the southern forest-steppe and by-passed the Carpathian mountains from the south.

The northern forest-steppe way went along the edge of the forest-steppe area and the Polissya, by-passing the latter's swamps from the south. Its general direction is marked by the settlements of Ivanie, Dytynychi, Ustenske, Dorohoshcha, Netishyn, Voitsekhivka, Troyaniv, Malopolovetske and Kiev. This segment of the way

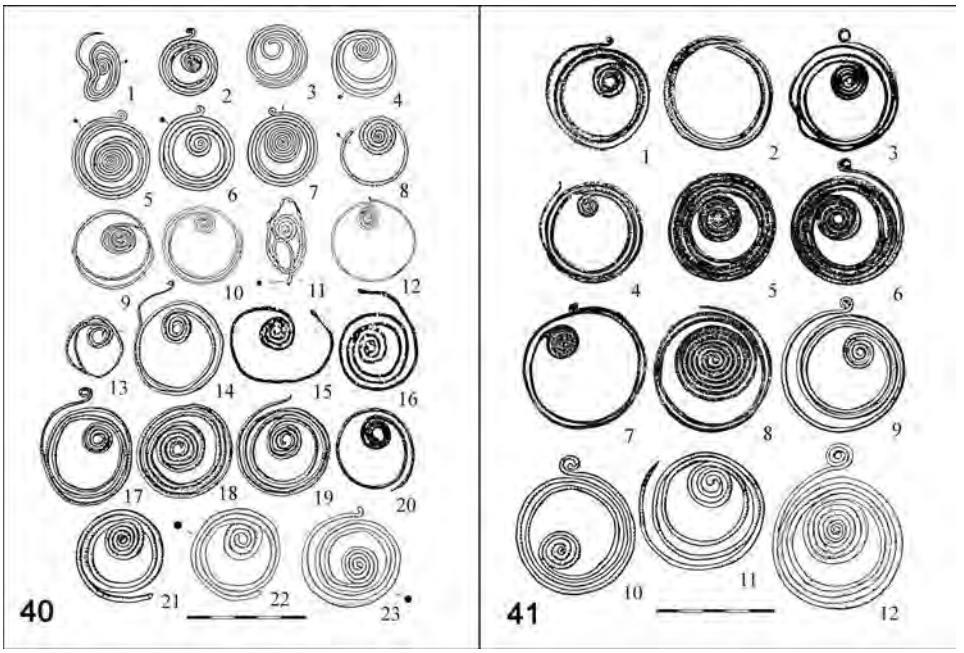

Figs. 40-41. Pendants of the Belogrudovskaya type from the territory of Ukraine

also features the spreading of the Luzhytsa-type bracelets: Kozyntsi (Fig. 47:1), Vytachiv (Fig. 47:2), Pohreby (Fig. 48:2), Babychi (Fig. 48:3), Maryanovka (Fig. 48:4), a fragment of a depasportised artefact from the Zhytomyr district (Fig. 48:1) and a Senyava-type torque: Olesko (Fig. 49). Importantly, a number of ornamental themes on the Senyava-type torques coincide with those on whole-cast bracelets.

In the Kiev district this route is additionally marked and detailed by a chain of burial mounds and barrow groups, as well as by the location of ancient crossings (fords) and present-day geographic names [Lysenko 2005]. From the crossings at Kiev to the western part of the Zhytomyr district this route can be reconstructed along the line of towns and villages of Kiev – Khotov – Kremenyshche – Gvozdov – Velyka Buhayivka – Vasylkiv – Mytnytsya – Olenivka – Fastovets – Palyanychentsi – Pylypivka – Korolivka – Trylisy – Malopolovetske – Yakhny – Novoselytsya – Pavoloch (Fig. 50).

The crossroads of transportation communications are probably the key to an understanding of the Malopolovetske burial site, the reasons for its long-lasting existence and the richness of the monument as well as the mixture of various cultural traditions appearing there. The monument is located at the crossroads of the 'Caravan Route', leading to the crossings near Kiev, and the 'Milky Way', which

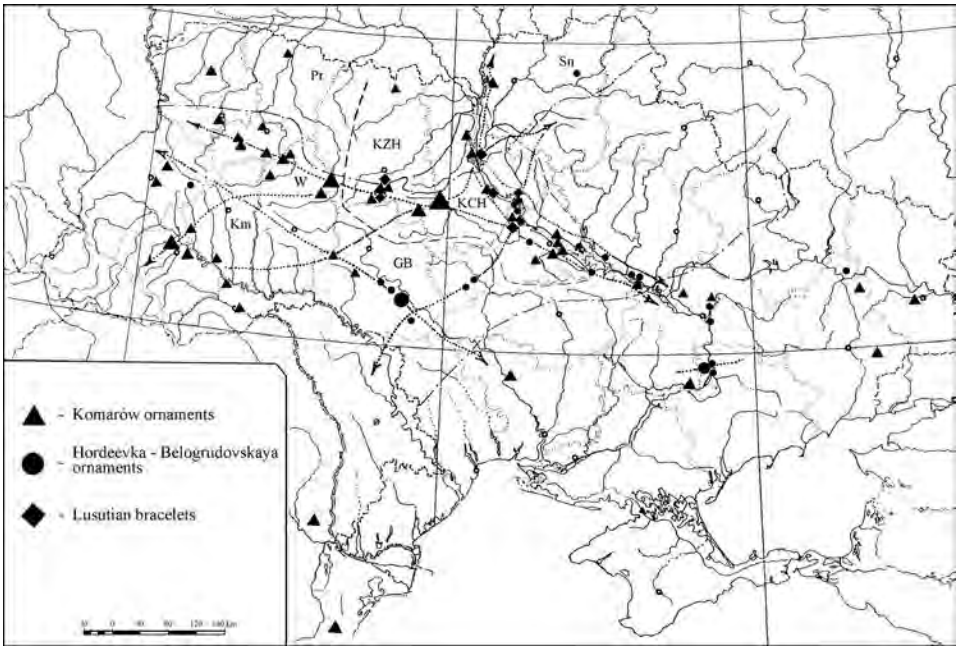

Fig. 42. Reconstruction of ancient communications in the TCC's eastern area

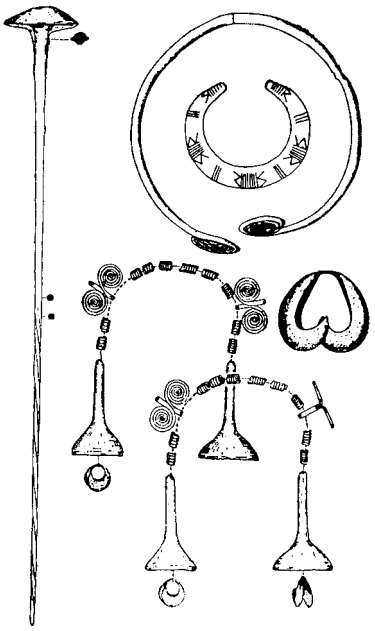

Fig. 43. Komarów, barrow 8

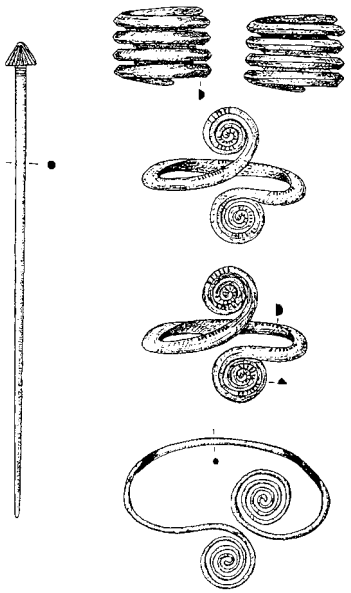

Fig. 44. Ivanie, barrow 2, grave 1

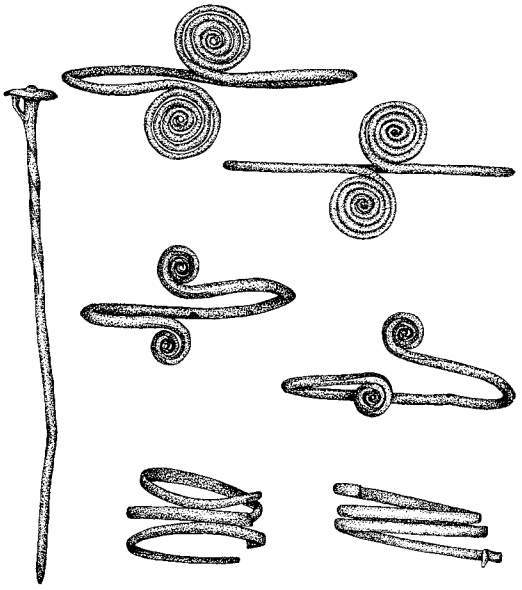

Fig. 45. Malopolovetske, grave 1

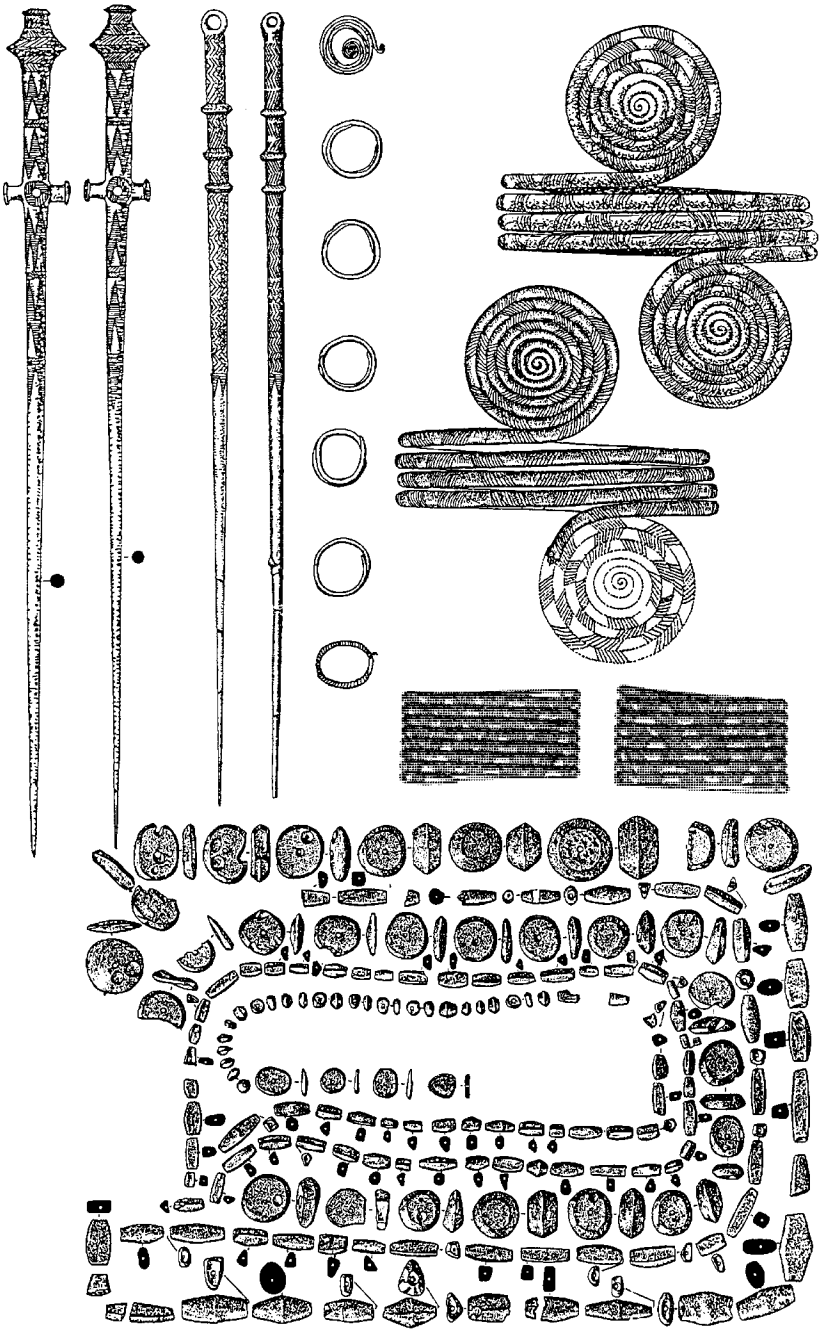

Fig. 46. Hordeevka, barrow 16

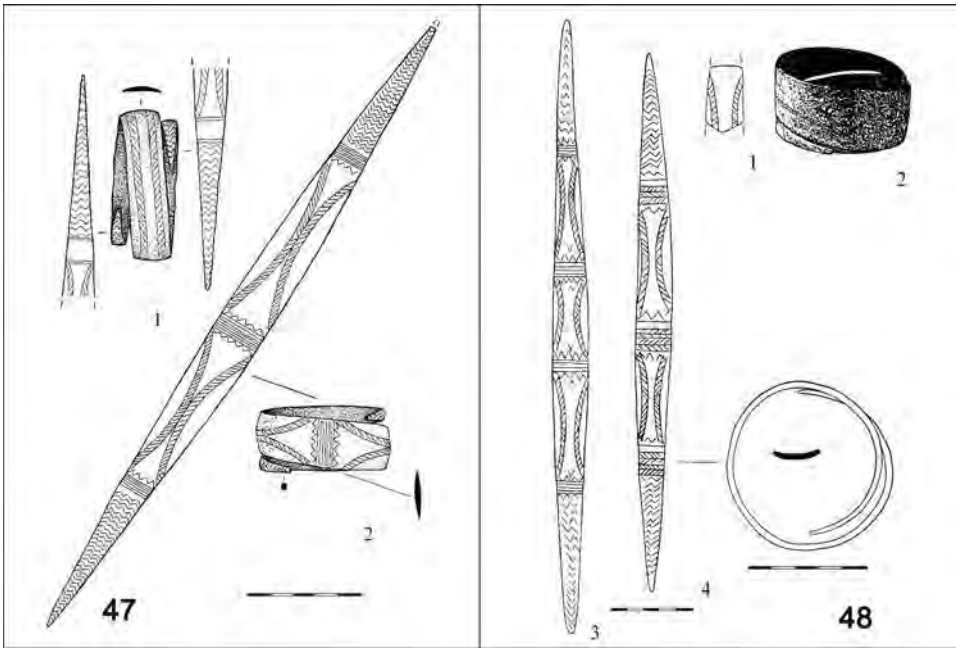

Figs. 47-48. Bracelets of the 'Luzhitsa' type from the territory of Ukraine

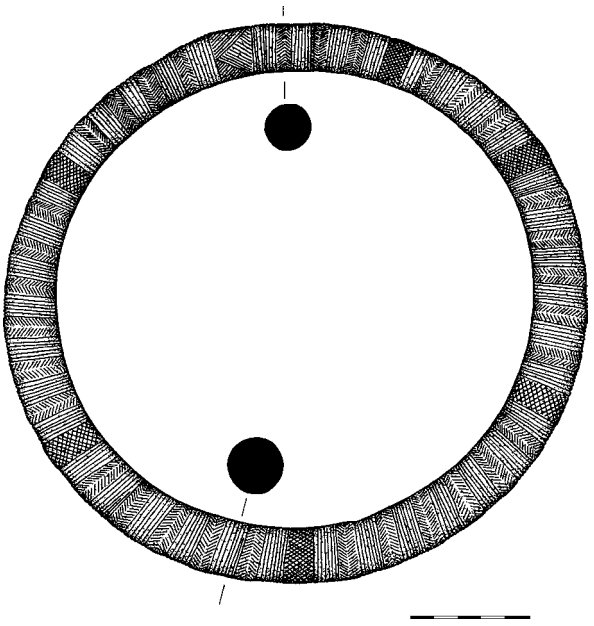

Fig. 49. Torque of the Senyava type from Olesko

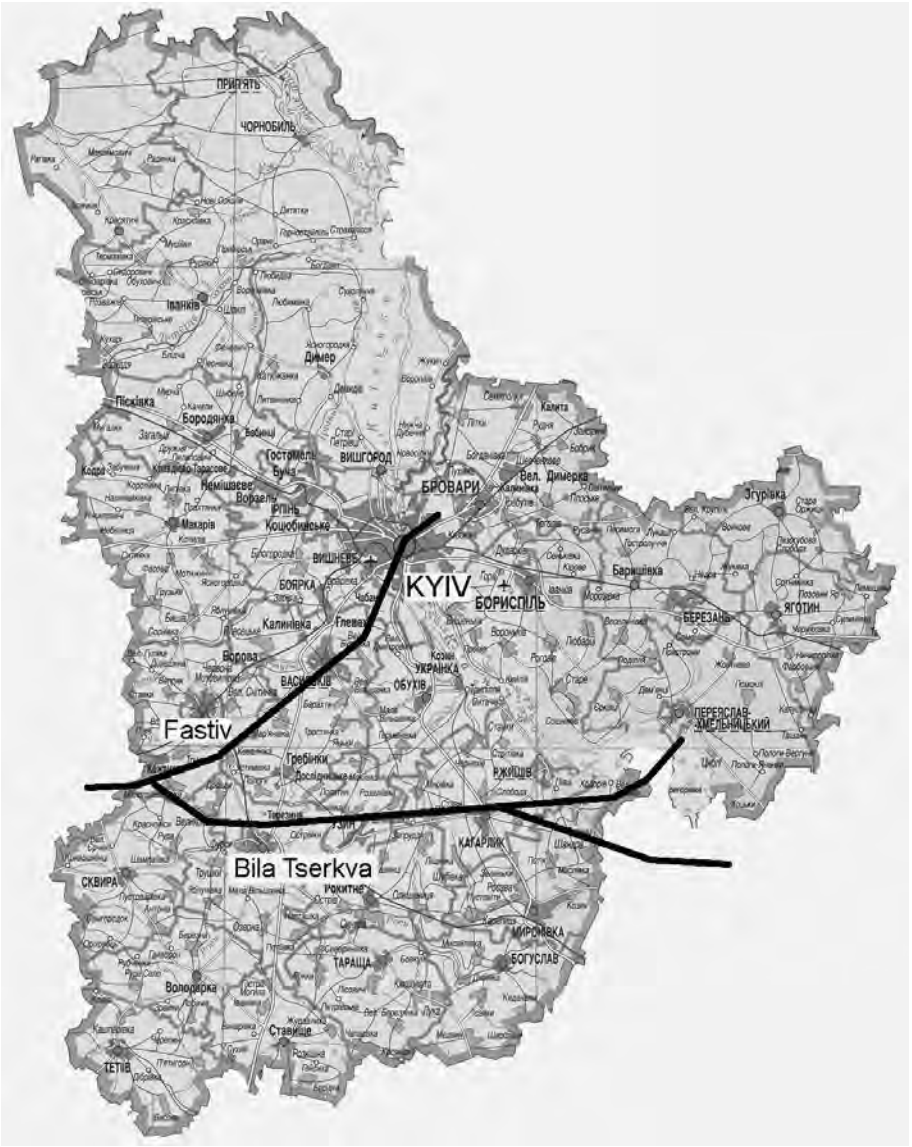

Fig. 50. Reconstruction of ancient ground communications in the Kiev region

stretched its branch to the Lower Ros area, to the water crossings near Kaniv and Trakhtemyriv (Fig. 50).

The Carpathian forest-steppe route, probably separated from the Northern route somewhere in the vicinity of Voitsekhivka, surrounded the Smaller Polis-

sya by the Sluch and Horn' rivers' watershed and, crossing the Dniester near Ivano-Frankivsk, went towards the Carpathian mountain passes. Possibly a branch of that way separated from the mainstream at an earlier point, in the Upper Ros area, and went to the Dniester basin across the upper flow of the Southern Bug.

The southern forest-and-steppe route is marked by adornments of the Hordeevka-Belogrudovskaya types, registered at the Southern Bug, the Synyukha basin, and in the areas of crossings near Kaniv and Trakhtemyriv. Further on, at the left bank of the Dnieper, this route probably went along the watershed of the Trubizh and Supoy rivers and merged with the left-bank segment of the forest-steppe route that went from Kiev. The use of the Southern Route that linked the Bug area with the Lower Danube defined the peculiarity of the Hordeevka–Belogrudovskaya group of the TCC.

Apart from the ground ways along the West-East line, there were routes along the major water arteries (probably, combining movement by land and by water): the Dnieper, the Dniester, and the Bug ways, which was also reflected by the spreading of individual types of adornments.

Shifting a number of accents from the regions to inter-regional communications, in the process of mapping the materials, allows taking a somewhat different perspective of the TCC. The predominant majority of jewellery objects were found in the Forest-steppe, in the monuments of the Komarov line of development of the TCC. Hence, the division of the TCC into the Trzciniec (forest) and Komarov (forest-steppe) strands is based not only on different environmental features of the Right-Bank area (and therefore different economic-cultural types), but also the far more significant involvement of the forest-steppe TCC groups in macro-regional contacts. On the other hand, one of the key reasons for the latter is the convenient location of ground transportation arteries, caused by landscape peculiarities of the Right-Bank forest-steppe.

It can therefore be concluded that the system of ground communications of the TCC organically fits into the system of ancient routes of the Baltic–Pontic region, reconstructed and based on materials of other periods, while at the same time substantially clarifying and enriching our knowledge in this matter.

Translated by Inna Pidluska

ABBREVIATIONS

AA	–	Archäologischer Anzeiger. Berlin
ActaArch	–	Acta Archaeologica. Copenhagen
ActaArchHung	–	Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
AAS	–	Anatolian Archaeological Studies. Tokio
AJA	–	American Journal of Archaeology. New York
AoF	–	Altorientalische Forschungen. Berlin
AnSt	–	Anatolian Studies. London
APŚ	–	Archeologia Polski Środkowowschodniej. Lublin
ARM 4	–	Dossin G., Lettres. Textes cunéiformes, vol XXV. Musée du Louvre, Départment des Antiquités Orientales, 1951. Paris
AVL	–	Arkheologia Vostochno-Evropeiskoi Lesostepi. Voronezh
BAR IS	–	British Archeological Raports. International Series. Oxford
BICS	–	Bulletin of the Institute of Classical Studies of the University of London. London
BPS	–	Baltic-Pontic Studies. Poznań
BSA	–	The Annual of the British School at Athens. London
CAD	–	Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, I.J. Gelb, B. Landsberger, A.L. Oppenheim, E. Reiner (Eds), 1964 - . Chicago
JBS	–	Journal of Baltic Studies. Abingdon
JCH	–	Journal of Cultural Heritage. Amsterdam
JCS	–	Journal of Cuneiform Studies. Chicago
JESHO	–	Journal of the Economic and Social History of the Orient. Leiden
JIES	–	The Journal of Indo-Europpean Studies. Waschington D.C.
JRAI	–	Journal of the Royal Anthropological Institute. London
JRGZM	–	Jahrbuch der Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz. Mayence
KSIA	–	Kratkiye soobscheniya Instituta Arkheologii. Moskva
KSIIMK	–	Kratkiye soobscheniya Instituta Materialnoy Kultury. Moskva
MDP 22	–	Scheil V., Actes juridiques susiens. Mémoires de la mission archéologique de Perse, Vol XXII, 1930. Paris
MIA	–	Materialy i issledovaniya po Arkheologii SSSR. Moskva-Leningrad
NA IA NANU	–	Nauchniy Arkhiv Instytuta Arkheologii Natsionalnoy Akademii Nauk Ukrainy. Kiev

NHMU – National History Museum of Ukraine. Kiev
OJA – Oxford Journal of Archaeology. Oxford
PBS 8/2 – E. Chiera, Old Babylonian Contracts, 1922. Philadelphia
Posiedzenia P.I.G. – Posiedzenia Państwowego Instytutu Geologii. Warszawa
PPS – Proceedings of the Prehistoric Society. London
PZ – Prähistorische Zeitschrift. Berlin
RA – Rossiyska Arkheologiya. Moskva
RA 36 – Revue d'Assyriologie et d'Archeologie orientale, 1938. Paris
Riftin – A.P. Riftin, Staro-vavilonskie iuriducheskie i administrativnye dokumenty v sobraniiakh SSSR, 1937. Moskva
SA – Sovetska (Sovetskaja) Arkheologyia. Moskva
UET V – H.H. Figulla, Martin W.J., Letters and Documents of the Old Babylonian Period. Ur Excavation Texts, 1953. London
VDI – Viestnik Drevniey Istorii. Moskva
WA – Wiadomości Archeologiczne. Warszawa
ZA – Zeitschrift für Assyriologie. München

REFERENCES

Akulov A.G.
1996 Ob odnom archeologicheskom sjuzhete. In: *Severo-Vostochnoe Priazovye v sisteme evraziyskikh drevnostej (eneolit – bronzovyi vek)* 1: 123-126. Donetsk.

Alechin W.W.
1951 *Geografija rastienii*. Moskva.

Alekseyeva E.M.
1978 *Antichnye busy v Severnom Prichernomorie*. Moskva.

Andrałojć M.
1993 Pochówki psów kultury łużyckiej na stanowiskach 12 i 13 w Kołudzie Wielkiej (gm. Janikowo, woj. bydgoskie). *Ziemia Kujawska* 9: 183-199.

Andreou S., Fotiadis M., Kotsakis K.
1996 The Neolithic and Bronze Age of Northern Greece. *AJA* 100: 573-574.

Andrieşescu J.
1926 Consideratiuni asupra tezaurului dela Vălči-Trăn, lănga Plevna (Bulgaria). *Memoriile Secţiunii Istorice* 5: 7-48.

Androsov A.V., Marina Z.P., Zavgorodniy D.I.
1991 Eneoliticheskiy kurgan u sela Boguslav v prisamare. In: *Problemy archeologii Podneprovya*, 4-19. Dnipropetrovsk.

Androsov A.V., Yaremenko I.I., Martiushenko D.V.
1990 Kurgany epokhi eneolita – bronzovogo veka Kamenskogo polya. In: *Issledovania po arkheologii Podneprovia*, 4-22. Dnipropetrovsk.

Andrzejowska M.
2008 Stanowisko ze schyłku epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza w Dziecinowie, pow. otwocki. *Wiadomości Archeologiczne* 60: 225-315.

Anthony D.
1986 The "Kurgan Culture", Indo-European origins, and the domestication of the horse: a reconsideration. *Current Anthropology* 27 (4): 291-213.
1998 The Opening of the Eurasian Steppe at 2000 BC. In: V.H. Mair (Ed.) *The Bronze Age and Early Iron Age Peoples of Eastern Central Asia*. Vol. 1, 63-99. Washington.

Anthony D., Brown D.
2000 Eneolithic horse exploitation in the Eurasian steppes: diet, ritual and riding. *Antiquity* 74: 75-76.

Angel L.J.
1973 Human Skeletons from Grave Circles at Mycenae. In: G.E. Mylonas (Ed.) *Ο Ταφικος Κυκλος Βτων Μυκηνων*, 379-397. Athens.

Archibald Z.
2002 The Shape of the New Commonwealth. Aspects of the Pontic and Eastern Mediterranean Regions in the Hellenistic Age. In: G.R. Tsetskhladze, A.M. Snodgrass (Eds) The Greek Settlement in the Eastern Mediterranean and the Black Sea. *BAR IS* 1062: 49-72.

Archiwum
2003-2007 Archiwum kwerendy zbiorów muzealnych i quasimuzealnych z trasy "szlaku Bałtyk- Bug-Boh- Pont", Dokumentacja elektroniczna – maszynopis w zbiorach Zakładu Prahistorii Polski, Instytutu Prahistorii UAM (Electronic documentation – typescript held in the archives of the Dept. of Polish Prehistory, AMU Institute of Prehistory). Poznań.

Artemenko I.I.
1961 *Plemena Verkhnego i Srednego Podneprovia v epokhu bronzy.* Moskva.
1964a Neoliticheskie stoyanki i kurgany epokhi bronzy bliz s. Khodosovichi, Gomelskoy obl. BSRR. In: *Pamyatniki kamennogo i bronzovogo vekov Evrazii,* 31-67. Moskva.
1964b Verhnee Podneprove v epohu pozdnego neolita i bronzy. *KSIA* 101:9-18.
1967 *Plemena verkhnego i srednego Podneprovya v epokhu bronzy.* Moskva.

1976 Mogilnik srednedneprovskoy kultury v urochische Strelitsa. In: *Eneolit i bronzovyi vek Ukrainy,* 69-96. Kiev.

1985 Srednedneprovskaya kultura. In: D.Ja. Telegin (Ed.) *Pervobytnaya arkheologiya. Arkheologiya Ukrainskoy SSR,* T. I, 364-375. Kiev.

1987a Kultury shnurovoj keramiki: srednedneprovskaya, podkarpatskaya, goro--dokskozdolbitskaya, stzhizhovskaya kultury. In: *Epokha bronzy lesnoy polosy SSSR,* 35-51. Moskva.

1987b Sviazi plemen srednedneprovskoy kultury. In: *Mezhplemennye sviazi epoki bronzy na terrytorii Ukrainy,* 6-16. Kiev.

1987c Komarovskaja kultura. In: O.N. Bader, D.A. Kraynov, M.F. Kosarev (Eds) *Epocha bronzy lesnoj polosy SSSR. Arkheologia SSSR,* 113-116. Moskva.

Artursson M., Nicolis F.

2007 Cultural Relations Between the Mediterranean and the Baltic Seas during the Bronze Age? The Evidence from Northern Italy and Southern Scandinavia. In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffineur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegaeum* 27: 331-342. Liège.

Astour M.

1995 Overland Trade Routes in Ancient Western Asia. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East,* 1401–1420. London – New York.

Atlas

2005 *Polonia. Atlas map z XVI – XVIII wieku.* Warszawa.

Atlas Świata

1962 PWN

Avilova L.I., Orlovskaya L.B.

2003 Radiouglerodnyi metod i problemy datirovania bronzovogo veka. *KSIA* 214: 9-20.

Avruch K.

2000 Reciprocity, Equality, and Status – Anxiety in the Amarna Letters. In: R. Cohen, R. Westbrook (Eds) *Amarna Diplomacy. The Beginnings of International Relations*, 154-164. London – Baltimore.

Baczyńska B.

1994 *Cmentarzysko kultury mierzanowickiej w Szarbi, woj. Kieleckie. Studium obrządku pogrzebowego.* Kraków.

Bader O.N.

1970 *Bassejn Oki v epohu bronzy.* Moskva.

Bagińska J., Machnik J.

2003 Wyniki ratowniczych badań zniszczonego kurhanu na stanowisku 31 w Werszczycy, pow. Tomaszów Lubelski na Grzędzie Sokalskiej. Wyodrębnienie

grupy sokalskiej kultury ceramiki sznurowej. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 4: 38-57.

Bagušienė O., Rimantienė R.
1974 Akmeniniai gludinti dirbiniai. In: R. Rimantienė (Ed.) *Lietuvos TSR archeologijos atlasas, T. I, Akmens ir žalvario amžiaus paminklai,* 84-205. Vilnius.

Bakker J.A.
1976 On the Possibility of Reconstructing Roads from the TRB Period. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkunding Bodemonderzoek, jaargang* 26: 63-91.

Bakker J.A., Kruk J., Lanting A.E., Milisauskas S.
1999 The Earliest Evidence of Wheeled Vehicles in Europe and the Near East. *Antiquity* 73 (282): 778-790.

Balaguri E.A., Krushelnicka L.I., Pavliv D.Ju., Popovich I.I., Sveshnikov I.K., Peleshchishin, N.A., Maleev Ju.N.
1990 *Arkheologia Prikarpattya, Volini i Zakarpatya. Eneolit, bronza i rannee zelezo*. Kiev.

Balcer B.
1975 *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie.* Wrocław.
1981 Związki między kulturą pucharów lejkowatych (KPL) a kultura trypolską na podstawie materiałów krzemiennych. In: T. Wiślański (Ed.) *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce (studia i materiały),* 81-91. Poznań.
1983 *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem polskich.* Wrocław.

Balcer B., Machnik J., Sitek J.
2002 *Z pradziejów Roztocza. Na ziemi zamojskiej.* Kraków.

Balon J.
1998 Regiony fizycznogeograficzne. In: *Encyklopedia Geograficzna Świata. Europa*, 60-67. Kraków.

Bandrivsky M.
2002 *Mogilnik v Petrikovi bilja Ternopolya v konteksti pochovalnogo obryadu visocko kulturi.* Lviv.
2003 Poselennya rannzaliznogo viku u Winnikach ta problema zavershalnogo etapu isnuvannya visocko kulturi. *Arkheologii doslidzennja Lvivskogo universitetu* 6: 204-219. Lviv.
2006 Klepani "kazany" i dvolezovi sokyry: shchodo vytokiv relegiynykh ujavlen na zakhodi Ukrainskoho Lisostepu v pizniy period epokhy bronzy. In: *Materialy i doslidzhennya z arkheologii Prykarpattya i Volyni,* 11: 38-64. Lviv.

Bandrivsky M., Krushelnicka L.
1998 Osnovni periodi rozvitku visocko kulturi (za materiałami pochovalnich

pamyatok). *Zapiski Naukovogo Tovaristva imeni Shivchenka* 235: 193-247. Lviv.

Bard K.A.
2000 The Emergence of the Egyptian State (c. 3200–2686 BC). In: I. Shaw (Ed.) *The Oxford History of Ancient Egypt*, 61-88. Oxford.

Bartelheim M.
1998 Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*, Bd. 46. Bonn.

Bass G.F.
1995 Sea and River Craft in the Ancient Near East. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1421-1432. London – New York.

Bátora J.
2006 *Štúdie ku komunikácii medzi strednou a východnou Európou v dobe bronzovej.* Bratislava.

Beck C.W.
1966 Bemerkungen zur infrarotspektroskopische Herkunftsbestimmung von Bernstein. *JRGZM* 13: 292-295.

Bednarek R., Prusinkiewicz Z.
1997 *Geografia gleb*. Warszawa.

Benecke N.
1998 Diachroner Vergleich der Pferdehaltung im Karpatenbecken und in der osteuropäischen Steppe während der vorchristlichen Metallzeiten. In: B. Hänsel, J. Machnik (Ed.) *Das Karpatenbecken und die osteuropäischen Steppe. Nomadenbewegungen und Kulturaustausch in der vorchristlichen Metallzeiten (4000–500 v. Chr.)*, 91-98. München – Rahden/Westfalen.

Berezanskaya S.S.
1972 *Sredniy period bronzovogo veka v Severnoy Ukraine*. Kiev.
1998 Hordeevka – ein bronzezietlisches Kurhan-Gräberfeld am Südlischen Bug. In: B. Hänsel, J. Machnik (Eds) *Das Karpatenbecken und die osteuropäische Steppe*, 324-341, München – Randen/Westfalen.
1999 Mogilnik epokhi bronzy Gordeevka na Yuzhnom Bugie. *RA* 4: 148-153.

Bereznaskaya S.S, Goshko T.J, Samolyuk V.O
2004 Kolektivne pochovannja tshtsineckoy kulturi na r. Goryn'. *Archeologiya* 1: 111-125.

Berezanskaya S.S., Kločko, V.I.
1998 Das Gräberfeld von Hordeevka. *Archäologie in Eurasien* 5. Rahden/Westfalen.

Berezanskaya S.S., Lobay B.I.
1994 Kurganniy mogilnik bronzovoy doby poblizu s. Gordiżvka na Pivdiennomu Buzi. *Arkheologia* 1994 (4): 140-153.

Berezanskaya S.S., Okhrimenko H.V., Pyasetsky V.K.
1987 Novi pamyatky skhidnotshynetskoi kultury na Volyni. *Arkheologia* 60: 50-58.

Berezanskaya S.S., Shumova B.O.
2002 Gordiyvskiy mogilnik: kompleks obryadovo-pokhovalnogo burshtinu. In: *Naukowi zapiski* 20 (1): 151-154. Kiev.

Berounská M.
1987 Bulavy ve středni Evropé. *Praehistorica* 13: 27-61.

Bernbeck R.
2004 Gesellschaft und Technologie im frügeschichtlichen Mezopotamien. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 49-68. Maiz am Rhein.

Bessonova S.S.
2007 Fiala iz Bratoliubovskogo kurgana. K voprosy o kompozitsii. In: *Muzeini chytannia. Materially Mizhnarodnoi konferentsii "Yuvelirne mystetstvo – pohliad kriz viky"*. Kiev.

Bidzilya V.I., K.P. Bunyatyan, A.V. Nikolova
2005 Kurgan dobi bronzi bila s. Kochubeivka na Umanshchini. In: *Na poshanu Sofii Stanislavivni Berezanskoy (zbirka naukovikh prac)*, 118-131. Kiev.

Bieliński P.
1985 *Starożytny Bliski Wschód; Od początków gospodarki rolniczej do wprowadzenia pisma*. Warszawa.
1991 *Ubajd Północny*. Warszawa.

Bierezańska Z.
1972 Kultura trzciniecka na Ukrainie. *Archeologia Polski* 17: 259-305.

Blajer W.
1998 Przyczynek do dyskusji o znaczeniu metalurgii brązu w zachodnim odłamie kultury trzcinieckiej. In: A. Kośko, J. Czebreszuk (Eds) *"Trzciniec" – system kulturowy czy interkulturowy proces?,* 337-342. Poznań.

Bloedow E.
1988 The Troyan War and Late Helladic III C. *PZ* 63: 23-53.
1999 "Hector is a lion": new light on warfare in the Aegean Bronze Age from the Homeric simile. In: R. Laffineur (Ed.) Problemos. Le contexte querrier en Egée à l'Age du Bronze. *Aegaeum* 19: 285-293. Liège.

Bobrinsky A.A.
1887 *Kurgany i sluchainye archeologicheskie nakhodki bliz mestechka Smela I.* Sankt Petersburg.

1894 *Kurgany i sluchainye archeologicheskie nakhodki bliz mestechka Smela II.* Sankt Petersburg.

Bochkarev V.S.

1968 Problema Borodinskogo klada. *Problemy Arkheologii* 1: 129-154.

1995 Kulturogenez i razvitie metalloproizvodstva v epokhu pozdnei bronzy. In: *Drevnie indoiranskie kultury Volgo-Uralya (II tys. Do n. e.)*, 114-123. Samara.

2006 Severopontiyskoe metalloproizvodstvo epokhi pozdnei bronzy. In: *Materialy tematicheskoi nauchnoi konferentsii "Proizvodstvennye tsentry: Istochniki, 'dorogi', areal raspostranenia"*, 53-74. Sankt Petersburg.

de Boer J.G.

2007 The Earliest Possible Date of Greek Colonisation along the Western Pontic Area. In: I. Lazarenko (Ed.) *Ancient Civilisations and the Sea. International Conference a Tribute to the 70th Anniversary of prof. Michail Lazarov, Varna 13th-15th October 2004, Acta Musei Varnaensis* 5, 121-140. Varna.

Bogatyriew P.

1979 *Semiotyka kultury ludowej*. Warszawa.

Bokiy N.M.

1993 Znakhidky ckifskoy zbroy z Kirovogradschyny. In: *Naukovi zapysky z istorii Ukrainy* 2: 87-92. Kirovograd.

Bollweg J.

1999 Vorderasiatische Wagentypen im Spiegel der Terracottaplastik bis zur Altbabylonischen Zeit. *Orbis Biblicus et Orientalis* 167. Göttingen.

Boltryk Y.V.

1990 Sukhoputnye kommunikatsii Skifii (po materialam novostroechnykh issledovaniy ot Priazovya do Dnepra). *SA* 4: 30-43.

2000 Osnovnoy torgovyy put' Olvii v Dneprovskoe lesostepnoe Pravoberezhe. In: *RA* 1: 121-130.

2004 Socialnaia struktura Skifii 4 v. do R.X., otrazhennaia v pogrebalnykh pamiatnikakh. In: *Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci. Księga poświęcona pamięci prof. T. Sulimirskiego,* 85-91. Kraków.

Bondar N.N.

1974 *Poselenia Srednego Pondeprovia epokhi rannei bronzy.* Kiev.

1990 Poselenie epokhi rannei bronzy na Nizhnem Dnepre. In: *Issledovania po arkheologii Podneprovia*, 38-50. Dnipropetrovsk.

Bonev A.

1995 The Gold Treasure from the Vulchitrun Village (Pleven District) and the Problems of Cultural Contacts in Southeast Europe in the Second Half of the Second Millennium BC. In: D.W. Bailey, I. Panayotov (Eds) *Prehistoric Bulgaria*, 277-289. Madison.

Boratyńska K.
1993 Systematyka i geograficzne rozmieszczenie. In: W. Bugała (Ed.) Grab zwyczajny – *Carpinus betulus* L. Nasze drzewa leśne, 17-50. Poznań – Kórnik.

Boratyńska K., Boratyński A.
1990 Systematics and geographical distribution. In: S. Białobok (Ed.) *Buk zwyczajny. Fagus sylvatica L. Nasze drzewa leśne*, 27-73. Warszawa – Poznań.

Borchhardt J.
1972 *Homerische Helme*. Mainz.

Boroffka N.
1998 Bronze- und früheisenzeitliche Geweihtrensenknebel aus Rumänien und ihre Beziehungen. Alte Funde aus dem Museum für geschichte Aiud Teil 2. *Eurasia Antiqua* 4: 81-135.
2004 Bronzezeitliche Wagenmodelle im Karpatenbecken. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, 347-354. Maiz am Rhein.

Boroffka N., Ciemy J., Lutz J., Parzinger H., Pernicka E., Weisgerber G.
2002 Bronze Age Tin from Central Asia. In: K. Boyle, C. Renfrew, M. Levine (Eds) *Ancient Interactions: East and West in Eurasia,* 135-159. Cambridge.

Bouzek J.
1985 *The Aegean, Anatolia and Europe: Cultural Interrelations in the Second Millennium BC.* Göteborg.
1996 Grecce and the Aegean Area and its Relation with Continental Europe. *ActaArch* 67: 175-181.
2005 Urbanisation in Thrace. In: J. Bouzek, L. Domaradzka (Eds) The Culture of Thracians and Their Neighbours. *BAR IS* 1350: 1-7.

Bóna I.
1975 *Die Mittlere Bronzezeit Ungerns und Ihre Südöstlichen Bezihungen*. Budapest.

Bratchenko S.N.
2007 Katakombne "baroko" z obami ta pentlyami v sistemi ornamentatsiyi. In: *Materiyali ta doslidzhennya z arkheologii Skhidnoyi Ukrayini* 7, 103-109. Luhansk

Bratchenko S.N., Sanzharov S.N.
2001 *Ridkisni bronzovi znariaddia z katakomb Siverskodonechynny ta Donshchyny 3-go tys. do n.e.* Luhansk.

Bratchenko S.N., Shaposhnikova O.G.
1985 Katakombnaya kulturno-istoricheskaya obshchnost. In: *Arkheologiya ukrainskoy SSR*, vol. 1, 403-420. Kiev.

Bratchenko S.N., Shvecov M.L.
1991 Severskodentskie kakakombnye pogrebeniya na reke Krasnala. In: *Katakombnye kultury Severnogo Prichernomorya*, 165-186. Kiev.

Braychevskiy M.Y.
1959 *Rymska moneta na terytorii Ukrainy.* Kiev.

Brea M.B., Cardarelli A., Cremasche M.
1997 *La Terramare.* Milan.

Breymeyer A.
1991 Ekosystemy. In: L. Starkel (Ed.) *Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze*, 514-547. Warszawa.

Brjusov A.Ja., Zimina M.P.
1966 *Kamennye sverlenye boevye topory na territorii evropejskoy chasti SSSR.* Moskva.

Bronicki A.
1991 Późnoneolityczne i wczesnobrązowe toporki kamienne z obszaru województwa chełmskiego. In: J. Gurba (Ed.) *Schyłek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce Środkowowschodniej,* 297-340. Lublin.
1997 Zimne, rejon Włodzimierz Wołyński, osada z okresu neolitu – stan badań i zakres problematyki badawczej. In: J. Ilkjaer, A. Kokowski (Eds) *20 lat archeologii w Masłomęczu* I: 35-48. Lublin.

Bronicki A., Kadrow S.
1987 Osada neolityczna w Majdanie Nowym, woj. Chełm. *Sprawozdania Archeologiczne* 39: 89-129.
1998 Schyłkowoneolityczne topory kamienne z terenu województwa chełmskiego. Metrologia. Zagadnienie utylizacji egzemplarzy uszkodzonych i destruktów. *APŚ* 3: 260-275.

Bronicki A., Kadrow S., Zakościelna A.
2003 Radiocarbon Dating of the Neolithic Settlement in Zimne, Volhynia, in Light of the Chronology of the Lublin-Volhynia Culture and the South--Eastern group of the Funnel Beaker Culture. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper. *BPS* 12: 22-66.

Bronk Ramsey C.
2005 OxCal v. 3.10, Oxford (www.rlaha.ox.ac.uk)

Brovender Ju.M.
1997 K voprosu o vydelenii dono-donetskoy proizvodstvennoi zony metallurgii i metallobrabotki v epokhu pozdnei bronzy. In: *Materialy 3-go Ukrainsko--Rossiyskogo polevogo seminara "Doba bronzy Dono-Donetskogo regiony"*, 6-11. Kiev – Voronizh – Perevalsk.

2005 Marmyshskyi proizvodstvennyi kompleks Donetskogo gorno-metallyrgicheskogo tsentra epokhi bronzy (nekotorye itogi issledovaniy). In: *Materialy II-go mizhnarodnogo Marmyskogo polyovogo seminaru "Problemy girnychoi arkheologii"*, 11-23. Alchevsk.

2006 *Problemi girnoy arkheologii (Materiali III-go kartamiskogo polevogo arkheologichnogo seminaru).* Alchevsk.

2007 Kartamysh Bronze Age Mining-Metallurgical Complex in the Eastern Ukraine. In: *The 2007 AEA Annual Conference "Eurasian Perspectives on Environmental Archaeology"*, 49-51. Poznań.

2008a O kharaktere i masshtabakh proizvodstvennoi dejatelnosti na Marmyshskom gorno-metallurgicheskom komplekse epokhi bronzy. In: *Materialy VI Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii "problemy istorii i arkheologii Ukrainy",* 13. Kharkov.

2008b Tekhnogennyi uchastok rudnika Chervone Ozero-I (nekotorye itogi issledovaniy). *Drevnosti*: 23-28. Kharkov.

Brovender Ju.M., Gayko G.I., Shubin Ju.P.

2005 Geologichni ta tekhnologichni ocoblyvosti rozrobky midnykh rud v starodavnikh kopalnyakh Marmysha. In: *Materialy II-go mizhnarodnoho Marmyskoho polyovoho seminaru "problemy girnychoi arkheologii"*, 47-513. Alchevsk.

Brovender Ju.M., Zagorodnyaya O.N.

2007 Formalno-tipologicheskiy analiz metalloproizvodstva berezhnovsko-maevskoi srubnoi kultury. In: *Materialy VI-go mizhnarodnoho Marmyskoho polyovoho seminaru "problemy girnychoi arkheologii",* 52-68. Alchevsk.

Bruyako I.V.

2005 *Rannie kochevniki v Evrope (X-V w. do R.X.).* Kishinev.

Bryce T.

2005 *The Kingdom of the Hittites*. Oxford.

Buchholz H.-G.

1962 Die Pfeidlätter aus dem VI Schachtgrab von Mykene und die helladischen Pfeilspizen. *Jahrbuch des Deutschen archäologischen Institute* 77: 1-58.

1983 Doppeläxte und die Frage der Balkanbeziehungen des Ägäischen Kulturkreises. In: A. Poulter (Ed.) *Ancient Bulgaria*, 43-134. Nottingham.

Buchholz H.-G., Karageorghis V.

1972 *Altägäis und Altkyprus*. Leipzig.

Buchvaldek M.

1986 Kultura se šňøurovou keramikou ve střední Evropě I. Skupiny mezi Harcem a Bílými Karpaty. *Praehistorica* 12.

1998 Kultura se šňøurovou keramikou ve střední Evropě II. Skupíny mezi honím Rýnem, Mohanem, a středním Dunajem. *Praehistorica* 23: 17-60.

Buchvaldek M., Koutecký D.
1970 Vikletice. Ein schnurkeramisches Gräberfeld. *Praehistorica* 3.

Bukowski Z.
1966 W sprawie genezy i rozwoju wysockiej grupy kultury łużyckiej. *Archeologia Polski* 11: 28-106.
1976 *Elementy wschodnie w kulturze łużyckiej u schyłku epoki brązu*. Wrocław.
1977 *The Scythians Influence in the Area of Lusatian Culture*. Warszawa – Wrocław – Kraków – Gdańsk.
1978 Oddziaływania obce w dorzeczu Sanu i górnego Bugu u schyłku II tysiąclecia p.n.e. *Materiały i Studia Muzealne* (Przemyśl) 1: 29-49.
2002 *Znaleziska bursztynu w zespołach z epoki brązu i z wczesnej epoki żelaza z dorzecza Odry oraz Wisły*. Warszawa.

Bunyatyan K.P.
2002 Zakhidni migranti v Seredniy Naddnipryanschini blizko seredini 3 tis. cal BC. In: *Materiyali ta doslidzhennya z arkheologii Skhidnoyi Ukrayini* 7: 92-94. Luhansk.
2003 Correlation between Agriculture and Pastoralism in the Northern Pontic Steppe Area during the Bronze Age. In: M. Levine, C. Renfrew, K. Boyle (Eds) *Prehistoric Steppe Adaption and the Horse*, 269-286. Cambridge.
2005 Khronologia i periodizatsia pokhovan seredniodniprovskoy kultury Pravoberezhnoi Ukrainy. *Arkheologiya* 4: 26-36.
2007 Zakhidni migranty v Seredniy Naddnipryanshchyni blyzko seredyny 3 tys. cal BC. In: *Materiyaly ta doslidzhennya z arkheologii Skhidnoi Ukrainy* 7: 92-94. Luhansk.
2008 Khronologia i periodizatsia pokhovan seredniodniprovskoy kultury Pravoberezhnoi Ukrainy (continued). *Arkheologiya* 2: 3-12.

Bunyatyan K.P., Kaiser E., Nikolova A.V.
2005 *Bronzezeitliche Bestattungen aus Unteren Dneprgebiet*. Langenweissbach.

Burchard B., Jastrzębski S., Kruk J.
1991 Some Questions at Funnel Beaker Culture South-Eastern Group – an Outline. In: D. Jankowska (Ed.) *Die Trichterbecherkultur. Neue Forschungen und Hypothesen*. Teil II, 95-101. Poznań.

Burghardt A.F.
1971 A Hypothesis About Gateway Cities. *Annals of the Association of American Geographers* 61: 269-285.

Burmeister S.
2004 Der Wagen im Neolothikum und Bronzezeit: Erfindung, Ausbreitung und Funktion der ersten Fahrzeuge. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa,* 1340. Maiz am Rhein.

Burtanescu F.
2002 Globular Amphora culture in Moldavia between the Carpathians and Prut. Current state of evidence. *Thraco-Dacica* 23 (1-2): 119-152.

Butler J.J.
1990 Bronze Age metal and amber in the Netherlands (I). *Paleohistoria* 32: 47-110.

Calkin V.I.
1960 Domashnie i dikie zhyvotnye Severnogo Prichernomoria v epokhu rannego zeleza. *MIA* 53: 7-109.
1966 *Drevnee zhyvotnovodstvo plemen Vostochnoy Evropy i Sredney Azii.* Moskva.

Catalogue
1993 Katalog sluchaynykh nakhodok iz arkheologicheskiy sobraniy Donetskoy oblasti. *Arkheologicheskiy Almanakh* 1. Donetsk.

Catling H.W.
1964 *Cypriot Bronzework in the Mycenaean World*. Oxford.

Chachlikowski P.
1996 Ze studiów nad pochodzeniem i użytkowaniem surowców importowanych w wytwórczości kamieniarskiej społeczności wczesnorolniczych Kujaw. In: J. Bednarczyk, A. Kośko (Eds) *Z badań nad genezą regionalizmu kulturowego społeczeństw Kujaw,* 121-153. Poznań – Kruszwica – Inowrocław.
1997 *Kamieniarstwo późnoneolitycznych społeczeństw Kujaw*. Poznań.
2010 Ze studiów nad identyfikacją i recepcją surowca bazaltowego w strefie circumbałtyckiego kręgu kulturowego. In: M. Ignaczak, A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Szlaki Międzymorza: Baltyk-bug-Boh-Pont (od III do polowy I tys. przed Chr.). *Archaeologia Bimaris, Dyskusje 4*. Poznań (in print).

Charniauski Ma.
2001 Amber on Archaeological Sites of Belarus. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis* 22: 141-144. Vilnius.
2006a Shosty sezon dasledavannia tarfianikovay stayanki Asavets 7. *Gistarychna-arkhealagichny zbornik* 21: 186-188. Minsk.
2006b Metalichnyya vyraby sa stayanak paunochnabelaruskay kultury. *Arkhealagichny zbornik* 1: 18-21. Minsk.

Charniauski Mi., Charniauski Ma.
2004 Unikalny typ kascianykh i ragavykh padvesak-amuletau sa stayanak Kryvinskaga tarfyaniku. *Gistarychna-arkhealagichny zbornik* 19: 28-30. Minsk.

Charniauski M.M., Lakiza V.L.
1995 Znahodki kamennyh svidravanyh sjaker na Panjamonni. *Gistaryčna-arhealagičny zbornik* 7: 46-59.

Charpin D.
2004 Historie Politique du Proche-Orient Amorrite (2002–1595). In: D. Charpin, D.O. Edzard, M. Stol (Eds) *Mesopotamien. Die altbabylonische Zeit*, 25-384. Göttingen.

Chernyakov I.T.
1981 Zolotayachasha vulchetrunskogo tipa iz Severo-Zapadnogo Prichernomorya. *SA* 1: 151-162.

Chernykh E.N.
1966 Istoria drevneyshey metallurgii Vostochnoy Evropy. *MIA* 88. Moskva.
1970 O drevneishykh ochagakh metalloobrabotki Jugo-zapada SSSR. *KSIA* 126: 23-31. Moskva.
1972 Istoria metallurgii Vostochnoy Evropy v pozdnem bronzovom veke. *Avtoreferat dissertatsii doc. ist. nauk.* Moskva
1976 Drevnyaya metalloobrabotka na Yugo-Zapade SSSR. *MIA* 1. Moskva.
1978a Metallurgicheskye provintsii i periodizatsiya epokhi rennego metalla na territorii SSSR. *SA* 1: 162-166. Moskva.
1978b *Gornoye delo i metallurgiya v drevneyshey Bolgarii*. Sofia.

Chernykh L.A.
2003 Spektralanaluse und Metallverarbeitung in den früh-und mittelbronzezeitlichen Kulturen der ukrainischen Steppe als Forschungsproblem. *Eurasia Antiqua* 9: 27-62. Berlin.
2005 O vozmozhnosti ispolzovania medno-rudnykh istochnikov Donbassa v period eneolita, srednei i pozdnei bronzy. In: *Materialy II-go mizhnarodnoho Marmyskoho polyovoho seminaru "problemy girnychoi arkheologii"*, 293-302. Alchevsk.

Chochorowski J.
1993 *Ekspansja kimmeryjska na teren Europy Środkowej*. Kraków.
1994 Skifskie nabegi na territoriu Sredney Evropy. In: *RA* 3: 49-64.

Chomentowska B.
1989 Osada kultury łużyckiej grupy tarnobrzeskiej w Zawadzie gmina Połaniec, woj. tarnobrzeskie w świetle dotychczasowych badań. In: A. Barłowska, E. Szałapata (Eds) *Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej*, 325-342. Rzeszów.

Chugunov K.V., Parzinger H., Nagler A.
1996 Kimmerowie, Scytowie Europie Sarmaci a Europa środkowa. In: J. Chochorowski (Ed.) *Koczownicy Ukrainy* (Katalog wystawy Muzeum Śląskie), 107-138. Katowice.
2007 Der Fürstenkurgan Aržan 2. In: *Im Zeichen des goldenen Greifen. Königsgräber der Skythen,* 69-82. München – Berlin – London – New York.

Clark J.G.D.
1957 *Europa przedhistoryczna. Podstawy gospodarcze.* Warszawa.

Cofta-Broniewska A., Kośko A.
2002 *Kujawy w pradziejach i starożytności.* Inowrocław – Poznań.

Coles B.
1987 Tracks Across the Wetlands: Multi – Disciplinary Studies in the Somerset Levels of England. In: J.M. Coles, A.J. Lawson (Ed.) *European Wettlands in Prehistory*, 145-167. Oxford.

Coles J.M., Hibbet T.A.
1968 Prehistoric Roads and Tracks in Somerset, England: I Neolithic. *PPS* 34: 238-258.

Crouwel J.
2004a Bronzezeitliche Wagen in Griechenland. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa,* 341-346. Maiz am Rhein.
2004b Der Alte Orient und seine Rolle in der Entwicklung von Fahrzeugen. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa,* 69-86. Maiz am Rhein.

Csányi M., Tárnoki J.
1992 Katalog der ausgestellten Funde. In: W. Meier-Arendt (Ed.) *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Sidlungen an Donau und Theiss,* 175-210. Frankfurt am Main.

Czarnowski S.
1956 Argonauci na Bałtyku. Konwencja a rzeczywistość w kształtowaniu się greckich pojęć geograficznych. *Dzieła* III: 242-260. Warszawa.

Czebreszuk J.
2001a *Schyłek neolitu i początki epoki brązu w strefie południowo-zachodniobałtyckiej (III i początki II tys. przed Chr.).* Poznań.
2001b Północno-wschodnia rubież oddziaływania idei Pucharów Dzwonowatych. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 327-339. Poznań.
2003 Amber on the Threshold of a World Career. In: C.W. Beck, I. Loze, J.M. Todd (Eds) *Amber in the Archaeology*, 164-179. Riga.
2007a The Role of the Sambian Center in Creating Cultural Meaning of Amber in the Third and Second Millennium BC. The Outline of Major Problems. In: J. Baron, I. Lasak (Eds) *Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age*, 179-193. Wrocław.
2007b Wytwory z bursztynu. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) *Opatowice, Wzgórze Prokopiaka,* Tom II: 223-228. Poznań.

Czebreszuk J., Kośko A., Makarowicz P., Szmyt M.
2000 Podsumowanie. In: A. Kośko (Ed.) *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego. III. Kujawy. Część 4. Osadnictwo kultur późnoneolitycznych oraz interstadium epok neolitu i brązu: 3900–1400/1300 przed Chr.*, 569-571. Poznań.

Czebreszuk J., Kośko A., Szmyt M.
2008 The Horse, Wagon and Roads. In: *Proiskhozhdenie i rasprostranenie kolesnichestva*, 47-54. Luhansk.

Czebreszuk J., Kryvaltsevich M.
2003a The North-Eastern Border of Influence of Bell Beakers Idea. In: J. Czebreszuk, M. Szmyt (Eds) The Northeast Frontier of Bell Beakers: Proceedings of the symposium held at the Adam Mickiewicz University, Poznan (Poland), May 26-29 2002. *BAR IS* 1155: 107-116. Oxford.
2003b Der Dolch aus Mesha, Nördliches Weissrussland: Glockenbechereinflüsse in Osteuropa. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 1 (33): 51-56.

Czebreszuk J., Kryvalcevič M., Makarowicz P. (Eds)
2001 Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2. Poznań.

Czebreszuk J., Szmyt M.
1992 *Osadnictwo neolityczne i wczesnobrązowe w Dębach woj. włocławskie stanowisko 29.* Poznań – Inowrocław.
2007 Cmentarzysko ludności z początków epoki brązu. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) *Opatowice, Wzgórze Prokopiaka.* Tom II: 273-283. Poznań.

Czerniak L.
1980 *Rozwój społeczeństw kultury późnej ceramiki wstęgowej na Kujawach*. Poznań.
1994 *Wczesny i środkowy okres neolitu na Kujawach 5400–3650 p.n.e*. Poznań.

Czopek S.
1992 *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*. Rzeszów.
1996 *Grupa tarnobrzeska nad środkowym sanem i dolnym Wisłokiem. Studium osadniczo-kulturowe*. Rzeszów.
1997 Uwagi o kulturze łużyckiej na Lubelszczyźnie. *Archeologia Polski Środkowowschodniej* 2: 210-226.
2001 *Pysznica, pow. Stalowa Wola, stanowisko 1 – cmentarzysko ciałopalne z przełomu epok brązu i żelaza.* Rzeszów.
2003 Między Południem a Wschodem – importy i naśladownictwa ceramiki w materiałach grupy tarnobrzeskiej. In: J. Gancarski (Ed.) *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich*, 215-238. Krosno.

2007a *Grodzisko Dolne, stanowisko 22 – wielokulturowe stanowisko nad dolnym Wisłokiem. Część I. Od epoki kamienia do wczesnej epoki żelaza.* Rzeszów.

2007b Uwagi o możliwościach archeologicznej identyfikacji Neurów. In: P. Berdowski, B. Blahaczek (Eds) *Haec mihi In animis vestris templa. Studia Classica In Memory of Profesor Lesław Morawiecki*, 407-422. Rzeszów.

2007c Związki dorzecza Wisły z terenami lasostepu ukraińskiego w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. In: L. Bakalarska (Ed.) *Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Łańcut (26-28 X 2005 r.)*, 213-225 Warszawa.

2007d Środkowoeuropejska rubież kulturowa – między wschodem a zachodem w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. In: M. Dębiec, M. Wołoszyn (Eds) *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej: pogranicze polsko-ukraińskie w perspektywie badań archeologicznych*, 109-125. Rzeszów.

Czopek S., Ormian K., Trybała K.

2005 Groby szkieletowe w tarnobrzeskiej kulturze łużyckiej a kultura Wysocka. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury Wysockiej*, 63-81. Rzeszów.

Czopek S., Poradyło W.

2008 *Warzyce, pow. Jasło, stan. 17 – osada epoki brązu i wczesnej epoki żelaza.* Rzeszów.

Czubiński Z.

1950 Zagadnienia geobotaniczne Pomorza. *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią* 2(4): 498-517.

Daragan M.

2004 Periodisierung und Chronologie der Siedlung Žabotin. *Eurasia Antiqua* 10: 55-146.

Daszkiewicz M., Prinke D.

2001 Problem relacji tzw. ceramiki pasmowo-grzebykowej i kultury pucharów lejkowatych na podstawie źródeł z Kujaw. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru miedzy VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 121-129. Poznań.

David W.

1997 Altbronzezeitliche Beinobjekte des Karpatenbeckens mit Spiralwirbel oder Wellenbandornamnet und ihre Parallellen auf der Peloponnes und in Anatolien in frühmykenischer Zeit. In: P. Roman (Ed.) *The Thracian World at the Crossroads of Civilization,* 247-305. Bucarest.

2001 Zu den Beziehungen zwischen Donau-Karpatenraum, osteuropäischen Steppengebieten und ägäisch-anatolischen Raum zur Zeit der mykenischen Schachtgräber unter Berücksichtigung neuerer Funde aus Südbayern. *Anados. Studies of Ancient World* 1: 51-80.

2002 *Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeilichen Depotfundgruppe Hajdùsámson-Apa-Ighiel-Zajta.* Alba Iulia – Karlsburg/Weissenburg.

Davna istoriya
1997 *Davna istoriya Ukraini. Pervisne suspilstvo. Tom 1.* Kiev.

Day J.V.
2001 *Indo-European Origins: The Anthropological Evidence*. Washington.

Dąbrowski J.
1962 Materiały ze Strzyżowa, pow. Hrybeszow, a niektóre powiązania ziem Polski wschodniej i Ukrainy w poźnej epoce brązu. In: *Materiały starożytne* 8: 7-41. Warszawa.
1972 *Powiązania ziem Polskich z terenami wschodnimi w epoce brązu.* Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
2004 *Ältere Bronzezeit in Polen. Starsza epoka brązu w Polsce*. Warszawa.

Dąbrowski J., Hensel W.
2005 Metallgießerei in der älteren Bronzezeit in Polen. *PZ* 80 (1): 5-48.

Degórski M.
1984 Porównanie stopnia kontynentalizmu w Polsce określanego metodami klimatyczną i bioindykacyjną. *Przegląd Geograficzny* 56: 3-4.

Demakopoulou K.
1996 *The Aidonia Treasure. Seals and Jewellery of the Aegean Bronze Age*. Athens

Denisik G.I.
1998 Prirodnicha geografya Podolia. Vinnytsia.

Dercksen J.G.
1996 *The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*. Istanbul.

Dergachev V.A.
1986 *Moldavija i sosednie territorii v epochu bronzy.* Kiszinev.
1997 *Metallicheskie izdelia. K probleme genezisa kultur rannego Galschtata Karpato-Danubio-Nordpontiyskogo regiona.* Chisineu.

Diamant E.I., Chernenko E.V.
1971 Skifskiy kinzhal iz Odesskogo muzeia. In: *Arkheologicheskie issledovania na Ukraine* 2: 159-160.

Dickinson, O.T.P.K.
1977 *The Origins of Mycenaean Cyvilization*. Geteborg.
1999 Robert Drew's Theories About the Nature of Warefare in the Late Bronze Age. In: R. Laffineur (Ed.) Problemos. Le contexte querrier en Egée à l'Age du Bronze. *Aegaeum* 19: 21-26. Liège.

Dietz S.
1991 *The Argolid at the Transition to the Mycenaean Age. Studies in the Chronology and Cultural Development in the Shaft Grave Period*. Kopenhaga.

Diodor
1952 Biblioteka. Moskva.

Dolukhanov P.M.
1999 War and Peace in Prehistoric Eastern Europe. In: J. Carman, A. Harding (Eds) *Ancient Warefare,* 73-87. Stroud.

Doluchanow P.M., Tretjakov V.P.
1979 Dnepro-doneckiy neolit i kultura voronkovidnych kubkov k severu ot Karpat. *Acta Archaeologica Carpathica* 19: 37-50.

Domańska L.
1990 *Kaukasko-nadczarnomorskie wzorce kulturowe w rozwoju późnomezolitycznych społeczeństw Niżu strefy pogranicza Europy Wschodniej i Środkowej.* Inowrocław.
1995 *Geneza krzemieniarstwa kultury pucharów lejkowatych na Kujawach*. Łódź.
2006 Materiały krzemienne. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds), *Opatowice – Wzgórze Prokopiaka I. Studia i materiały do badań nad późnym neolitem Wysoczyzny Kujawskiej I,* 223-235. Poznań.

Domańska L., Kośko A.
1983 Łącko, pow. Inowrocław, stanowisko 6 – obozowisko z fazy I ("AB") kultury pucharów lejkowatych. Z badań nad genezą rozwoju i systematyką chronologiczną kultury pucharów lejkowatych na Kujawach. Acta Universitatis Lodziensis. *Folia Archaeologica* 4: 3-48.

Drews R.
1993 *The end of the Bronze Age. Changes in warfare and the catastrofe ca. 1200 B.C.* Princeton.

Driver G.R. Miles J.C.
1956 *The Babylonia Laws*. Vol. II. Legal Commentary. Oxford.

Dumitroaia G.
2000 *Comunităţi preistorice din nord-estul României: de la cultura cucuteni până în brinzul mijlociu.* Piatra-Neamţ.

Ebert M.
1925 Fatjanovo-Kultur. In: *Reallexikon der Vorgeschichte*. T. 3, 192-193, Taf. 32. Berlin.

Ecsedy I.
1979 *The People of the Pit-Grave Kurgans in Eastern Hungary*. Budapest.

Epimachov A., Korjakova L.
2004 Streitwagen der eurasischen Steppe in der Bronzezeit: Das Wolga-Uralgebirge und Kasachstan. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa,* 221-236. Maiz am Rhein.

Evans A.
1914 *The "Tomb of the Double Axes" and Associated Group, and the Pillar Rooms and Ritual Vessels of the "Little Palace" at Knossos.* London.

Ewert A.
1972 O obliczaniu kontynentalizmu termicznego klimatu. *Przegląd Geograficzny* 44 (2): 273-288.

Fialko O.E., Boltryk Y.V.
2003 *Napad skifiv na Trakhtemyrivske gorodysche.* Kiev.

Filov B.
1925 Zlatnite sudove ot Vulchitrun. *Izvestiya na Bulgarskiya Arkheologicheski Institut* 3: 230-233.

Florek M., Taras H.
2003 *Dacharzów. Cmentarzysko kultury trzcinieckiej.* Lublin.

Fol A.
2000 *Ancient Thrace.* Sofia.

Fol A., Schmitt R.
2000 A Linear A Text on Clay Reel from Drama, South-East Bulgaria? *PZ* 75: 56-62.

Fomenko V.N., Klyushyntsev V.N., Balushkin A.M.
1987 Yamnoy pogrebenie s bulavoi iz Poinhulya. In: *Drevneishie skotovody stepei yuga Ukrainy*, 43-47. Kiev.

Foss M.E.
1952 *Drevnieyshaja istoriya severa evropejskoy chasti SSSP.* Moskva.

Frank A.G.
1993 Bronze Age World System Cycles. *Current Anthropology* 34: 383-429.

French E.
1969 The First Phase of LH IIIC. *AA* 84: 133-136.

Frost H.
1970 Stone Anchors as Indicators of Early Trade Routes. In: M. Mollot (Ed.) *Sociétés et compagnies de commerce en Orient et dans l'Océan Indien, Actes du huitiéme colloque international d'historie maritime,* 55-61. Paris.

Furholt, M.
2003 Die absolutchronologische Datierung der Schnurkeramik in Mitteleurpa und Südskandinaien. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie.* Band 101. Bonn.

Gadzjackaja O.S.
1963 Fatyanovskie pamyatniki Vladimirskoy oblasti. *KSIA* 93: 49-54.
1964 Fatyanovskiy mogilnik u der. Krivcovo. *KSIA* 101: 126-134.

1976 Pamyatniki fatyanovskoy kultury. Ivanovsko-gorkovskaya gruppa. Arheologiya SSSR. *Svod arheologicheskih istochnikov* V1-21. Moskva.

Gaius Plinius Secundus.
1819 *Yestestvennaya istoria*. Sankt Petersburg.

Gajewski L.
1949 Kultura czasz lejowatych między Wisłą a Bugiem. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio F* 4: 1-194.

Galanina L.K.
1997 *Kelermesskie kurgany. "Tsarskie" pogrebenia ranneskifskoy epokhi*. Moskva.

Gale N.H., Stos-Gale Z.A.
1986 Oxhide Copper Ingots in Crete and Cyprus and the Bronze Age Metals Trade. *BSA* 81: 81-100.

Galibin V.A.
1990 Drevnie splavy na mednoy osnove. In: *Drevnie pamyatniki Kubani*, 175-182. Krasnodar.
1991 Osobennosti sostava nakhodok iz tsvetnogo i blagorodnogo metalla iz pamyatnikov Severnogo Kavkaza epokhi ranney i sredney bronzy. In: *Drevnie kultury Prikubanya*, 59-62. Leningrad.

Gancarski J.
1988 Wstępne sprawozdanie z badań osady trzciniecko-otomańskiej na stanowisku nr 29 w Jaśle, województwo krośnieńskie. *Acta Archaeologica Carpatica* 27: 61-83.
2002 (Ed.) *Między Mykenami a Bałtykiem. Kultura Otomani-Füzesabony.* Krosno – Warszawa.

Gasche H., Armstrong J.A., Cole S.W., Gurzadyan V.G.,
1998 *Dating the Fall of Babylon. A Reappraisal of Second Millennium BC. Mesopotamian History and Environment II.* Ghent.

Gašaj D.
2003 Między Mykenami a bałtykiem. In: J. Gancarski (Ed.) *Między Mykenami a Bałtykiem. Kultura Otomani-Füzesabony.* Krosno – Warszawa.

Gaskevich D.
2001 Neolitizatsiya Pivdennogo Polissya: charakter ta napryamki mizhkulturnikh kontaktiv. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 61-74. Poznań.

Gavryliuk N.A.
1987 Pryadenie u stepnykh skifov. In: *Skify Severnogo Prichernomoria*, 116-130. Kiev.

Gawlik A.
2005 Znaleziska scytyjskie w zasięgu kultury Wysockiej. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury wysockiej*, 205-219. Rzeszów.
2007 Geneza zausznic gwoździowatych. In: J. Chochorowski (Ed.) *Studia nad epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Europie. Księga poświęcona Profesorowi Markowi Gedlowi na pięćdziesięciolecie pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim*, 219-240. Kraków.

Gawlik A., Przybyła M.S.
2005 Początki wczesnej epoki żelaza w Kotlinie Sandomierskiej. In: M. Kuraś (Ed.) Archeologia Kotliny Sandomierskiej. *Rocznik Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli* 4: 313-352.

Gedl M.
2000 Miedziane topory ze schyłku III tysiąclecia przed Chrystusem z terenu Polski. *Rocznik Przemyski. Archeologia* 36 (2): 3-10.
2004 Uwagi na temat sytuacji kulturowej w młodszej epoce brązu i w początkach epoki żelaza na wschód od Bramy Przemyskiej. *Rocznik Przemyski. Archeologia* 40 (2): 81-88.

Gening V.F.
1979 The Cemetery at Sintashta and the Early Indo-Iranian Peoples. *JIES* 7: 1-30.

Gening V.F., Ždanovich G.B., Gening V.V.
1992 *Sintashta. Arkheologicheskie pamyatniki ariyiskich plemen Uralo-Kazachstanskich stepey.* Chelyabinsk.

Gerloff S.
1975 *The Early Bronze Age Daggers in Great Britain and a Reconsideration of the Wessex Culture*. Munich.
1993 Zu Fragen mittelmeerländischer Kontakte und absoluter Chronologie der Frühbronzezeit in Mittel- und Westeuropa. *PZ* 68: 58-102.

Gershoig Ju.G.
1940 Gidrotermalnye zhily Krivorozhskogo baseina. *Sovetskaya geologiya* 8: 6-12.

Gilewska S.
1991 Środowisko przyrodnicze Polski na tle Europy. In: L. Starkel (Ed.) *Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze*, 13-22. Warszawa.

Gillis C., Olausson D., Vandkilde H.
2004 *Dawn of Europe*. Lund.

Gimbutas M.
1965 *Bronze Age Cultures in Central and Eastern Europe*. London.
1985 East Baltic Amber in the Fourth and Third Millennium BC. *JBS* 16 (3): 231-256.

1997a The Three Waves of Kurgan People into Old Europe, 4500–2500 B.C. In: M. Gimbutas, *The Kurgan Culture and the Indo-Europeanization of Europe*, ed. by M. Robbins Dexter and K. Jones-Bley, 240-266. Washington D.C.

1997b The Kurgan Wave 2. In: M. Gimbutas, *The Kurgan Culture and the Indo--Europeanization of Europe*, ed. by M. Robbins Dexter and K. Jones-Bley, 270-300. Washington D.C.

Gloger Z.

1903 *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*. Kraków.

Gloger Z.

1978 *Encyklopedia straropolska*. T. I-IV. Warszawa.

Głogowski Z., Ignaczak M.

2004 Osadnictwo społeczeństw kultury łużyckiej. In: J. Bednarczyk, A. Kośko (Eds) *Od długiego domu najstarszych rolników do dworu staropolskiego. Wyniki badań na trasie gazociągu Mogilno – Włocławek i KPMG Mogilno – Wydartowo*, 373-397. Poznań.

Godlewski P.

2005 O nowych możliwościach datowania początków kultury wysockiej. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury wysockiej*, 33-44. Rzeszów.

Godłowska M.

1984 Znalezisko amforki kultury strzyżowskiej z Krakowa – Nowej Huty na tle występujących tam śladów osadnictwa z przełomu neolitu i początków epoki brązu. *Sprawozdania Archeologiczne* 36: 39-47.

Goetze A.

1953 An Old Babylonia Itinerary. *JCS* 7: 51-72.

Gökçek L.G.

2006 The Use of Wagons (*eriqqum*) in Ancient Anatolia According to Texts from Kültepe. *ZA* 96 (5): 185-199.

Goldmann K.

1981 Die mitteleuropäische Schwertentwicklung und die Chronologie der Altbronzezeit Europas. *Acta Praehistorica et Archaeologica* 11-12: 131-181.

Gomilevskiy V.

1881 Sol. *Izsledovania russkogo bogatstva solu i upotreblenia etogo veschestva: pri razlichnykh vidakh skotovodstva, zemledelii, v lesnom khoziaystve, v pischu ludey i promyslennosti*. Sankt Petersburg.

Gorbenko K.V.

2000 Kharakter i struktura arkhitekturnykh sooruzheniy poseleniya epoki finalnoy bronzy "Dikiy Sad". In: *Arkheologiya i drevniaya arkhitektura Levoberezhnoy Ukrainy i smezhnykh territoriy*, 53-55. Donetsk.

2001 Ritualno-kultovye sooruzhenia poselenia "Dikiy Sad" v kontekste ento--kulturnykh svyazei naselenia Stepnogo Pobuzhia epokhi finalnoy bronzy. In: *Nauchnye trudy MGPU. Seria: sotsialno-istoricheskie nauki*, 338-343. Moskva.

2003 Materialna kultura zhyteliv ukriplenoho poselennya "Dykyi Sad". *Naukovyi visnyk Mykolayivskoho derzhavnoho universytetu. Vypusk* 11, 38–45. Mykolayiv.

2004 Osnovni rezultaty pyatnadtsyatyrichnykh arkheologichnykh doslidzhen stepovoho horodyshcha doby finalnoi bronzy "Dykyi Sad". *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal* 52 (39): 87-92. Mykolayiv.

2005 Issledovania ukreplennogo poselenia "Dikiy Sad" v 2006 g. In: *Arkheologichni oslidzhennya v Ukraini 2005–2007 rr.,* 9: 139-144. Kiev-Zaporizhya.

2006 Osnovni rezultaty pyatnadtsyatyrichnykh arkheologichnykh doslidzhen stepovoho horodyshcha doby finalnoi bronzy "Dykyi Sad". *Naukovi pratsi: Naukovo-metodychnyi zhurnal* 52 (39): 87-92. Mykolayiv.

2007 Horodyshche Dikiy Sad u XIII–IX st. do n.e. *Eminak* 1: 7-14. Mykolayiv.

Gorbenko K.W., Grebennikov J.S.

2007 *Dikij Sad. Arkheologicheckiy pamjatnik XIII-IX ww. do n.e. – rovesnik Troi!* Nikolaev.

Gorbenko K.V., Grebennikov Y.S., Pankovskiy V.B.

2005 Rozkopky ukriplenoho poselennya "Dykyi Sad" u 2004 r. In: *Arkheologichni doslidzhennya v Ukraini 2003–2004 rr.*, 100-104. Kiev – Zaporizhya.

Goshko T.

1998 Tekhnologiya izgolovleniya bronzovykh izdeliy iż Gordievki. In: S.S. Berezanskaya, V.I. Kločko (Eds) *Das Gräberfeld von Hordeevka*, 49-76. Randen/Westfalen.

2005 Dva bronzovi virobi z fondiv Natsionalnogo Muzeyu Istroiy Ukrainy. In: *Na poshanu Sofii Stanislavivni Berezanskoy*, 235-240. Kiev

Górski J., Makarowicz P.

2007a Reception of Transcarpathian influence in Trzciniec cultural circle as a sign of long-distance exchange contacts. In: J. Baron, I. Lasak (Eds) Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age. *Studia Archeologiczne* XL, 101-116. Wrocław.

2007b Interakcje kulturowe między zachodnim i południowo-wschodnim (pontyjskim) trzcinieckiego kręgu kulturowego. In: L. Bakalarska (Ed.) *Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Łańcut (26-28 X 2005)*, 148-170. Warszawa.

Górski J., Makarowicz P., Wawrusiewicz A.

2010 *Osady i cmentarzyska trzcinieckiego kręgu kulturowego w Polesiu, pow. łowicki, woj. łódzkie, stan. 1.* Łodź. (in print).

Graham
1958 The date of the Greek penetration of the Black Sea. *Institute of Classical Studies* 5: 25-42.

Grakov B.N.
1947 Chy mala Olbia torgivelni znosyny z Povolzhzhiam ta Pryuralliam v archaiychnu ta klasychnu epokhy? *Arkheologia* 1: 23-37.
1959 Greek Graffito from the Nemirovskoe City-Site. *SA* 1: 259-261.

Graves R.
1974 *Mity Greckie.* Warszawa.

Grebennikov Y.S.
1996 Connections of the steppe's southern Bug river region of the northern coasts of the Black Sea with the eastern Hallstatt region. In: P. Roman (Ed.) *The Thracian world at the crossroads of civilizations*: 393-394. Bucharest.
2008 *Kimmeriyci i skify Stepnogo Pobuzhia (IX–III w. do n.e.)* Nikolaev.

Grimal N.
2005 *Dzieje starożytnego Egiptu.* Warszawa.

Grimal P.
1987 *Słownik mitologii greckiej i rzymskiej.* Wrocław.

Grygiel R.
1995 Sytuacja kulturowa w późnym okresie halsztackim i wczesnym lateńskim w rejonie Brześcia Kujawskiego. In: T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska (Eds), *Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno?*, 319-359. Warszawa.

Gumiński W.
1989 *Gródek Nadbużny. Osada kultury pucharów lejkowatych.* Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

Gurina N.N.
1961 *Drevnyaya istoriya severo-zapada evropeyskoy chasti SSSR.* Moskva – Leningrad.
1973 K voprosu ob obmene v neolitsicheskuyu epokhu. *KSIA* 138: 12-23.

Hachmann R.
1957 *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und südosteuropäischen Beziehungen.* Hamburg.

Halikov A.H.
1974 Balanovskie pamjatniki v Tatarii. *KSIA* 97: 50-58.

Hallo W.W.
1964 The Road to Emar. *JCS* 18: 57-88.

Hammer S.
2005 *Dzieje,* przekład i opracowanie z greckiego. Warszawa.

Hammond N.G.L
1972 *A History of Macedonia.* Oxford.

Harding, A.F.
1975 Mycenaean Greece and Europe: the evidence of bronze tools and implements. *PPS* 41: 183-202.
1984 *Myceneans and Europe.* London – Nowy Jork.
2000 *European Societies in the Bronze Age*. Cambridge.
2005 Horse-harness and the origins of the Mycenaean civilisation. In A. Dakouri-Hild, S. Sherratt (eds) *Autochthon. Papers presented to O.T.P.K. Dickinson on the occasion of his retirement*, 296-300. Oxford.

Harding A.F., Hughes-Brock H.
1974 Amber in the Mycenean World. *BSA* 69: 145-172.

Hayen H.
1957 Zur Bautechnik und Typologie der vorgeschichtlichen, frühgeschichtlichen und mittelalterlichen Moorwege und Moorstrassen. *Oldenburger Jahrbuch* 56 (2): 83-170.

Hein M.
1990 *Untersuchungen zur kultur der Schnurkeramik in Mitteldeutchland. Katalog und Dokumentation.* Bonn.

Herrmann J.
1986 *Welt der Slaven. Geschichte, Gesellschaft, Kultur*. Leipzig – Jena – Berlin.

Herodot
1959 *Dzieje.* Warszawa.
2005 *Dzieje,* z greckiego przełożył i opracował S. Hammer. Warszawa.

Heyko A.V., Artemiev A.V., Sapiegin S.V.
1999 Katakombne pokhovannya z Poltavshchyny. In: *Materialy mizhnarodnoi konferentsii "Etnichna istoria ta kultura naselennya stepu ta lisostepu Yevrazii (vid kamyanoho viku po rannye serednyovichya)"*, 76-78. Dnipropetrovsk.

Hiller S.
1991 The Mycenaeans and the Black Sea. In: R. Laffineur, L. Basch (Eds) Thalassa: L'Egee Prehistorique et la Mer. *Aegeaum* 7: 207-216. Liège.

Hind J.
2002 Herodotus on the Black Sea Coastline and Greek Settlements: Some Modern Misconceptions. In: G.R. Tsetskhladze, A.M. Snodgrass (Eds) The Greek Settlement in the Eastern Mediterranean and the Black Sea. *BAR IS* 1062: 41-47.

Hochstetter A.
1982 Spätbronzezeitlichens und früheisenzeitliches Formengut in Makedonien und im Balkanraum. In: B. Hänsel (Ed.) *Südosteuropa zwischen 1600–1000 v. Chr. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 99-118. Berlin.

Hoffner A.H.,
1997 Hittite. In: E.M. Meyers (Ed.) *The Oxford Encyclopedia of the Archaeology in the Near East.* Vol. 3, 81-84. Oxford.

Hofmann, U.
2004 Kulturgeschichte des Fahrens im Ägypten des Neuen Reiches. In: M. Fansa, S. Burmaister (Eds) *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa,* 143-156. Maiz am Rhein.

Homer
1999 *Iliada,* w przekładzie K. Jeżewskiej. Warszawa.
2002 *Iliada*, w przekładzie F.K. Dmochowskiego. Kraków.

Hood S., Huxley G., Sanders N.
1959 A Minoan Cemetery on Upper Gypsades. *BSA* 53-54: 194-262.

Hozer M.
2005 Stan badań nad kulturą wysocką. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury wysockiej*, 221-250. Rzeszów.

Huxley G.
1996 Language and migration: Greek, Indo-Iranian, and the rise of Mycenae. *BICS* 41: 146.

Hänsel B.
1968 *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken.* Bonn.
1982 Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. In B. Hänsel (Ed.) *Südosteuropa zwischen 1600–1000 v. Chr. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 1-38. Berlin.
1995 (Ed.) *Tausch und Verkehr im bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa.* München – Berlin.

Hänsel B., Terzan B.
2000 Ein bronzezeitliches Kuppelgrab in Norden der Adria. *PZ* 75: 62-183.

Häusler A.
1998 Tumuli, Schachtgräber und der Ursprung der Griechen. In: B. Fritsch, M. Moute, J. Matuschik, J. Müller, C. Wolf (Eds) *Tradition und Innovation. Prähistorische Archäologie als historische Wissenschaft,* 275-289. Rahden.

Höckmann O.
1980 Lanze und Speer im spätminoischen und mykenischen Griechenland. *JRGZ* 27: 13-158.

Hüttel H.
1977 Altbronzezeitliche Pferdetrensen. *Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main,* 75-86.
1982 Zur Abkunft des danubischen Pferd-Wagen-Komplexes der Altbronzezeit. In: B. Hänsel (Ed.) *Südosteuropa zwischen 1600–1000 v. Chr. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 39-63. Berlin.

Ignaczak M.
2007 Osadnictwo społeczności kultury łużyckiej. In: L. Czerniak (Ed.) Od Paleolitu do nowożytności. Archeologiczne badania ratownicze na trasie budowy obwodnicy Wyszkowa. *Gdańskie Studia Archeologiczne* 1: 91-110.
2008 Wzorce kulturowe lasu/lasostepu strefy Pontyjskiej w niżowych zespołach kręgu łużyckiego. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 141-165. Poznań.

Ignaczak M., Affelski J.
2009 Osadnictwo społeczności kultury łużyckiej na stanowisku 8 w Głazowie gm. Myślibórz (in print).

Ignaczak M., Ślusarska-Michalik
2003 The radiocarbon chronology of the Urnfield Complex and the dating of cultural phenomena in the PonticArea (Late Bronze Age and Early Iron Age), *BPS* 12: 382-395.

Ilyinskaya V.A.
1968 *Skify Dneprovskogo Lesostepnogo Levoberezhia*. Kiev.
1975 *Ranneskifskie kurgany basseina r. Tyasmyn*. Kiev.

Ilyinskaya V.A., Mozolevsky B.N., Terenozhkin A.I.
1979 Kurgany VI v. do n.e. u s. Matusova. In: *Skifia i Kavkaz*, 34-43. Kiev.

Ilyinskaya V.A., Terenozhkin A.I.
1983 *Skifia VII–IV w do n.e*. Kiev.

Irwin-Williams C.
1977 A Network Model for the Analysis of Prehistoric Trade. In: T.K. Earle, J.E. Ericson (Eds) *Exchange Systems in Prehistory*, 141-151. New York – San Francisco – London.

Isaenko V.F.
1976 *Neolit Pripyatskogo Polesya*. Minsk.

Ivanova S.V.
2001 *Sotsialnaya struktura naselenia yamnoi kultury Severo-Zapadnogo Prichernomorya*. Odessa.

Jakimowicz R.
1924 Zabytki przedhistoryczne z obszaru Rzeczypospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich. *WA* 9/1-2: 113-119.

Jansen H.G.
1995 Troy: Legend and Reality. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1121-1133. London – New York.

Jarosz P., Włodarczyk P.
2007 Chronologia bezwzględna kultury ceramiki sznurowej w Polsce południowo-wschodniej i na Ukrainie. *Przegląd Archeologiczny* 55, s. 71-108.

Jastrzębski S.
1983 Gródek stan. 1C, gm. Hrubieszow, woj. Zamojskie. *Sprawozdania z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS i Archeologicznego Ośrodka Badawczo-Konserwatorskiego w Lublinie w 1983 roku*, 8-11. Lublin.
1989 *Kultura Cucuteni-Trypole i jej osadnictwo na Wyżynie Wołyńskiej*. Lublin.

Jażdżewski K.
1936 *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce zachodniej i środkowej*. Poznań.
1981 Pradzieje Europy Środkowej. Wrocław.

Jersak J., Sendobry K., Śnieszko Z.
1992 *Postwarciańska ewolucja wyżyn lessowych w Polsce*. Katowice.

Jessen A.A.
1940 Mozdokskiy mogilnik v ryadu pamyatnikov Severnogo Kavkaza. In: *Arkheologicheskie ekspeditsii Ermitazha* I. Leningrad.

Jones-Bley K.
2000 The Shistashta "Chariots". In: J. Davis-Kimball, E.M. Murphy, L. Koryakova, L.T. Yablonsky (Eds), Kurgans, ritual sites, and Settlements Eurasian Bronze and Iron Age, *BAR IS* 890, 126-133. Oxford.

Kadrow S.
1991 *Iwanowice stanowisko Babia Góra, Cz. I. Rozwój przestrzenny osady z wczesnego okresu epoki brązu.* Kraków.
1995a Absolute Chronology of the Sofievka Type in the Light of "Wiggle Matching" Analysis, In: A. Kośko (Ed.) Cemetries of the Sofievka type 2950--2750 BC. *BPS* 3: 141-147.
1995b Gospodarka i społeczeństwo. Wczesny okres epoki brązu w Małopolsce. Kraków.
2001 *U progu nowej epoki. Gospodarka i społeczeństwo wczesnego okresu epoki brązu w Europie Środkowej*. Kraków.
2005 Związki kultury trypolskiej z kulturami Środkowej i Południowej Europy – wybrane zagadnienia. In: *Kultura trypolska. Wybrane problemy*, 7-31. Stalowa Wola.

2007 North of the Carpathians – the Outskirts of the Aegean World? In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffineur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegaeum* 27: 323-329. Liège.

Kadrow S., Kośko A., Videiko M.
1995 Pottery Stylistics of the Sofievka Type, Genetic-Cultural Qualification. In: A. Kośko (Ed.) Cemeteries of the Sofievka Type: 2950-2750 BC. *BPS* 3: 200-213.

Kadrow S., Machnik, J.
1997 *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*. Kraków.

Kadrow S., Zakościelna A.
2000 An outline of the evolution of Danubian cultures In Małopolska and Western Ukraine. In: A. Kośko (Ed.) The western border area of the Tripolye culture. *BPS* 9: 187-255.

Kamieńska J., Kozłowski J.K.
1990 Entwicklung und Gliederung der Lengyel- und Polar-Kulturgruppen in Polen. Warszawa – Kraków.

Kaiser E.
1997 *Der Hord von Borodino. Kritische Anmerkungen zu einem berühmten bronzezeitlichen Schatzfunde aus dem nordwestlichen Schwarzmeergebiet*. Bonn.
2003 Studien zur Katakombengrabkultur zwischen Dnepr und Prut. *Archäologie in Eurasien*, Bd. 14. Mainz.

Kantor R.
1983 *Ubiór, strój-kostium, funkcje odzienia w tradycyjnej społeczności wiejskiej w XIX w i na początku XX w. na obszarze Polski.* Kraków.

Kapełuś M., Kropiwnicka M. (Eds)
2003 *Eposy Sumeryjskie*. Warszawa.

Kaposhina S.
1956 O Skifskikh elementakh v kulture Olbii. *Materialy i issledovania po arkheologii SSSR* 50: 155-189.

Kapuściński R.
2004 *Podróże z Herodotem.* Warszawa.

Kardulias P.N.
1999 (Ed.) *World-Systems Theory in Practice. Leadership, Production, and Exchange.* Lanham – Boulder – New York – Oxford.

Karo G.
1930a *Die Schachtgräber von Mykenae*. München.
1930b Schatz von Tiryns, *Mitteilungen des Deutsches Archäologisches Institut in Athen*, Bd. 60: 119-140.

Karwicka
1995 Ubiór ludowy w Polsce. In: A. Kowalska-Lewicka (Ed.) Biblioteka Popularnonaukowa, t. XII. Wrocław.

Kashuba M.T., Kurchatov S.I., Shcherbakova T.A.
2002 Kochevniki na zapadnoy granitse stepi (po materialam kurganov u s. Mokra). *Stratum plus 4 (2001-2002)*, 180-252.

Kasiński J.R., Tołkanowicz E.
1999 Amber In the Northern Lublin Region – Origin and Occurrence. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, H. Paner (Eds) *Investigations into Amber*, 41--52. Gdańsk.

Katinas V.
1971 *Amber and Amber-Bearing Deposits of Southern Baltic Land* [in Russian]. Vilnius.

Kelly-Buccellati M.
1990 Trade in Metals in the Third Millennium Northeastern Syria and Eastern Anatolia. In: P. Matthiae, M. van Loon, H. Weiss (Eds) *Resurecting the Past*. A Joint Tribute to Adnan Bounni, 117-131. Istanbul.

Kempisty A.
1978 *Schyłek neolitu i początek epoki brązu na Wyżynie Małopolskiej w świetle badań nad kopcami*. Warszawa.

Kilian L.
1955 *Haffküstenkultur und Ursprung der Balten*. Bonn.

Kilian-Dirlmeier I.
1997 *Das mittelbronzezeitliche Schachtgrab von Ägina. Alt-Ägina*. Mainz.

King Ch.
2006 *Dzieje Morza Czarnego*. Warszawa.

Kirjanova N.A.
1973 Naumovskiy fatyanovskiy mogilnik. *KSIA* 134: 72-76.

Kirkowski R.
1984 Z badań nad recepcją tradycji kulturowych strefy nadczarnomorskiej wśród społeczeństw Niżu Polski u schyłku III tysiąclecia p.n.e. *Archeologia Polski* 29 (1): 57-67.

Klengel H.
1977 Nomaden und Handel. *Iraq* 39: 163-170.
1979 *Handel und Händler im alten Orient*. Leipzig.

Klochko L.S.
2008 Kostyumu plemen Skifii v konteksti zvyazkiv iz naselennyam Yevropy. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofia-*

rowane profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznice urodzin, 217-238. Poznań.

Klochko, V.I. (Kločko V.I.)

1990 "Narody Morya" ta Pivnichne Pricheronmorya. *Arkheologia* 1: 10-14.

1991 Weapons of the Tribes of the Northern Pontic Zone in the 16th-10th Centuries BC. *BPS* 1.

1993 Weapons of the Tribes of the Sabatinovka Culture. *Culture et Civilisation au Bas Danube* 10: 43-55.

1994a Mettalurgicheskoe proizvodstvo v eneolitse-bronzovom veke. In: *Remeslo epokhi eneolita-bronzy na Ukraine*. 96-130. Kiev.

1994b The Weaponry of the Pastoral Societies in the Context of the Weaponry of the Steppe-Forest-Steppe Communities: 5000-2350 BC. In: A. Kośko (Ed.) Nomadism and Pastoralism in the Circle of Baltic-Pontic Early Agrarian Cultures: 5000–1650 BC. *BPS* 2: 167-195.

1996 Novye aspekty svyazey Severnogo Prichernomorya s Vostochnym Sredizemnomoryem v pozdnem bronzovom veke. In: *Mir Olbii. Materialy yubileynykh chteniy, posvyashchennykh 90-letiyu so dnya rozhdeniya L.M. Slavina*, 129-131. Kiev.

1998 Die Süd- und Westbeziehungen der Ukraine rechts des Dniepr im 2 und frühen 1 Jahrtausend v. Chr. In: B. Hänsel, J. Machnik (Eds) *Das Karpatenbecken und die Osteuropäische steppe*, 343-352. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 12. München.

2001a Weaponary of Societies of the Northern Pontic Cultures Circles: 5000–700 BC. *BPS 10.*

2001b Razvitok ozbroennya "shnurovikh" kultur Ukrayini, yak vidobrazhennya etno-kulturnikh protsesiv v regioni. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 241-258. Poznań.

2002 Mace of the Neolithic-Bronze Age of the Northern Potnic Region. In: A. Kośko (Ed.) Fluted Maces in the System of the Long-Distance Exchange Trails of the Bronze Age: 2350-800 BC. *BPS* 11: 22-30.

2004 Metalurgiya Trypollya (dosyagnennya ta perspektyvy vyvchennya). In: *Entsyklopediya trypilskoyi tsyvilizatsiyi* I: 219-222. Kiev.

2006 *Ozbroennya ta viyskova sprava davnogo naselennya Ukrayini (5000-900 rr. do R.Kh.)* Kiev.

2007 Torhovelnyi shlyakh Bug-Bog za chasiv doby serednyoi bronzy ta indoevropeizatsia maloi Azii. In: L. Bakalarska (Ed.) *Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Łańcut, 26--28.X.2005r*, 171-178. Warszawa.

2008 Torhovelnyi shlyakh Bug-Bog. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznice urodzin,* 239-249. Poznań.

Klochko V.I., Kośko A., Szmyt M.

1999 A Comparative Chronology of the Prehistory of the Area between the Vistula nad Dnieper: 3150–1850 BC. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC. *BPS* 7: 264-282.

2003 A Comparative Chronology of the Prehistory of the Area between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper. *BPS* 12: 396-414.

Klochko V., Kovalyukh N., Skripkin V., Motzenbecker I.

1998 The chronology of the Subotiv settlement. *Radiocarbon* 40 (2): 667-673.

Klochko V.I., Manichev V.I., Kvasnitsa V.I., Kozak S.A., Demchenko L.V., Sokhatskiy M.P.

2000 Issues Concerning Tripolye Metallurgy and the Virigin Copper of Volhynia. In: A. Kośko (Ed.) The Western Border Area of the Tripolye Culture. *BPS* 9: 168-186.

Klochko V.I., Manichev V.I., Kompanec G.S., Kovalchuk M.S

2003 Wychodnie rudy miedzi na terenie Ukrainy zachodniej jako baza surowcowa metalurgii kolorowej w okresie funkcjonowania kultury trypolskiej. *Folia Praehistoric Posnaniensia* 10/11: 47-77.

Klochko V.I., Rychkov M.O.,

1989 Novi pokhovannya katakombnoi kultury v Seredniomy Podniproviy. *Arkheologia* 3: 60-65.

Klochko V.I, Stolpiak B.

1995 Glass beads from Sofievka Cemetery. In: A. Kośko (Ed.) Cemeteries of the Sofievka type: 2950–2750 BC. *BPS* 3: 243-246.

Kłosińska E.

2005 Na południowo-wschodnich peryferiach popielnicowego świata – sytuacja kulturowa i osadnicza w młodszej epoce brązu i we wczesnej epoce żelaza w dorzeczu Huczwy i Bugu. In: S. Czopek (Ed) *Problemy kultury wysockiej*, 161-192. Rzeszów.

2007a Lubelszczyzna i Ukraina w młodszych odcinkach epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza – pytania o losy wspólne i niewspólne. In: L. Bakalarska (Ed.) *Wspólnota dziedzictwa archeologicznego ziem Ukrainy i Polski. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Ośrodek Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego, Łańcut (26-28 X 2005 r.)*, 226-249. Warszawa.

2007b Issues of the east- and central- European contacts of the Lublin region in the younger Bronze Age and the early Iron Age in the light of existing research and sources. In: J. Baron, I. Lasak (Ed.) *Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age. Conference Materials, Wrocław, 19-20th April 2005*, 271-292. Wrocław.

2009 O kilku przedmiotach brązowych odkrytych na Roztoczu Środkowym. In: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (Eds). *Tarnobrzeska kultura łużycka – źródła i interpretacje.* Rzeszów (in print).

Knappet C., Kilikoglou V., Stelle V., Stern B.

2005 The circulation of Red Lustrous Wheelmade ware: petrographic, chemical and residue analysis. *AS* 55: 25-59.

Kobal J.

1993 Bronzovyj skarb iz s. Zavadka Volovetskoho r-nu Zakarpatskoyi obl. Do porblemy starodavnikh shlyakhiv spoluchen cherez girski perevaly Ukrainskykh Karpat. In: *Pamyatky galshtatskoho periodu mezhyrichchya Visly, Dnistra i Prypiati*, 122-129. Kiev.

Kokowski A.

2005 *Starożytna Polska*. Warszawa.

Kolendo J.

1987 Rejon ujścia Wisły w oczach starożytnych. In: *Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–1983. Muzeum Zamkowe w Malborku*, 193-206. Malbork.

Kolev V.

1986 The Greek Colonization and the Ionian Geographical Traditon about Scytia. In: *Thracia Pontica* III: 311-319. Sofia.

Koliński R.

2007a Koniec III tysiąclecia w Południowej i Centralnej Turcji. In: D. Szeląg (Ed.) *Historia i kultura państwa III dynastii z Ur*, 109-116. Warszawa.

2007b The Upper Khabur region in the Second Part of the Third Millennium BC. *AoF* 34 (2): 342-369.

Koltukhov S.G., Kyslyi A.E., Torshev G.N.

1994 *Kurgannye drevnosti Kryma*. 1. Zaporozhie.

Kondracki J.

1969 *Podstawy regionalizacji fizyczno-geograficznej*. Warszawa.

1988 *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.

1998 *Geografia regionalna Polski*. Warszawa.

2000 *Geografia regionalna Polski*. Warszawa.

Kondracki J., Rychling A.

1998 Regiony fizycznogeograficzne. In: J. Kondracki (Ed.) *Geografia regionalna Polski,* (mapa), Warszawa.

Konstantinidi-Sybridi E.
2002/03 Σφαιρικς Κοκκιδωτς Χντρες της Μυκηνακς, Εποχς ροντα Κρητικο Εργαστηρου. τ Μουσειον 3: 90-91.

Kopczyska-Jaworska B.
1960 Z wędrówek po szałasach rumuńskich. Wierchy 19.

van Koppen F., Greenwood K., Morgan C., Strawn B.A., Cooley J., Arnold B.T., von Dassow E., Cohen Y.,
2006 Late Bronze Age Inscriptions from Babylon, Assyria, and Syro-Palestine. In: M.W. Chavalas (Ed.) *The Ancient Near East. Historical Sources in Translation,* 134-181. Singapore.

Korenevskiy S.N.
1976 O metallicheskikh toporakh Severnogo Prichernomorya, Srednego i Nizhnego Povolzhya epokhi sredney bronzy. *SA* 4: 16-31.
2004 *Drevnejshie zemledelcy i skotovody Predkavkazya. Maykopsko-novosvobodnenskaya obshchnost. Problemy vnutrennej tipologii*. Moskva.

Kornaś J., Medwecka-Kornaś A.
2002 *Geografia roślin.* Warszawa.

Koromila M.
2002 *The Greeks and the Black Sea from the Bronze Age to the Early 20*th *Century.* Athens.

Korsak J.
1990 Neolityczne siekierki kamienne w zbiorach Muzeum Okręgowego w Ostrołęce. *WA* 50/2 (1985): 155-156.

Kosakivsky V.A.
1998 Skifskiy kyndzhal z s.Vakhnivka. In: *Naukovyy zbirnyk Podilska starovyna,* 41-43. Vinnytsia.

Kosmowska-Ceranowicz B.
1983 Bursztyn w osadach. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, R. Kulicka, K. Leciejewicz, P. Mierzejewski, T. Pietrzak (Eds) *Bursztyn w przyrodzie*, 39-48. Warszawa.
2005 Złoża bursztynu: geologia, zasoby i współczesne metody wydobycia. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, W. Gierłowski (Eds) *Bursztyn. Poglądy, opinie*, 9-13. Gdańsk.

Kostrowicki A.S.
1999 *Geografia biosfery*. Warszawa.

Kośko A.
1979 Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresie schyłkowego neolitu i wczesnej epoki brązu. Poznań.

1981 *Udział południowo-wschodnioeuropejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych.* Poznań.

1985 Influences of the "pre-yamnaya" ("pre-pitgrave") Communities from Black Sea Steppe Area in Western European Cultures. In: J.K. Kozłowski, J. Machnik (Eds) *L'eneolithique et le debut de l'age du bronze dans certaines regions de l'Europe*, 57-72. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

1988a *Osady kultury pucharów lejkowatych w Inowrocławiu-Mątwach woj. Bydgoszcz, stanowisko 1*. Inowrocław.

1988b Rozwój kulturowy społeczeństw Kujaw w okresach późnego neolitu oraz interstadium epok neolitu i brązu w aspekcie recepcji egzogennych wzorców kulturowych. In: A. Cofta-Broniewska (Ed.) *Kontakty pradziejowych społeczeństw Kujaw z innymi ludami Europy*, 145-183. Inowrocław.

1990 The Migration of Steppe and Forest-steppe Communities into Central Europe. *JIES* 18 (3/4): 309-329.

1991a The Vistula – Oder Basins and the North Potnic Region. *JIES* 19: 235-257.

1991b Ze studiów nad kujawską enklawą naddunajskiej cywilizacji wczesnobrązowej. Poznań – Inowrocław.

1992 Z badań nad tzw. horyzontem starosznurowym w rozwoju późnoneolitycznej kultury społeczeństw Kujaw. Acta Universitatis Lodziensis. *Folia Archaeologica* 16: 85-95.

1994 Perspektywa "wschodu" w rozwoju osadniczo-kulturowym bałkańsko-środkowoeuropejskiego kręgu społeczeństw wczesnoagrarnych. In: L. Czerniak (Ed.) *Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej*, 189-197. Grudziądz.

1999 (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 3150-1850 BC. *BPS* 7. Poznań.

2000 (Ed.) *The Western Border Area of the Tripolye Culture. BPS* 9. Poznań.

2001 Zagadnienie wczesnobrązowej cezury w rozwoju "szlaku" Krym – Jutlandia. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr., *Archaeologia Bimaris* 2: 283-289. Poznań.

2002 Fluted Maces in Cultural System of the Borderland of Eastern and Western Europe: 2350–800 BC. In. A. Kośko (Ed.) Fluted Maces in the System of Long Distance Exchange Trails of the Bronze Age: 2350–800 BC. *BPS* 11: 31-81.

2003a Radiocarbon Chronology of the Mątwy Group of the Funnel Beaker Culture. The Question of Chronological and Cultural Position of Linear-Comb Pottery. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper. *BPS* 12: 67-81.

2003b (Ed.) *The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC. BPS* 12. Poznań.

Kośko A., Czebreszuk J. (Eds)
1998 *Trzciniec: system kulturowy czy interkulturowy proces?* Poznań.

Kośko A., Klochko V.I. (Kośko A., Kločko V.I.)
1991 Bożejewice, gm. Strzelno, woj. Bydgoszcz, stanowisko 8. Kurhan z późnego okresu epoki neolitu. *Folia Praehistorica Posnaniensia* IV: 119-144.
1994 Nomadism and pastoralism – an outline programme for a discussion. In: A. Kośko (Ed.) Nomadism and pastoralism in the circle of Baltic-Pontic early agrarian cultures: 5000–1650 BC. *BPS* 2: 1-4.

Kośko A., Langer J.J., Szmyt M.
2000 Painted Pottery as a Symptom of Tripolye "Influence" in the circle of Neolithic Vistula Cultures. In: A. Kośko (Ed.) The Western Border Area of the Tripolye Culture. *BPS* 9: 282-288.

Kośko A., Przybył A.
2004 Kultura pucharów lejkowatych. In: J. Bednarczyk, A. Kośko (Eds) *Od długiego domu najstarszych rolników do dworu staropolskiego. Wyniki badań archeologicznych na trasach gazociągów Mogilno – Włocławek i Mogilno – Wydartowo*, 235-314. Poznań.

Kośko A., Szmyt M.
2004a *Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru.* Poznań.
2004b Hodowla w systemach gospodarki na Niżu: IV-III tys. przed Chr. (kulury pucharów lejkowatych i amfor kulistych. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Nomadyzm a pastoralizm w Międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 103- 116. Poznań.
2004c Problem wschodniej rubieży kultur neolitycznych Niżu Środkowoeuropejskiego: VI–III tys. BC. In: *Wspólnota dziedzictwa kulturowego ziem Białorusi i Polski,* 80-98. Warszawa.
2006 *Opatowice – Wzgórze Prokopiaka I.* Studia i materiały do badań nad późnym neolitem Wysoczyzny Kujawskiej I. Poznań.
2007 Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru w IV–III tys. p. Chr. *Archaeologia Bimaris* 3: 35-42.

Kotova N.S.
2000 Keramika poseleniya Dereivka i rol kultury voronkovidnykh kubkov v yeyo slozhenii. In: *Etnokulturni kontakti dobi eneolitu – rannobronzovogo viku v Tsentralniy Evropi*. Kiev – Moskva.
2002 *Neolitizatsiya Ukrainy*. Luhansk.

Kotova N.S., Spitsyna L.A.
2003 Radiocarbon Chronology of the "Middle" Layer of the Mikhailivka Settlement. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula nad Dnieper. *BPS* 12: 121-131.

Kovaleva I.F.
1983 *Pogrebalnyi obryad i ideologia rannikh skotovodov.* Dnipropetrovsk.
1984 *Sever stepnogo Podneprovya v eneolite – bronzovom veke.* Dnipropetrovsk.

Kovaleva I.F., Marina Z.P., Romashko V.A., Teslenko D.L., Shalobudov V.N., Veklenko V.A.
2003 *Kurgany eneolita – bronzy v krivorozhskom techenii Inhultsa*. Dnipropetrovsk.

Kovalyukh N., Videiko M.Y., Skripkin V.
1995 Chronology of Sofievka Type Cemeteries: Archaeological and Isotopic One. In: A. Kośko (Ed.) Cemetries of the Sofievka type 2950–2750 BC. *BPS* 3: 135-140.

Kovpanenko G.T.
1981 *Kurgany ranneskifskogo vremeni v basseine r. Ros*. Kiev.

Kovalchuk M.
2003 Istorychni ta geologichni peredumovy poshuku rudoproiaviv zolota v osadovykh tovschakh. In: *Geolog Ukrainy*, 76-84. Kiev.

Kowalski K., Pucek Z.
1984 Rodzina: Wiewiórkowate – Sciuridae. In: Z. Pucek (Ed.) Klucz do oznaczania ssaków Polski, 151-160. Warszawa.

Kozłowski J.K.
1985 The Eastern Areas of the Linear Band Pottery Culture. In: A. Kokowski (Ed.) *Memoires Archeologiques*, 51-70. Lublin.

Kozłowski L.
1924 *Młodsza epoka kamienia w Polsce (neolit).* Lwów.
1939 Prahistoria Polski Południowo-Wschodniej. In: Z. Czerny (Ed.) *Polska Południowo-Wschodnia*, T. 1, 64-164. Lwów.

Kozłowski S.K.
1985 Pontic Elements in the Mesolithic of South-Eastern Poland. In: A. Kokowski (Ed.) *Memoires Archeologiques*, 19-26. Lublin.

Kramer S.N.
1977 Commerce and Trade: Gleanings from Sumerian Litterature. *Iraq* 39: 59-68.

Kranc M.
2003 Analiza ceramiki z cmentarzyska Gordijewka, raj. Trostianec, obv,. Winnica (Ukraina). Problem identyfikacji topogenetycznej. Poznań (MA thesis).

Kraynov D.A.
1963 *Pamyatniki fatyanovskoy kultury. Moskovskaya grupa.* Moskva.
1964a *Pamyatniki fatyanovskoy kultury. Jaroslavsko-kalininskaya grupa.* Moskva.
1964b Volosovo-danilovskiy mogilnik fatyanovskoy kultury. *SA* 4: 68-83.

1972 *Drevneyshaya istorya Volgo-Okskogo mezhdurechya (Fatjanovskaya kultura. II tysiacheletie do n.e.)*. Moskva.
1987 Fatyanovskaya kutura. In: O.N. Bader, D.A. Kraynov, M.F. Kosarev (Eds) Epoha bronzy lesnoj polosy SSSR. *Arkheologia SSSR* 7, 58-76. Moskva.
1992 On the problem of origin, chronology and periodization of the Fatyanovo--Balanovo cultural community. In: M. Buchvaldek, Ch. Strahm (Eds) Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik-Symposium 1990. *Præhistorica* 19: 321-371.

Kraynov D.A., Gadzjackaja O.S.
1987 *Fatyanovskaya kultura. Jaroslavskoe Povolzhe.* Moskva.

Krąpiec M.
2009 Wyniki analizy dendrochronologicznej drewna z Żuławki Małej In: J. Rola (Ed.) *Późnoneolityczny węzeł komunikacyjny w strefie środkowej Noteci (Żuławka Mała, gmina Wyrzysk),* 116-119. Poznań.

Kristiansen K.
1987 From stone to bronze: the evolution of social complexity in Northern Europe 2300–1200 BC. In: E.M. Brumfiel, T. Earle (Eds) *Specialization, exchange, and complex societies*, 30-52. Cambridge.
1998 *Europe before history*. Cambridge.

Kristiansen K., Larsson T.
2005 *The Rise of Bronze Age Society. Travels, Transmissions and Transformations*. Cambridge.
2007 Contacts and travels during the 2nd millennium BC. Warriors in move? In: Galanaki J, Tomas H., Galanakis Y, Laffineur R. (Eds) *Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders*, *Aegeum* 27: 25-32. Liège.

Krivcova-Grakova O.A.
1947 Chronologiya pamyatnikov fatyanovskoy kultury. *KSIA* 16: 22-33.

Kruk J.
1980 *Gospodarka w Polsce południowo-wschodniej w V-III tysiącleciu p.n.e.* Wrocław.
2004 Przemiany gospodarcze i społeczne na początku młodszego neolitu w dorzeczu górnej Wisły. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Nomadyzm a pastoralizm w Międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 95-103. Poznań.
2008a *Wzory przeszłości studia nad neolitem środkowym i późnym*. Kraków.
2008b Transport kołowy, orka i udomowienie konia – wynalazek neolitu środkowego. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów Międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin,* 251-263. Poznań.

Kruk J., Milisauskas S.
1999 *Rozkwit i upadek społeczeństw rolniczych neolitu*. Kraków.

Krushelnytska L.I.
1971 Pamiatniki rannezheleznogo vremeni v verhoviah Zapadnogo Buga. *SA* 3: 5866.
1976 *Pivnichne Prykarpattya i zakhidna Volyn*. Kiev.
1985 *Vzaemozvyazki naselennya Prikarapttya i Volini z plemenami schidno i centralno Evropi*. Kiev.
1993 Cherepinsko-lagodivska grupa pamyatok. In: L. Krushelnytska (Ed.) *Pamjatki galshtatskogo periodu v mezirichchi Violi, Dnistra i Pripyati*, 158-238. Kiev.
1998 *Chornoliska kultura Serednogo Prodnistrovya (za materiałami neporotivsko grupi pamjatok)*. Lviv.
2002 Pamyatka solevarinnya rubezhu rannoi i seredoi bronzy v pivnichno-schidnich Karpatach. Zapiski Naukovo Tovaristva imeni Schevchenka, vol. CCXLIV. *Praci Arkheologichnoy komisii*, 140-154.
2006 *Kultura Noa na zemlach Ukrani*. Lviv.

Kruts V.A.
1977 *Pozdnetripolskie pamyatniki Srednego Podneprovya*. Kiev.

Kruts V.A., Ryzhov S.M.
2000 Tripolye culture in Volhynia (Gorodsk-Volhynian group). In: A. Kośko (Ed.) The Western border area of the Tripoye culture. *BPS* 9: 86-110.

Krywaltsevich M.M. (Krywalcewicz M.M., Kryvalcevič M.M.)
2001 "Shnuravy garyzont" na Belarusi: prablemy identyfikatcyi i genezisa. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 259-273. Poznań.
2003 K probleme kulturnogo vzaimodzejstvia naselenia kultury so shnurovoy keramikoy Verhnego Podneprovyia i Vostochnoy Pribaltsiki. In: *Drevnostsi Podvinyia: istoricheskiy aspect,* 112-118. Sankt Petersburg.
2004a Novyia danyia pa khranalogii siarednedniaprouskay kultury. In: *Slavianskiy mir Polesya v drevnostsi i srednevekovye. Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferencii, Gomel, 19-20 Oktiabrya 2004*, 98-102. Gomel.
2004b Belaruskae Palesse u peryiad perakhodu ad nealitu da epokhi bronzy: prablemy i perspektyvy arkhealagichnaga vyvuchennya. In: A. Kośko, A. Kaletchyts (Eds) *Wspólnota dziedzictwa kulturowego ziem Białorusi i Polski*, 137-162. Warszawa.
2005 Mnogovalikovayia keramika na territorii Belarusi. In: *Na poshanu Sofii Stanislavivn Berezanskoi. Zbirka naukovikh prats,* 149-156. Kiev.

2006a *Mogilnik siaredziny III – pachatku II tysiachagoddziau da n.e. na Verhnim Dniapry – Prorva 1*. Minsk.
2006b Stralitskya "lunuly". *Arkhealagichny zbornik* 1: 22-34. Minsk.
2006c Prablemy peryiadyzacyi i khranalogii epokhi bronzy na terytoryi Paudniovay Belarusi. In: *Gistarychna-arkhealagichny zbornik* 22: 39-52. Minsk.
2007 Prorva 1. Cmentarzysko z połowy III – początku II tysiąclecia przed Chr. na górnym Naddnieprzu. *Archaeologia Bimaris. Monografie 2*. Poznań.

Kryvaltsevich M., Kovalyukh N.
1999 Radiocarbon dating of the Middle Dnieper Culture from Belarus. In: A. Kośko (Ed.) The Foundation of Radiocarbon Chronology of Culture between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC. *BPS* 7: 151-162.

Kryszycki S.D., Buyskykh S.B., Otreshko V.M.
1990 *Antichnye poselenia Nizhnego Pobuzia (Arkheologicheskaya karta)*. Kiev.

Ksenofont,
2003 *Wyprawa Cyrusa*, z języka greckiego przełożył W. Madyda. Warszawa.

Kubiak Z.
1997 *Mitologia Greków i Rzymian*. Warszawa.

Kubyshev A.I, Nechytailo A.L.
1991 Tsentry metalloobrabatyvayushchego proizvodstva Azovo-Chernomorskoy zony (k postanovke problemy). In: *Katakombnye kultury Severnogo Prichernomorya*, 6-21. Kiev.

Kuchinko M.M., Okhrimenko H.V.
1991 *Arkheologichni pamyatky Volyni*. Lutsk.

Kuhrt A.
1995 *The Ancient Near East c. 3000–330 BC*. London.

Kulbaka V., Kachur V.
2000 *Indoevropeiski plemena Ukrainy epokhy palleometalu*. Mariupol – Kiev.

Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A.
1961 *Lietuvos archeologijos bruožhai*. Vilnius.

Kull B.
1989 Untersuchungen zur Mittelbronzezeit in der Türkei und ihrer Bedeutung für die absolute Datierung der europäischen Bronzezeit. *PZ* 64: 48-73.

Kurylenko V.Y., Bunyatyan K.P.
2006 Pamyatky serednyodniprovskoy kultury Serednyoho Podesennya. *Arkheologiya* 4: 88-94.

Kuzmina E.E.
1980 Isho raz o diskovidnih psaliyah evraziyskih stepey. *KSIA* 161: 8-21.
1994 *Otkudy prishli Indoarii?* Moskva.

Kuznetsov P.F.
2006 The Emergence of Bronze Age Chariots in Eastern Europe. *Antiquity* 80: 638-645.

Kwiatkowska K.
2007 Analiza surowcowa i zabiegi konserwacyjne przedmiotów bursztynowych. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) *Opatowice. Wzgórze Prokopiaka.* Tom II, 229-231. Poznań.

Lagodovska O.F.
1948 Voycechivskiy mogilnik bronzovoi dobi na Volini. *Arkheologia* 2: 62-77.

Lakíza V.L.
2004 Pozni neolit, ranni i syaredni peryady bronzavaga veky Paynochna-Zakhodnyay Belarusi. Stan i perspektywy dasledavannya. In: A. Kośko, A. Kalechyts (Eds) *Wspólnota dziedzictwa kulturowego ziem Białorusi i Polski,* 163-196. Warszawa.
2007 Cultural identification of "the corded materials" from Belorussian Neman river basin. *Lietuvos archeologija* 31: 23-38. Vilnius.
2008 *Staržytnastsi poznjiaga nealítu í rannjaga peryyadu bronzavaga veku Belaruskaga Paniamonnya*. Mínsk.

Larina O., Okhrimenko G.
2007 Kraynaya vostochnaya periferiya zapadnoy lineynoy keramiki (prostranstvenno-geograficheskiy aspekt). *Revista Arheologica*, serie noua 3 (1-2): 89-109.

Larsen M.T.
1976 *Old Assyrian City State and its Colonies*. Kopenhagen.
1977 Partnerships in the Old Assyrian Trade. *Iraq* 39: 119-146.

Lasota-Moskalewska A.
1997 *Podstawy archeozoologii. Szczątki ssaków.* Warszawa.

Lazukov S.I.
1980 *Plejstocen teritorii SSSR*. Moskva.

Leemans W.F.
1960 *Foreign Trade in the Old Babylonia Period*. Leiden.
1968 Old Babylonian Letters and Economic History. *JESHO* 11: 171-216.

Leick G.
2001 *Mesopotamia. The Invention of the City*. London.

Levine M.
1999 The origins of horse husbandry on the Euroasian steppe. In: M. Levine, Y. Rassamakin, A. Kislenko, N. Tatarintseva (Ed.) *Late prahistoric exploitation of the Euroasian steppe*, 5-58. Cambridge.

Levy-Strauss C.
1992 Zasada wzajemności. In: M. Kempny, J. Szmatka (Eds) *Współczesne teorie wymiany społecznej. Zbiór tekstów,* 106-130. Warszawa.

Lewartowski K.
1989 *Decline of the Mycenaean Civilization. An Archaeological Study of Events in the Greek Mainland*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.

Lewik P.
1998 Klimat. In: *Encyklopedia Geograficzna Świata. Europa*, 37-41. Kraków.

Libera J.
2001 *Krzemienne formy bifacjalne na terenach Polski i Zachodniej Ukrainy (od środkowego neolitu do wczesnej epoki żelaza)*. Lublin.
2005 Z badań nad krzemieniarstwem wczesnej epoki żelaza w dorzeczu Sanu – podstawy wydzielenia przemysłu kosińskiego. In: S. Czopek (Ed.) *Problemy kultury wysockiej*, 119-160. Rzeszów.
2009 Czy siekiery krzemienne mogą być wyznacznikiem kultury amfor kulistych? In: H. Taras A. Zakościelna (Eds) *Hereditas praeteriti. Additamenta archaeologica et historica dedicata Ioanni Gurba. Octogesimo Anno Nascendi*, 169-179. Lublin.

Libera J., Sobieraj J.
2008 Topory z łopatkowatym ostrzem na ziemiach wschodniej Polski. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60 rocznicę urodzin*, 301-319. Poznań.

Lichardus, V.J.
2001 Die Geweihaxt von Dudarkov und die spätmykenischen Einflüsse im ukrainischen Raum. *Eurasia Antiqua* 7: 75-93.

Lichardus V.J., Echt R., Iliev I.K., Christov C.J.
2002 Die Spätbronzezeit an der Unteren Tundža und die ostägäischen Verbindungen in Südostbulgarien. *Eurasia Antiqua* 8: 160-167.

Lichardus J., Vladár J.
1996 Karpatenbecken-Sintašta-Mykene. Ein Beitrag zur Definition der Bronzezeit als historische Epoche. *Slovenská Archeológia* 44: 25-93.

Limet H.
1977 Les Schemas du Commerce Neo-Sumerien. *Iraq* 39: 51-58.

Littauer M.A., Crouwel J.H.
1979 *Wheeled Vehicles and Ridden Animals in the Ancient Near East*. Leiden.

Litvinenko R.A.
1997 *Kolesnyi transport epokhi bronzy evraziyskoj Stepi i Lesostepi*. Donetsk.

Litvinenko R.O.
2005 Do problemy metalovyrobnytstva kultury Babyne. In: *Materialy II-go mizhnarodnoho Marmyskoho polyovoho seminaru "problemy girnychoi arkheologii"*, 119-512. Alchevsk.

Liverani M.
1993 Akkad: an introduction. In: M. Liverani (Ed.) *Akkad: The first world empire. Structure, ideology, traditions*, 1-10. Padova.

Loze I.A.
1979 *Pozdniy neolit i rannyaya bronza Lubanskay ravniny*. Riga.
2000 Late Neolithic Amber from the Lubāna Wetlands. In: Prehistoric Art in the Baltic Region. *Acta Academiae Artium Vilnensis* 20: 63-78.

Lurie A.Ch.
1988 *Genezis medistyh peschanikov*. Moskva.

Lysenko S.D.
1998 Rezultaty issledovania mogilnika Malopolovetskoje-3 na Kievschinie v 1993-1997 godach. In: A. Kośko, J. Czebreszuk (Eds) *"Trzciniec" – system kulturowy czy interkulturowy proces?*, 95-117. Poznań.
2001 *Sredne Podniprovya za dobi piznoi bronzi*. Manuscript. Institut Archeologii Nacionalnoy Akademii Nauk Ukraini. Kiev.
2002 K voprosy o lokalizatsii kommunikatsiy epokhi pozdnei bronzy v Pravoberezhnoi lesostepi. In: *Isotrychna nauka: problemy rozvytku. Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii. Sektsia "Arkheologiya"*, 104-111. Luhansk.
2004 Doslidcheniya k archeologicheskoy karte Fastivskogo raiona (1999-2004 gg.). In: *Archeologichni pamyatki Fastivshchini. Materiali do arkheologichnoy karti Kiivskoi oblasti*, 85-152. Fastiv.
2005 Kievo-Fastovskiy uchastok severonoi vetki transevropeyskogo lesostepnogo puti. In: *Problemy arkheologii Serednyoho Podniprovya: Do 15-richya zasnuvannya Fastivskoho krayeznavchoho muzeyu*, 114-119. Kiev – Fastiv.
2006 Kompleks pamyatnikov epokhi bronzy-nachalarannego zheleznogo veka u S. Khodosovka (po rezultatam issledovaniy 2003 g.). In: *Okhorona kulturnoy spadshchyny Kyivskoi oblasti*, 91-137. Kiev.
2009 Noviye pamyatniki kultury sharovidnykh amfor na pravoberezhnoy Kievshchine (manuscript).

Lysenko S.D., Szmyt M.
2010 Środkowe naddnieprze jako graniczny areał osadnictwa ludności kultury amfor kulistych. In: M. Ignaczak, A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Między Bałtykiem a Morzem Czarnym: szlaki Międzymorza w IV – I tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris. Dyskusje* 4. Poznań. (in print).

Lysenko S.S.
2006 Prykrasy naselennya Ukrainy doby piznyoi bronzy. Autoreferat dissertatsii kandydata istoricheskikh nauk. *NA IA NANU* 12 (842).

Ławecka D.
2006 *Północna Mezopotamia w czasach Sumerów*. Warszawa.

Machajewski H., Rola J. (Eds)
2006 *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych.* Poznań.

Machnik J.
1966 *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*. Wrocław.
1978 Wczesny okres epoki brązu. In: J. Machnik, B. Gediga, J. Miśkiewicz, W. Hensel (Eds) *Wczesna epoka brązu. Prahistoria ziem polskich* 3, 9-136. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
1979a Ze studiów nad kulturą ceramiki sznurowej w dorzeczu górnego Dniestru. *Acta Archaeologica Carpathica* 19: 51-71.
1979b Krąg kulturowy ceramiki sznurowej. In: W. Hensel, T. Wiślański (Eds) *Prahistora Ziem Polski.* Tom II, Neolit, 337-412. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
1998a Stan i perspektywy badań kultury ceramiki sznurowej w międzyrzeczu górnej Wisły, Bugu i Dniestru. *Sprawozdania Archeologiczne* 50: 13-29.
1998b Uwagi o najstarszym osadnictwie pasterskiej ludności kultury ceramiki sznurowej (III tysiąclecie przed Chr.) w strefie karpackiej. In: J. Gancarski (Ed.) *Dzieje Podkarpacia,* T. II, 99-120. Krosno.
1999 Radiocarbon chronology of the Corded Ware culture on Grzęda Sokalska. A Middle Dnieper traits perspective. In: A. Kośko (Ed.), The Fundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper, 3150-1850 BC. *BPS* 7: 221-250.
2001 Kultura ceramiki sznurowej w strefie karpackiej (stan i perspektywy badawcze). In: J. Gancarski (Ed.) *Neolit i początki epoki brązu w Karpatach polskich*, 115-137. Krosno.
2003 An Interrupted Process of Cultural Integratin Between the Upper Bug, Vistula and Dniestr Rivers in the Early Second Half of the Third Millennium BC (In Light of Taxonomic and Chronological Analyses of Grave Assemblages on Grzęda Sokalska). In: A. Kośko, V.I. Klochko (Eds) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures Between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC. *BPS* 12: 212-240.
2004 Pasterstwo u społeczeństw kultury ceramiki sznurowej w dorzeczu górnej Wisły, górnego Bugu i Dniestru. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Nomadyzm a pastoralizm w Międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 137-143. Poznań.
2006 Rola migracji w pradziejach. Problemy dyskusyjne. In: A. Furdal, W. Wysoczański (Eds) *Migracje, dzieje, typologia, definicje.* 29-37. Wrocław.

Machnik J., Bagińska J., Koman W.
2001 Nowa, synkretyczna grupa kultury ceramiki sznurowej w Polsce środkowo-wschodniej. In: B. Ginter, B. Drobniewicz, B. Kazior, M. Połtowicz (Eds) *Problemy epoki kamienia na obszarze Starego Świata. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi K. Kozłowskiemu*, 390-400. Kraków.
2009 Neolityczne kurhany na Grzędzie Sokalskiej w świetle badań archeologicznych w latach 1988–2006, Kraków.

Machnik J., Kadrow S.
1997 *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny.* Kraków.

Machnik J., Pavliv D., Petehyrych V.
2003 Kurganne pochovannja rannoskitskogo chasu u verchivjach Dnistra. In: J. Gancarski (Ed.) *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich*, 531-548. Krosno.
2005a Wyniki badań wykopaliskowych polsko-ukraińskiej ekspedycji archeologicznej we wsi Bykiw, w dorzeczu górnego Dniestru, w 2003 r. *Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności* (R. 2003/2004), 285-295.
2005b Z badań nad najdawniejszymi dziejami rejonu Drohobycza. In: W. Bonusiak (Ed.) *Drohobycz miasto wielu kultur*, 9-59. Rzeszów.
2006 Barrow of the late Corded Ware culture from Bikiv, Drohobych district. In: Harmata K., Machnik J., Starkel L. (Eds) *Environment and man at Carpathian Foreland in the upper Dniester catchment from Neolithic to early medieaeval period,* 195-227. Kraków.

Machnik J., Pavliv D., Pasterkiwicz W., Petehyrych V.
2007 Archeologiczne badania w Bykowie koło Drohobycza i na Wysoczyźnie Wojniłowskiej, między rzeką Siwką a Łomnicą. *Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności* (R. 2006/2007), 311-325. Kraków.

Machnik J., Pilch A.
1997 Zaskakujące odkrycie zabytków kultury środkowodnieprzańskiej w Młodowie-Zakąciu, koło Lubaczowa, w woj. przemyskim. *Sprawozdania Archeologiczne* 49: 143-170.

Majek K.
2003 *Problem pochodzenia tzw. skarbów strzyżowskich.* Poznań. (MA thesis).

Makarowicz P.
1998 *Rola społeczności kultury iwieńskiej w genezie trzcinieckiego kręgu kulturowego (2000–1600 BC).* Poznań.
2000 Concerning the Development of the Metallurgy in Early Bronze Age Societies on the Polish Lowlands. *Lietuvos Archeologija* 19: 221-239.
2003 The Construction of Social Structure: Bell Beakers and Trzciniec Complex in North-Eastern Part of Central Europe. *Przegląd Archeologiczny* 51: 123-158.

2005 Gesellschaftliche Strukturen der Glockenbecherkultur im Gebiet zwischen Weichsel und Oder. *Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift* 1: 27-58.

2008 Elitarne pochówki z kurhanu komarowskiego w Ivanju na Wołyniu – zarys możliwości interpretacyjnych. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 333-352. Poznań.

2009a Geneza kurhanów w trzcinieckim kręgu kulturowym. In: H. Kowalewska-Marszałek, P. Włodarczak (Eds) *Kopce neolityczne i z początków epoki brazu w świetle nowych i najnowszych badań. Materiały z konferencji w Niepołomnicach* 20-21.09.2007. Kraków – Warszawa (in print).

2009b *Trzciniecki krąg kulturowy – wspólnota pogranicza Wschodu i Zachodu Europy*. Poznań (in print).

Makkay J.

1982 The Earliest Use of Helmets in South-East Europe. *ActaArchHung* 34: 3-22.

1992 Funerary sacrifices of the Yamna-complex and their Anatolian (Hittite) and Aegean (Mycenaean and Homeric) parallels. *ActaArchHung* 44: 213-237.

1999 The Mycenaean World, the Mycenaean Periphery and the Carpathian Basin. In: *H periphereia tou mykenaïkou kosmou. A' Diethnes Diepistemoniko Symposio, Lamia, 25-29 Septembriou 1994*, 47-54. Lamnia.

2000 *The Early Mycenaean Rulers and the Contemporary Early Iranians of the Northeast*. Budapest.

Makohonienko M., Latałowa M., Milecka K., Okuniewska-Nowaczyk I., Nalepka D.

2004 Artemisia L. In: M. Ralska-Jasiewiczowa, M. Latałowa, K. Wasylikowa, K. Tobolski, E. Madeyska, H.E. Wright Jr., Ch. Turner (Eds) *Late Glacial and Holocene history of vegetation in Poland based on isopollen maps*, 253-261. Kraków.

Makowiecki D., Makowiecka M.

2000 Gospodarka zwierzętami społeczności kultury pucharów lejkowatych (grupy: wschodnia i radziejowska) oraz kultury amfor kulistych In: A. Kośko (Ed.) Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego, Tom III Kujawy, cz. 4, *Osadnictwo kultur późnoneolitycznych oraz interstadium epok neolitu i brązu: 3900–1400/1300 przed Chr.*, 347-378 Poznań.

2005 Stan badań nad użytkowaniem zwierząt w okresie rozwoju postłużyckich ugrupowań "pomorsko-kloszowych". In: M. Fudziński, H. Paner (Eds) *Aktualne problemy kultury pomorskiej*, 349-358. Gdańsk.

Malejew Y.M., Mazurik J., Paniszko S.
2004 Grób ludności kultury amfor kulistych z III tysiąclecia p.n.e. z miejscowości Ozdiw w okolicy Łucka na Ukrainie. *Sprawy Wschodnie* 1 (5): 97-101.

Maleyev Y.M.
1996 Selected Graves of Globular Amphora Culture from Volhynia and Podolia. In: A. Kośko (Ed.) *Eastern Exodus of the Globular Amphora People*: 2950-2350 BC. *BPS* 4: 53-61.

Maleyev Y.M., Pryshchepa B.
1996 Grave of Globular Amphora Culture from Tovpyzhyn (District of Rivne, Ukraine). In: A. Kośko (Ed.) *Eastern Exodus of the Globular Amphora People*: 2950-2350 BC. *BPS* 4: 62-69.

Malinowski T.
2004 (Ed.) *Komorowo, stanowisko 1. Grodzisko kultury łużyckiej i osadnictwo wczesnośredniowieczne. Badania specjalistyczne*, Zielona Góra.
2006 *Komorowo, stanowisko 1: grodzisko kultury łużyckiej – faktoria na szlaku bursztynowym.* Rzeszów.
2009 Domniemane ślady oddziaływań tarnobrzeskich w zachodniej Małopolsce. In: S. Czopek, K. Trybała-Zawiślak (Eds) *Tarnobrzeska kultura łużycka – źródła i interpretacje*. Rzeszów (in print).

Mallory J.P., Adams D.Q.
1997 *Encyclopedia of Indo-European Culture*. Chicago.

Małecki R.
1995 Magiczno-religijna funkcja starożytnych wozów. *Archeologia Polski* 40 (1-2): 91-105.

Małkowski S.
1929 O odkryciu złota miedzi rodzimej w Mydzku na Woluniu. *Posiedzenia P.I.G.* 6: 757-774.
1931 Z geologii Wolynia. *Rocznik Wolynski* 2: 384-402.

Maran, J.
1997 Neue Ansätze für die Beurteilung der Balkanisch-Ägäischen Bezeihungen im 3. Jahrtausend v. Chr. In: P. Roman (Ed.) *The Thracian World at the Crossroads of Civilizations*, 171-192. Bucarest.
2007 Seaborne Contacts Between the Aegean, the Balkans and the Central Mediterranaen in the 3rd Millennium BC: the Unfolding of the Mediterranaen World. In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffineur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegaeum* 27: 3-21.

Marchelak I., Tyszler L.
2003 Osada kultury łużyckiej z epoki brązu i okresu halsztackiego. In: R. Grygiel

(Ed.) *Via Archaeologica Lodziensis, Tom I, Ratownicze badania archeologiczne na stanowisku 6-7 w Kowalewicach, pow. Zgierz, woj. Łódzkie (trasa autostrady A-2)*, 25-337. Łódź.

Marciniak A.

2004 Mikrospołeczny wymiar pasterstwa i nomadyzmu i tafonomiczne podstawy ich identyfikacji w materiałach faunistycznych. In: A. Kośko, M. Szmyt (Ed.) Nomadyzm i pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 35-43. Poznań.

2006 Problematyka stref kontaktowych w pradziejach. In: H. Machajewski, J. Rola (Ed.) *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*, 15-21. Poznań.

Markova K.

1993 Bersteinfunde in der slowakei während der Bronzezeit. In: C. Beck, J. Bouzek (Eds) *Amber in Archaeology. Preceedings of the Second International Conference on Amber in Archaeology, Libice 1990*, 171-178. Praha.

Maruszczak H.

2002 Osobliwości stosunków fizjograficznych Roztocza i ich znaczenie dla działalności człowieka w czasach prehistorycznych i we wczesnym średniowieczu. In: B. Balcer, J. Machnik, J. Sitek (Eds) *Z pradziejów Roztocza na ziemi zamojskiej,* 207-221. Kraków.

Matuszewska A.

2003 *Udział wzorców kulturowych wiązanych z pucharami dzwonowatymi w rozwoju społeczności międzyrzecza Wisły i Dniepru.* Poznań. (MA thesis).

2007 *Dolnoodrzańska enklawa kultury ceramiki sznurowej w ramach circumbałtyckiego kręgu KCSZ.* Poznań (PhD thesis).

Matuszkiewicz W.

1991 Szata roślinna. In: L. Starkel (Ed.) *Geografia Polski. Środowisko przyrodnicze,* 445-494. Warszawa.

Matuszkiewicz W., Matuszkiewicz A.

1985 Zur Syntaxonomie der Eichen-Heinbuchenwälder in Polen. *Tuexenia* 5: 473-489.

Mauss M.

2001 *Antropologia strukturalna.* Warszawa.

Maydar D.

1981 *Pamyatniki istorii i kultury Mongolii.* Moskva.

Mazurik Y., Panyshko S.

1998 Nova pokhovalna pamyatka kultury kulyastikh amfor na Volini. *Volyno-Podilski Arkheologichni Studii* 1, 129-130. Lviv.

Mazurowski R.F.
1983 Bursztyn w epoce kamienia na ziemiach polskich. *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 5: 7-134.

Maxwell-Hyslop K.R.
1977 Sources of Sumerian Gold. *Iraq* 39: 83-86.

McCaslin D.E.
1980 *Stone Anchors in Antiquity: Coastal Settlements and Maritime Trade-Routes in the Eastern Mediterranean ca 1600–1050 BC*. Gøteborg.

Medwecka-Kornaś A.
1972 Czynniki naturalne, wpływające na rozmieszczenie geograficzne roślin w Polsce. In: W. Szafer, K. Zarzycki (Eds) *Szata roślinna Polski*. Tom I, 35-94. Warszawa.
1977 Czynniki naturalne, wpływające na rozmieszczenie geograficzne roślin w Polsce. In: W. Szafer, K. Zarzycki (Eds) *Szata roślinna Polski*. Tom I, 35-94 (wydanie trzecie pierwsza edycja w 1972). Warszawa.

Mee Chr.
1994 Anatolia and the Aegean in the Late Bronze Age. *AAS* 9: 137-148.

Meier-Arendt W. (Ed.)
1992 *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss*. Frankfurt am Main.

Meissner B.
1920 *Babylonien und Assyrien*. Heidelberg.

Mellaart J.
1982 Mesopotamian Relations with the West Including Anatolia. In: H.-J. Nissen, J. Renger (Eds) *Mesopotamien und seine Nachbarn. Politische und Kulturelle Wechselbeziechungen im Alten Vorderasien vom 4. bis 1. Jahrtausend v. Chr.*, 7-12. Berlin.

Metz F.
2006 O nedavney nakhodke v Baden-Wurtemberge. In: *Sovremennye problemy arkheologii Rossii* 2: 43-45. Novosibirsk.

Michalčišin I., Markus I., Okhrimenko G.
2005 Bojovi kamjaní sokiri Pívníchnogo Prikarpattja i Voliní. In: G. Okhrimenko (Ed.) *Arkheologíchna spadshchina Jana Fítcke*, 364-385. Luck.

Michalski J.
1986 *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w okresie 4-22 wrzesień 1986 roku na stanowisku 5 w Bielawskiej Wsi, gm. Bielawy, woj. skierniewickie* (maszynopis przechowywany w archiwach Muzeum w Łowiczu – Typescript held in the archives of the Łowicz Museum).
2002 Skarb z Bąkowa Dolnego i jego właściciel, *Archeologia Żywa* 20 (1): 14-18.

Michałowski P.
1993 Memory and Deed: the Historiography of the Political Expansion of the Akkad State. In: M. Liverani (Ed.) *Akkad, the First World Empire. Structure, Ideology, Tradition*, 69-90. Padova.

Mierzwiński A.
2003 *Znaki utrwalone w glinie. Społeczno-obrzędowe aspekty działań wytwórczych końca epoki brązu wczesnej epoki żelaza. Model nadodrzański.* Wrocław.

Mihăilescu-Bîrliba V.
2001 Mormontul unei tinere căpetenii de la începtul epocii bronzului (Mastacăn, jud. Neamţ – "cultura amforelor sferice"). *Memoria Antiquitatis* 22: 157-217.
2005 Die Grabstätte eines jungen Häuptlings vom Beginn der Bronzezeit (Mastacăn, Kreis Neamţ – "Kugelamphorenkultur"). *Arheologia Moldovei* 28: 75-124.

Mihăilescu-Bîrliba V., Szmyt M.
2003 Radiocarbon chronolology of the Moldavian (Siret) subgroup of the Globular Amphora culture. In: A. Kośko, V.I. Klochko (Eds) The Foundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC. *BPS* 12: 82-112.

Mikov V.
1958 *Zlatnoto skrovishche ot Vlchitrn*. Sofia.

Milano L.
1995 Ebla: A Third Millennium City-State in Ancient Syria. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1219-1230. London – New York.

Milisauskas S., Kruk J.
1991 Utilization of Cattle for Traction During the Later Neolithic in Southeastern Poland. *Antiquity* 65 (248): 561-566.

Minns E.
1913 *Scythians and Greeks.* Cambridge.

Mityk J.
1986 *Geografia fizyczna części świata*. Warszawa.

Mizerski W.
2002 *Geologia Polski dla geografów*. Warszawa.

Moran L.W.
1992 *The Amarna Letters*. Baltiomre – London.

Motsya A.P., Khalikov A.Kh.
1989 Novi doslidzhennya shlyakhu z Bulgara v Kiev (poperednye povidomlennya). *Arkheologia* 4: 143-149.
1997 *Bulgar – Kiev: puti – svyazi – sudby*. Kiev.

Moucha V.
1963 Die Periodisierung der Uněticer Kultur in Böhmen. *Sbornik Československé Společnosti Archeologické* 3: 9-60.

Movsha T.G.
1957 Mednye ukrashenia iz Kieva. *KSIIMK* 70: 94-98.
1985 Vzaemovidnosyny Tripilla-Kukuteni s sinchronnymi kulturami Tsentralnoy Evropy. *Arkheologia* 51: 22-31.

Mozolevsky B.N.
1987 Malyi Chertomlyk. In: *Skify Severnogo Prichernomorya*, 63-74. Kiev.

Mozsolics A.
1967 *Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás.* Budapest.

Muhly J.D.
1977 The Copper Ox-Hide Ingots and Bronze Age Metals Trade. *Iraq* 39: 73-82.
1985 Sources of Tin and the Beginning of Bronze Metallurgy. *AJA* 89: 275-291.

Murzin V.
1996 Nadczarnomorska Scytia. In: J. Chochorowski (Ed.) *Koczownicy Ukrainy,* 49-64. Katowice.

Müller-Karpe, H.
1980 *Handbuch der Vorgeschichte: Die Bronzezeit.* Munich.

Mykhalchyshyn I.P.
1993 Kamyani vyroby z Ovrutskoho povitu. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeyu* 1, 18-26.
2005 Pamyatkookhoronni archeologichni rozvidky u Volochyskomu r-ni Khmelnytskoi obl. In: *Archeologichni doslidzhennya v Ukraini 2003–2004 rr.*, 222--224. Zaporizhya.
2006 Rozvidky v mezhyrichi verkhivyiv r. Pivdennyi Bug i r. Zbruch u 2005 r. In: *Archeologichni doslidzhennya v Ukraini 2004–2005 rr.*, 284-285. Kiev – Zaporizhya.

Mylonas G.E.
1973 Ο Ταφικος Κυκλος Β των Μυκηνων. Athens.

de Navarro J.M.
1925 Prehistoric Routes Between Northern Europe and Italy Defined by the Amber Trade. *The Geographical Journal* 66: 481-507.

Nawroth M.
2007 Der Goldfund von Vettersfelde: vom Schwarzen Meer in die Lausitz. In: *Im Zeichen des goldenen Greifen. Königsgräber der Skythen,* 318-327. München – Berlin – London – New York.

Nazarov V.V., Otroshchenko V.V.
2008 Bronzoyi nizh z ostrova Berezan. In: *Starozhytnosti Verkhnyogo Prydnistrovya. Juvileinyi zbiryk na chest 60-richchya Ju. M. Maleeva,* 123-124. Kiev.

Nechytailo A.L.
2005 Ob odnom iz gorno-metallurgicheskih tsentrov katakombnoy kulturno-istoricheskoy obshchnosti. In: Pastusheskie skotovody vostochnoevropeiskoy stepi i lesostepi epokhi bronzy (istoriografiya, publikatsii). *AVL* 19: 74-93. Voronezh.

Needham S.
2001 When Expediency Broaches Ritual Intention: the Flow of Metal Between Systemic and Buried Domains. *JRAI:* 275-298.

Neprina V.I.
1976 *Neolit yamochno-grebenchatoy keramiki na Ukraine*. Kiev.

Nikolaeva N., Safronov V.
1974 Proischozhdeniye dolmennoy kultury Severo-Zapadnogo Kavkaza. In: *Voprosy okhrany, klassifikatsii i ispolzovaniya arkheologicheskikh pamyatnikov*, 174-198. Moskva.

Nikolova A.V.
1999 Radiocarbon Dates from the Graves of Yamnaya and Catacomb Cultures of the Dnieper Right Bank. In: A. Kośko (Ed.) The Foundation of Radiocarbon Chronology of Culture between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC. *BPS* 7: 103-128.

Nikytenko I.S.
2008 *Kamyana syrovyna Kryvorizhzhya doby bronzy.* Avtoreferat Dissertatsii Kandidata Geologicheskikh Nauk. Kiev.

Nosek S.
1967 *Kultura amfor kulistych w Polsce*. Wrocław – Warszawa – Kraków.

Nosov A.A.
1865 Otkrytie mednyh rud s drevnimi razrabotkami v bakhmutskom ujezde. In: *Gornyi zhurnal*, 315. Sankt Petersburg.
1868 Otkrytie mednoi rudy s drevnimi razrabotkami v Ekaterinoslavskoy gubernii. In: *Gornyi zhurnal*, 255-271. Sankt Petersburg.

Nowaczyk Sz., Rola J.
2009 Społeczności KAK w rejonie Żuławki Małej. In: J. Rola (Ed.) *Późnoneolityczny węzeł komunikacyjny w strefie środkowej Noteci (Żuławka Mała, gmina Wyrzysk)*, 75-111. Poznań.

Nowak M.
2001 Osadnicze i socjo-polityczne modele południowo-wschodniej grupy kultury pucharów lejkowatych. In: J. Kozłowski, E. Neustupny (Eds) *Archeologia przestrzeni*, 127-151. Kraków.

2004 Udział elementów lendzielsko-polgarskich w formowaniu się kultury pucharów lejkowatych w Małopolsce? *Materiały Archeologiczne Nowej Huty* 24: 121-138.

Nowakowski J., Prinke A., Rączkowski W. (Eds)
2005 *Biskupin... i co dalej? Zdjęcia lotnicze w polskiej archeologii*. Poznań.

Oates J.
1991 Babylonia and Elam in Prehistory. In: *Mesopotamie et Elam. Actes de la XXXVIeme Rencontre Assyriologique Internationale, Gand, 10-14 Juillet 1989*, 23-26. Ghent.

Oguchi H.
1999 Trade Routes in the Old Assyrian Period. *Al-Rafidan* 20: 85-106.
2006 The Date of the Beginning of Khabur Ware Period 3: Evidence from the Palace of Qarni-Lim at Tell Leilan. *Al-Rafidan* 27: 45-58.

Okhrimenko G.
1994 Neolit Volini. Lutsk.
2001 *Kultura liniyno-strichkovoy keramiki na Volini*. Lutsk.
2005 Volyn ta Volynske Polissya v neoloiti, eneoliti, epokhu bronzy. In: G. Okhrimenko (Ed.) *Arkheologíchna spadshchyna Jana Fítzke*, 122-163. Lutsk.

Okhrimenko G., I. Markus, V. Tkach
2005 Rozvitok ozbroennya pervisnogo naselennya Volini. In: G. Okhrimenko (Ed.) *Arkheologíchna spadshchina Jana Fítzke*, 346-363. Lutsk.

Okulicz J.
1973 *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w n.e.* Wrocław.

Olbryś M.
2007 Syria Zachodnia u schyłku III tysiąclecia p.n.e. In: D. Szeląg (Ed.) *Historia i kultura państwa III dynastii z Ur*, 99-108. Warszawa.

Olchowski V.S.
2005 *Monumentalnaia skulptura naselenia zapadnoy chasti evraziyskikh stepey epokhi rannego zheleza.* Moskva.

Olexa L.
2002 Kult. In: J. Garncarski (Ed.) *Między Mykenami a Bałtykiem. Kultura Otomani-Füzesabony*, 89-93. Krosno – Warszawa.

Orlińska G.
2007 Materiały osadnicze z Transboru, gm. Latowicz, woj. mazowieckie. *Wiadomości archeologiczne* 59: 115-163.

Orlovskaya L.B.
1990 Spektroanaliticheskoe issledovanie tsvetnogo metalla epokhi rannei bronzy Moldovy (predvaritelnye itogi). In: E.V. Yarovoy (Ed.) *Kurgany eneolita-bronzy Nizhnego Podnestrovya*, 241-245. Kishinev.

Ossowski W.
1999 *Studia nad łodziami jednopiennymi z obszaru Polski.* Gdańsk.
2006 Pradziejowe i wczesnośredniowieczne środki transportu wodnego w Polsce. In: H. Machajewski, J. Rola (Eds) *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*, 253-268. Poznań.

Ostroverkhov A.S.
1981 Olbia i torgovye puti Skifii. In: *Drevnosti Severo-zapadnogo Prichernomorya,* 84-94. Kiev.

Ostroverkhov A.S., Toschev G.N.
1985 Skifskiy konskiy nalobnik. *Arkheologia* 49: 75-78.

Otroshchenko V.V.
1976 Konstruktivnye osobennosti dlinnyh kurganov. In: *Novye otkrytia arkheologov Ukrainy*, 16-18. Kiev.
1986 Belozerskaya kultura. In: *Kultury epokhi bronzy na territorii Ukrainy*, 117--152. Kiev.
1995 Puti obmena – puti migratsiy. In: *Epokha bronzy Dono-Donetskogo regiona*, 18-19. Luhansk.
2005a Dnipro-Donetsky oseredok kulturogenezy (postanovka problemy). In: *Materialy II-oi Luhanskoi mizhhnarodnoy istoryko-arkheologichnoy konferentsii "Problemy doslidzhennia pamyatok arkheologii Skhidnoi Ukrainy",* 36-38. Luhansk.
2005b Epoka eneolitu. In: L.L. Zeliznyak (Ed.) *Akkheologiya Ukrainy*, 106-203. Kiev.
2007 Polemika stosovno zakhidnogo vektora ruhu kolisnychnyh. *Zapysky Naukovogo tovarystva imeni Shevchenka. Pratsi arkheologichnoy komisii* 253: 206-214. Lviv.

Otroshchenko V.V., Savovskyi I.P., Tomaszewski V.A.
1997 Kurgannaya gruppa Ryasnye Mogily u s. Balki. In: *Kurgannye mogilniki Ryasye Mogily i Nosaki,* 16-60. Kiev.

Otroshchenko V.V., Tupchienko M.P.
2005 Bronzovi klepani kazany ta Donetskyi girnycho-metalurgiynyi tsentr. In: *Problemy girnychoi arkheologii. Materially II Mizhnarodnogo Kartamyckogo Polyovogo Arkheologichnogo Seminaru*, 176-188. Alchevsk.

Ozols J.
1962 *Ursprung und Herkunft der Zentralrussischen Fatjanovo-Kultur* (Berliner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 4). Berlin.

Palincaş N.
2007 Contacts with the Aegean and Their Social Impack in the Late Bronze Age in the Lower Danube. In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffi-

neur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegeaum* 27: 231-237. Liège.

Papiernik P., Rybicka M.

2002 *Annopol. Osada kultury pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostynińskim*. Łódź.

Parczewski M.

1991 *Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży etnicznej w Karpatach. U źródeł rozpadu Słowiańszczyzny na odłam wschodni i zachodni.* Kraków.

Pare, C.F.E.

1987 Wheels with Thickened Spokes, and the Problem of Cultural Contact Between the Aegean and Europe in the Late Bronze Age. *OJA* 6: 43-62.

1992 *Wagons and the Wagon-Graves of the Early Iron Age in Central Europe*. Oxford.

2000 Bronze and he Bronze Age. In: C.F. E Pare (Ed.) *Metals Make the World Go Round. The Supply and Circulation of Metals in Brozne Age Europe,* 1-38. Oxford.

Parker B.J., Dodd L.S.

2003 The Early Second Millennium Ceramic Assemblage from Kenan Tepe, Southern Turkey. A Preliminary Assessment. *AnSt* 53: 33-69.

Parzinger H.

1998 Stepnye kochevniki na vostoke Centralnoy Evropy. *VDI* 2: 104-115.

Paschalidis C.

2007 Euboea at the Crossroads of the Metal Trade: the Aegean and the Black Sea in the Late Bronze In: I. Galanaki, H. Tomas, Y. Galanakis, R. Laffineur (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders. *Aegeaum* 27: 433-445. Liège.

Patokova E.F.

1979 *Usatovskoje posileniye i mogilnik.* Kiev.

Pavliv D.

1993 Novi pamyatki luzicko kulturi na zachodi Ukrani. In: L. Krushelnicka (Ed.) *Pamyatki galshtatskogo periodu v mezirichchi Violi, Dnistra i Pripyati*, 11-56. Kiev.

2008 Ulvivetski kelykhy. *Materialy i doslidzhennia z arkheologii Prykarpattia i Volyni* 12: 68-102.

Pawłowska S.

1977 Charakterystyka statystyczna i elementy flory polskiej. In: W. Szafer, K. Zarzycki (Eds) *Szata roślinna Polski,* 129-206. Warszawa.

Payne S.
1990 Field Report on the Dendra Horses. In: R. Hägg, G. Nordquist (Eds) *Celebrations of Death and Divinity in the Bronze Age Argolid*, 85-106. Stockholm.

Pearce M.
1998 New Research on the "Terramare" of Northern Italy. *Antiquity* 72: 743-746.

Peleshchishin M.
1985 Kultura voronkovidnych sosudov. In: *Arkheologia Ukrainskoy SSR* 1, 273--280. Kiev.

Pelisiak A.
2005 Pogranicze kultury trypolskiej i kultury pucharów lejkowatych. Stan badań. In: *Kultura trypolska. Wybrane problem*, 32-41. Stalowa Wola.
2007 The Funnal Beaker Culture Settlement Compared with Other Neolithic Cultures in the Upper and Middle Part of the Dniester Basin. Selected Issues. State of the Research. *Analecta Archaeological Ressoviensia* 2: 23-46.

Penner S.
1998 *Schliemanns Schachtgräberrund und der europäische Nordosten*. Bonn.

Petrenko V.G.
1967 *Pravoberezhie Srednego Pridneproviy w V-III ww do n.e.* Moskva.
2006 *Krasnoznamenskyi mogilnik. Elitnye kurgany ranneskifskoy epokhi na Severnom Kavkaze*. Moskva – Berlin – Bordeau.

Petrougne V.F.
1995 Petrographical-lithological characteristics of stone materials from Late--Tripolye cemeteries of the Sofievka type. In: A. Kośko (Ed.) Cemeteries of the Sofievka type: 2950–2750 BC. *BPS* 3: 190-199.

Piggot S.
1983 *The Earliest Wheeled Transport, from the Atlantic Coast to the Caspian Sea*. London.

Platar
2004 *Platar. Kolektsiya predmetiv starovinu rodin Platonovikh i Tarut*. Kiev.

Plezia M.
1964 Hypanis. In: *Słownik starożytności słowiańskich* II: 234-234. Wrocław – Warszawa – Kraków.

Podbielkowski Z.
1991 *Geografia roślin*. Warszawa.

Polin S.V., Tupchienko N.P., Nikolova A.V.
1992 *Kurgany verkhoviev Inhultsa (kurgany u ss. Uspenka i Golovkovka)*. Kiev (preprint).

1994 *Kurgany verkhoviev Inhultsa (kurgany u ss. Golovkovka, Zvenigorodka i Protopopovka)*. Kiev (preprint).

Postgate N.
2005 *Early Mesopotamia. Society and Economy at the Dawn of History*. Glasgow.

Potts D.T.
1997 *Mesopotamian Civilization. The Material Foundation*. London.

Pozikhovskiy O., Samolyuk V.
2007 Doslidzhennya gruntovogo mogilnika dobi eneolitu - rannoi bronzi v m. ostrog. In: *Arkheologichni doslidzhennya v Ukraini 2005-2007 rr.* 310-313. Kiev - Zaporizhya - Dike Pole.

Pradzieje Wielkopolski
1999 *Pradzieje Wielkopolski*. Przewodnik po wystawie. Poznań.

Pryakhin A.D.
1995 Dono-Donetskaya step i lesostep v epokhu bronzy (nekotorye itogi i perspektivy issledovaniy). In: *Materialy Ukrainsko-Rossijskogo polevogo arkheologicheskogo seminara "Epokha bronzy Dono-Donetskogo regiona"*, 6-10. Luhansk.
1996 *Mosolovskoe poselenie metallurgov-liteyshchikov epokhi pozdnei bronzy*. Voronezh.

Pryakhin A.D., Otroshchenko V.V., Savrasov A.S., Brovender Y.M.
2000 Osnovnye itogi raboty ukrainsko-rossiiskoy arkheologicheskoy ekspeditsii po izucheniu marmyshskogo rudoproiavlenia v Donbasse. In: *Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii "Srubnaya kulturno-istoricheskaya obshchnost v sisteme drevnostei epokhi bronzy evrazijskoy stepi i lesostepi"*, 99-104. Voronezh.
2003 Nekotorye rezultaty ukrainsko-rossijskoy ekspeditsii na Marmyshskom rudoproiavlenii Luganskoi oblasti Ukrainy. In: Dono-Donetskiy region v epokhu bronzy. *AVL* 17: 102-122. Voronezh.

Purowski T.
2003 *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Ożumiechu na północnym Mazowszu*. Warszawa.

Pustovalov S.Z.
1992 *Vozrostnya polovaya i sotsialnaya kharakteristika katakombnogo naselenya severnogo Prichernomorya*. Kiev.
1994 Economy and social organization of Pontic steppe – forest-steppe pastoral populations: 2750–2000 BC (Catacomb Culture). In: A. Kośko (Ed.) Nomadism and Pastoralism in the Circle of Baltic-Pontic Early Agrarian Cultures: 5000–1650 BC. *BPS* 2: 86-134.
1999 Molochanske sviytylysche. In: *Problemy archeologii Podniproviy, w .2*, 104--118. Dnipropetrovsk.
2005 *Sotsialniy lad katakombnogo suspilstva Pivnichnogo Prichornomorya*. Kiev.

2008 Yamno-katakombnyye transportnyje sredstva i kriterii vydeleniya boevykh kolesnits epokhib bronzy. In: *Proiskhozdenie i Rasprostranenie Kolesnichestva*, 100-112. Luhansk.

Pydyn A.
1999 *Exchange and Cultural Interactions. A Study of Long-Distance Trade and Cross-Cultural Contacts in the Late Bronze Age and Early Iron Age in Central and Eastern Europe.* Oxford.

Quillfeldt von, I.
1995 *Die Vollgriffschwerter in Südddeutchland.* Stuttgart.

Ralska-Jasiewiczowa M., Latałowa M., Wasylikowa K., Tobolski K., Madeyska E., Wright H.E. Jr., Turner Ch. (Eds)
2004 *Late Glacial and Holocene history of vegetation in Poland based on isopollen maps.* Kraków.

Ramomski A.
1998 Budowa geologiczna. In: *Encyklopedia Geograficzna Świata. Europa,* 23-32. Kraków.

Rassamakin Yu.Ya.
1992 Do problemy vyvchennya kurgannykh sporud. *Arkheologiya* 4: 121-137.
1996 The Main Directions of the Development of Early Pastoral Societies of Northern Pontic Zone: 4500–2450 BC (Pre-Yamnaya cultures and Yamnaya culture). In: A. Kośko (Ed.) *Nomadism and Pastoralism in the Circle of Baltic-Pontic Early Agrarian Cultures: 5000–1650 BC. BPS* 2: 29-70.
2004 Die nordpontische Steppe in der Kupferzeit. Gräber aus der Mitte des 5. Jts. bis Ende des 4. Jts. v. Chr. *Archäologie in Eurasien* 17. Mainz am Rhein.

Rąkowski G.
2005 *Przewodnik po Ukrainie Zachodniej.* Część I. Wołyń. Pruszków.

Reinecke P.
1926 Ein neuer Goldfund aus Bulgarien. *Germania* 9: 50-54.

Reiter K.
1997 Die Metalle im Alten Orient unter besonderer Berücksichtigung altbabylonischer Quellen. *Alter Orient und Altes Testament* 249. Berlin.

Renfrew A.C.
1984 *Approaches to Social Archaeology.* Edinburgh
1998 Words of Minos: the Minoan Contribution to Mycenaean Greek and the Linguistic Geography of the Brozne Age Aegean. *Cambridge Archeological Journal* 8: 239-264.

Renfrew C., Bahn P.
2002 *Archeologia. Teorie. Metody. Praktyka.* Warszawa.

Rezepkin A.D.
1991 Kurgan 31 mogilnika Klady. Problemy genezisa i khronologii maykopskoy kultury. In: *Drevniye kultury Prikubanya*, 167-197. Leningrad.

Rimantienė R.
1980 *Šventoji. Pamarių – kult(u)ros – gyvenvietės.* Vilnius.
1996 *Akmens amžius Lietuvoje*. Vilnius.

Ritsvet L.
2008 Legal and Archaeological Territories of the Second Millennium BC in Northern Mesopotamia. *Antiquity* 82: 585-599.

Robinson C., Baczyńska B., Polańska M.
2004 The Origins of Faience in Poland. *Sprawozdania Archeologiczne* 56: 79-154. Kraków.

Rola J.
2006 Pradolina Noteci na szlaku kontaktów społeczności neolitu I wczesnej epoki brązu. In: H. Machajewski, J. Rola (Eds) *Pradolina Noteci na tle pradziejowych i wczesnośredniowiecznych szlaków handlowych*, 107-120. Poznań.
2008 Neolityczne szlaki i drogi nadnotecka. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarewicz, M. Szmyt (Eds) *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 461-468. Poznań.

Romanchuk O.
2005 Materialy do archeologichnoy karty Bereznivshchyny doby bronzy. In: G. Okhrimenko (Ed.) *Arkheologíchna spadshchyna Jana Fítzke*, 419-434. Lutsk.

Roth M.
1997 *Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor*. Atlanta.

Rozdobudko M.
2002 Zaselennya terytorii ta rozvytok poselenskykh struktur mezhyrichya Dnipra – Trubezha – Supoyu za archeologichnymy danymy. *Naukovi zapysky z Ukrainskoi istorii* 13: 10-26. Pereyaslav-Khmelnytsky.

Rozdobudko M.V., Yurchenko O.V.
2005 Znakhidky kuliastykh amfor na livoberezhyi Serednyoho Dnipra. In: *Archeologichni doslidzhennya v Ukraini 2003–2004 rr.*, 276-279. Zaporizhya.

Rozwadowski J.
1948 *Studia nad nazwami wód słowiańskich.* Kraków.

Rudynsky M.
1928 Archeologichni zbirky Poltavskoho muzeyu. In: *Zbirnyk prysvyachenyi 35-richy muzeyu,* Vol. I, 29-62. Poltava.

Rutter J.
1975 Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginnig of the Late Helladic III C Period. *AJA* 79: 17-32.

Rybicka M.
2004 *Kultura pucharów lejkowatych na Pojezierzu Gostynińskim. Chronologia. Osadnictwo. Gospodarka*. Łęczyca.

de Ryck I., Adriaens A., Adams F.
2005 An Overview of Mesopotamian Bronze Metallurgy During the 3rd Millennium BC. *JCH* 6: 261-268.

Ryndina N.V.
1971 *Drevneishee metalloobrabatyvajushchee proizvodstvo Vostochnoy Evropy*. Moskva.
1980 Metall v kulturach schnurovoy keramiki ukrainskogo Predkarpatya, Podolii i Volynii. *SA* 3: 24-42.
1993 *Drevneyshee metalloobrabatyvayushchee proizvodstvo Vostochnoy Evropy (istoki razvitie i razvitie v neolite i eneolite)*. Moskva.
1998 *Drevneyshee metalloobrabatyvayushchee proizvodstvo Vostochnoy Evropy*. Moskva.

Rzepecki S.
2003 Osadnictwo społeczności kultury pucharów lejkowatych. In: L. Czerniak (Ed.) *Badania archeologiczne na terenie odkrywki "Szczerców" Kopalni Węgla Brunatnego "Bełchatów" S.A.* 3, 245-286. Poznań.
2004 *Społeczności środkowoneolitycznej kultury pucharów lejkowatych na Kujawach*. Poznań.

Sadowska-Topór J.
1999 Starożytne drogi w dolinie rzeki Dzierzgoń w świetle badań archeologicznych. *Seria Adalbertus*. Tom 4. Warszawa.

Safronov V.A.
1968 Datirovka Borodinskogo klada. *Problemy Arkheologii* 1: 75-128.

Sahlins M.
1972 *Stone Age Economics*. Chicago.
1992 Socjologia wymiany w społeczeństwach pierwotnych. In: M. Kempny, J. Szmatka (eds) *Współczesne teorie wymiany społecznej. Zbiór tekstów*, 131--172. Warszawa.

Sahoglu V.
2005 The Anatolian Trade Network and the Izmir Region During the Early Bronze Age, *OJA* 24 (4): 339-361.

Salles J.-F.
2001 Byblos, osiem tysięcy lat historii. In: A. Lemaire (Ed.) *Świat Biblii*, 212-215. Wrocław.

Sandars N.
1963 Later Aegean bronze swords. *AJA* 67: 117-153.
1978 *The Sea Peoples*. London.
1983 North and South at the End of Mycenaean Age: An Aspects of an Old Problem. *OJA* 2: 43-68.

Sangmeister E.
1972 Social-ökonomische Aspekte der Glockenbecherkultur. *Homo: Zeitschrift für die vergleichende Forschung am Menschen* Bd. 23: 188-203.

Sanzharov S.N.
2001 *Katakombnye kultury Severo-Vostochnogo Priazovya*. Luhansk.

Sarnowska W.
1975 *Kultura unietycka w Polsce*. Tom II. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.

Sava E.
2002 *Die Bestattungen der Naua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung spätbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten*. Kiel.

Savkevich S.S.
1970 *Yantar*. Sankt Petersburg.

Savrasov A.S.
2006 K otsenke novogo etapa v izuchenii metalloproizvodstva katakombnoy kulturno-istoricheskoy oblasti (istoria issledovania, publikatsii). *AVL* 20: 97-107.

Sawicki L.
1920 Groby megalityczne w Potyrach w pow. płońskim Z. Warszawskiej. *Wiadomości Archeologiczne* 5: 125-241.

Schickler H.
1974 Review of Hänsel 1968. *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 1: 705-734.

Schovsbo P.O.
1983 A Neolithic Vehicle from Klosterlund, Central Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 2: 60-70.

Selz G.J.
1991 Elam and Sumer – Skizze einer Nachbarschaft nach inschriftlichen Quellen der vorsargonischen Zeit. In: L. de Meyer, H. Gasche (Eds) *Mesopotamie et Elam. Actes de la XXXVIeme Rencontre Assyriologique Internationale, Gand, 10-14 Juillet 1989*, 23-26. Ghent.

Serdyukova I.
1993 Novye pamyatniki srednedneprovskoy kultury v Potrubezhie. In: *Arkheologichni doslidzhennya v Ukraini 1991 roku*, 114-115. Lutsk.

1994 Katakombnye poselenia ukrainskogo Podneprovia. In: *Donestkiy arkheologicheskiy sbornik* 5: 169-172.

1996 Contribution to the origin of the Bronze Age In the Middle Dnieper Region. In: A. Kośko (Ed.) Eastern Exodus of the Globular Amphora People: 2950-2350 BC. *BPS* 4: 133-155.

Seweryn, T.

1930 *Parzenice góralskie.* Kraków.

Shaposhnikova O.G., Fomenko V.N., Balushkin A.M.

1977 Kurgannaya gruppa bliz s. Starogorozhena. In: *Drevnosti Poinhulya*, 99-145. Kiev.

Shaposhnikova O.G., Fomenko V.N, Dovzhenko N.D.

1986 Yamnaya kulturno-istorichyeskaya oblast (yuahnobugskiy variant). *Svod Arkheologicheskich Istochnikov* V1-3. Kiev.

Sharafutdinova I.N.

1980 Ornamentirovannye topory-molotki iz katakomnikh pogrebenni na Ingule. *Arkheologia* 33: 60-70.

Shelomentsev-Terskiy S.V.

1996 Settlement of Globular Amphora Culture in Peresopnitsa, the Volhynia Region (Ukraine). In: A. Kośko (Ed.) *Eastern Exodus of the Globular Amphora People*: 2950 – 2350 BC. *BPS* 4: 70-78.

Sherratt A.G.

1981 Plough and Pastoralism: Aspects of the Secondary Products Revolution In: I. Hodder, G. Isaac, N. Hammond (Eds) *Pattern of the Past: Studies in Honour of David Clarke*, 261-305. Cambridge.

1987 Warriors and Traders: Bronze Age Chiefdoms in Central Europe. In: B. Cunliffe (Ed.) *Origins – The Roots of Europe Civilisation,* 54-66. London.

1993 What Would a Bronze Age World System Look Like? Relations Between Temperate Europe and the Mediterranean in Late Prehistory. *Journal of European Archaeology* 1: 1-57.

1994 The Emergance of Élites: Earlier Bronze Age Europe, 2500–1300 BC. In: B. Cunlifee (Ed.) *The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*, 244-276. Oxford – New York.

1996 Why Wessex? The Avon Route and River Transport in Later British Prehistory. *OJA* 15: 211-235.

Sherratt A.G., Sherratt, E.S.

1991 From Luxuries to Commodities: the Nature of Mediterranean Bronze Age Trading System. In: N.H. Gale (Ed.) *Bronze Age Trade in the Mediterranean*, 351-386. Gøteborg.

Sherratt E.S., Taylor T.
1989 Metal Vessels in Bronze Age Europe and the Context of Vulchetrun. In: J.P.P. Best, N.M.W. de Vries (Eds) *Thracians and Mycenaeans*, 106-134. Leiden.

Shilov Y.A.
1975 Zalishki voziv u kurganakh yamnoy kulturi Nizhnego Podnieprovya. *Arkheologia* 17: 53-61.

Shmagliy N.M.
1966 Gorodsko-volinskiyi varyiant piznotripolskoy kultury. *Arkheologia* 20: 15--37.

Shmidt E.A.
1992 Mogilnik kultury kulyastsikh amfor poblizu Smolenska u verhivyakh Dnipra. *Arkheologiya* 2: 120-124.

Shramko B.A.
1987 *Belskoe gorodishche skifskoi epokhi (gorod Gelon)*. Kiev.
2002 Novaya liteynaia formochka s Belskogo gorodischa: k istorii vooryzhenia u plemen Skifii. *RA* 1: 163-166.

Shumova V.O.
2005 Pro obryadovo-pokhovalniy burshtin z nekropoliyu na Pivdennom Buzi. In: *Na poshanu Sofii Stanislavivni Berezanskoy,* 231-234. Kiev.

Shylyk K.K.
1979 Geograficheskie aspekty soobschenia Herodota o gorkom istochnike na Gipanise. In: *Problemy antichnoy istorii i kultury* 2: 450-456. Erevan.
1981 Vliyanie prirodnykh usloviy na vybor trass drevnikh transportnykh putey. In: *Vzaimodeystvie obschestva i prirody v processe obschestvennoy evolucii,* 178-187. Moskva.

Shylov Ju.O.
1977 Zalyshky voziv u kurganakh yamnoyi kultury Nyzhnyogo Podniprovya. *Arkheologia* 17: 53-61.

Sidarovich V.
2005 Vypadkovyia znahodki kamennaga i bronzovaga vjakoju. In: *Muzejny vesnik* (2003) 2: 31-35. Minsk.

Skoryi S.A.
1990 *Kurhan Perepyatykha*. Kiev.

Słownik
1880 *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego.* Tomy 1-15 (1880-1902). Warszawa.

Smirnov V.I.
1947 Govyadinovskyi mogilnik. *SA* 47: 211-220.

Sobieraj J.
2004 Kultura ceramiki sznurowej a początki epoki brązu pomiędzy Dolną Wisłą a Niemnem. In: M. Hoffmann, J. Sobieraj (Eds) Człowiek a środowisko w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza u południowo-wschodnich pobrzeży Bałtyku. *Pruthenia Antiqua* 1: 71-80.

Sorokina S.
2004 Kamyani navershya bulav iz kolektsii NMIU. In: *Natsionalnyi muzey istorii Ukrainy: postup u tretye tysyacholittya*, 155-168. Kiev.

Souyoudzoglou-Haywood Ch.
1999 *The Ionian Islands in the Bronze Age and Early Iron Age 3000–800 BC.* Liverpool.

Srebrodolsky B.Y.
1988 *Mir yantarya*. Kiev.

Staschuk M.F., Suprychev V.A., Khitraia M.S.
1964 *Mineralogia, geokhimia i uslovia formirovania donnykh otlozheniy Sivasha.* Kiev.

Steinkeller P.
1987 The Administrative and Economic Organization of the Ur III State: The Core and the Periphery. In: McG. Gibson, R.D. Biggs (Eds) *The Organization of Power. Aspects of Bureaucracy in the Ancient Near East*, 19-42. Chicago.

Stępień M.
1996 *Kodeks Hammurabiego*. Warszawa.
2006 *Ensi w czasach III dynastii z Ur: aspekty ekonomiczne i administracyjne pozycji namiestnika prowincji w świetle archiwum z Ummy*. Warszawa.

Stępnik T.
2009 Analiza dendrologiczna konstrukcji przeprawowych z okresu neolitu i brązu w Żuławce Małej. In: J. Rola (Ed.) *Późnoneolityczny węzeł komunikacyjny w strefie środkowej Noteci (Żuławka Mała, gmina Wyrzysk)*, 119-125. Poznań.

Stillman N., Tallis N.
1984 *Armies of the Ancient Near East, 3000–539 BC*. Worthing.

Stjernquist B.
1966 *Models of Commercial Diffusion in Prehistoric Times*. Lund.

Stol M.
2004 Wirtschaft und Gesellschaft In Altbabylonischer Zeit. Mesopotamien. Die altbabylonische Zeit. *Orbis Biblicus et Orientalis* 160/4, 643-978. Göttingen.

Subbotin L.V., Cherniakov, I.T.
1982 Novotroyanovskiy skarb ta pytannya obminu metalom za doby piznioy bronzy. *Arkheologia* 39: 5-23.

Sujkowski A.
1918 *Geografia ziem dawnej Polski*. Warszawa.

Sulimirski T.
1931 *Kultura wysocka*. Kraków.
1936a *Scytowie na Zachodnim Podolu*. Lviv.
1936b Zagadnienie ekspansji kultury łużyckiej na Ukrainę. *Wiadomości Archeologiczne* 14: 40-54.
1955 *Polska przedhistoryczna, cz. I, Od epoki lodowej do około 2000 przed Chr.* Londyn.
1957–1959 *Polska przedhistoryczna, cz. II, Drugie tysiąclecie przed Chr*. Londyn.
1964 Barrow-Grave 6 at Komarów. *University of London Institute of Archaeology Bulletin* 4: 171-188.
1968 *Corded Ware and Globular Amphorae North-East of the Carpathians*. London.
1971 Aegean Trade with Eastern Europe and Its Consequences. *Mélanges offerts a André Varagnac,* 707-728. Paris.

Suprunenko A.B.
1994 *Kurgany Nizhnego Povorsklia*. Moskva – Poltava.

Sveshnikov I.K.
1964 Poselenie kultury shnurovoy keramiki u s. Gorodok Rovenskoy oblasti. *KSIA* 97: 127-134.
1967 Kultura komarowska. *Archeologia Polski* 12: 39-107.
1968 Bogatyje pogrebeniya komarovskoy kultury u s. Ivanya rovenskoy oblasti. *SA* 2: 159-168.
1974 *Istotia naselenia Pieredkarpattia, Podillia i Volini v kinci III – na pochatku II tisiacholittia do nashoj eri*. Kiev.
1983 Kultura sharovidnych amfor. In: *Svod archeologicheskich istochnikov*, 1-27. Moskva.
1985 Podkarpackaya kultura. Pothapskaya gruppa na Podoli. Gorodoysko-zdabickaya kultura na Volyni. In: *Arkheologia Ukrainskoy SSR*. Kiev, 375-384.

Sveshnikov I.K., Nikolchenko Y.M.
1982 *Dovidnyk z arkheologii Ukrainy. Rovenska oblast*. Kiev.

Szafer W.
1950 *Epoka lodowa*. Kraków.

Szafer W., Pawłowski B.
1977 Geobotaniczny podział Polski. In: W. Szafer, K. Zarzycki (Eds) *Szata roślinna Polski*. Tom II: mapa (wydanie trzecie, pierwsza edycja w 1972). Warszawa.

Szanter Z.
1997 Jeszcze o osadnictwie zza południowej granicy w Beskidzie Niskim i Sądeckim. In: A.A. Zięba (Ed.) *Łemkowie i łemkoznawstwo w Polsce*. Tom V, 81-202. Kraków.

Szeląg D.
2007 Historia Mezopotamii w czasach III dynastii z Ur. In: D. Szeląg (Ed.) *Historia i kultura państwa III dynastii z Ur*, 1-16. Warszawa.

Szmyt M.
1996 *Społeczności kultury amfor kulistych na Kujawach.* Poznań.
1999a Between West and East. People of the Globular Amphora Culture in Eastern Europe: 2950–2350 BC. *BPS* 8.
1999b Tripolye Traits in the Material of Central (Polish) Group of the Globular Amphora Culture – a Radiocarbon Perspective. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC. *BPS* 7: 211-220.
2000 In the Far Reaches of Two Worlds. On the study of contacts between the societies of the Globular Amphora and Yamnaya cultures. In: S. Kadrow (Ed.) *A Turning of Ages/Im Wandel der Zeiten. Jubilee Book Dedicated to Professor Jan Machnik on His 70th Anniversary*, 443-466. Kraków.
2001 Społeczności kultury amfor kulistych w Europie Wschodniej. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. przed Chr. *Archaeologia Bimaris* 2: 167-193. Poznań.
2002a Kugelamphoren-Gemeinschaften in Mittel- und Osteuropa: Siedlungs--strukturen und soziale Fragen. In: J. Müller (Hrsg.) Vom Endneolithikum zur Frühbronzezeit: Muster sozialen Wandels? (Tagung Bamberg 14.-16. Juni 2001). *Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie* 90, 195-234. Bonn.
2002b Ze studiów nad kontaktami społeczeństw środkowoeuropejskich i stepowych. Relacje ludności kultury amfor kulistych i kultury jamowej. In: *Drevnejshe obshchnosti zemledelcev i skotovodov Severnogo Prichernomorya (IV tys. do n.e. – IV v. n.e.)*, 111-114. Tiraspol.
2003 Ein Blick auf die polykulturelle Peripherien. Bemerkungen zur Verbreitung der Kugelamphorenkultur. *Germania* 81: 399-440.
2004a Iz issledovaniy kontaktov mezhdu kulturami sharovidnykh amfor i pozdnego Tripolya. *Stratum plus* 2: 246-259.
2004b Wędrówki bliskie i dalekie. Ze studiów nad organizacją społeczną i gospodarką ludności kultury amfor kulistych na terenie Europy Środkowej i Wschodniej. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu). *Archaeologia Bimaris* 3: 117-136. Poznań.

2008 Podobnie choć inaczej? Ze studiów nad zróżnicowaniem reguł socjoorganizacyjnych ugrupowań kultury amfor kulistych. In: J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (Eds), *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Kośko w 60. rocznicę urodzin*, 495-527. Poznań.

Szuchiewicz W.
1902 *Huculszczyzna,* T.I. Lwów.

Ścibior J.
1991 Kultura amfor kulistych w środkowowschodniej Polsce. Zarys problematyki. In: J. Gurba (Ed.) *Schyłek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce środkowowschodniej*, 47-65. Lublin.
1994 Kultury pozdnego Tripolya i voronkovidnych sosudov na Volini. *Arkheologiya* 4: 30-47.

Śliwa J.
1997 *Sztuka i archeologia starożytnego Wschodu*. Warszawa.

Ślusarska K.
2000 *Gordijewska odnoga w systemie szlaków handlowych w 2 połowie II tysiąclecia BC.* Poznań. (MA thesis).
2003a Problem "wschodnioeuropejskiej korekty" w systemie szlaków bursztynowych w świetle odkryć w strefie północnego Nadczarnomorza (2 poł. II tys. BC). In: M. Fudziński, H. Paner (Eds) *Od epoki kamienia do okresu rzymskiego. XIII Sesja Pomorzoznawcza.* Tom 1, 125-131. Gdańsk.
2003b Paciorki bursztynowe z Gordijevki. *Vita Antiqua* 5-6: 76-84. Kiev.
2003c Radiocarbon chronology of the "Hordeevka type". In: A. Kośko (Ed) The foundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000BC. *BPS* 12: 365-381.
2006 Funeral Rites of the Catacomb Community: 2800–1900 BC. Ritual, Thanatology and Geographical Origins. *BPS* 13.
2007 Some Remarks of the Possibility That There Existed an 'Eastern Branch' in the System of Amber Routes in the Late Brozne and Early Iron Ages. In: Galanaki J, Tomas H., Galanakis Y, Laffineur R. (Eds) Between the Aegean and Baltic Seas. Prehistory Across Borders, *Aegeum* 27: 371-375.

Takhtajan A.
1986 *Floristic regions of the world.* Los Angeles – London.

Tallgren A.M.
1925 *Zur Archäologie Eestis.* Dorpat.
1926 *La Pontide préscythique après l'introduction des métaux.* Helsinki.

Tanatar I.I.
1931 *Mestorozhdeniya poleznykh iskopaemykh Dnepropetrovia*. Dnipropetrovsk.

Taracha P.
2002 The maces in the Ancient Near East and Egypt according to archaeological sources. In: A. Kośko (Ed.) Fluted maces in the system of long-distance exchange trails of the Bronze Age: 2350–800 BC. *BPS* 11: 12-21.

Taras H.
1997 Krzemieniarstwo kultury trzcinieckiej na wyżynach Wschodniomałopolskiej i Zachodniowołyńskiej oraz na zachodnim Polesiu. In: J. Lech, D. Piotrowska (Eds) *Z badań nad krzemieniarstwem epoki brązu i wczesnej epoki żelaza,* 163-183. Warszawa.
2007 The Directions of the Lublin Region Connections in the Older Bronze Period. In: J. Baron, I. Lasak (Eds) Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age, *Studia Archeologiczne* XL, 251-269, Wrocław.

Tatarinov S.I.
1977 O gorno-metallurgicheskom tsentre epokhi bronzy v Donbasse. *SA* 4: 192-207.
2003 *Drevnie gornyaki – metallurgi Donbassa*. Slavyansk.
2005 Mineralno-syrievaya baza Donetskogo gorno-metallurgicheskogo tsentra epokhi bronzy v Vostochnoi Ukraine. In: *Materialy II-go mizhnarodnoho Marmyskoho polyovoho seminaru "problemy girnychoi arkheologii"*, 272-278. Alchevsk.

Telegin D.J.
1972 Slidy mohylnykaserednyodniprovskoy kultury nar. Teterevi. In: *Archeologichni doslidzhennya v Ukraini v 1969 r.* 4: 96-98. Kiev.
1999 Dniepr jako pogranicze zachodnioeuropejskich (bałkańsko-centralnoeuropejskich) i wschodnioeuropejskich wspólnot etniczno-kulturowych w neolicie i eneolicie (V-III tysiąclecie p.n.e.). *Folia Praehistorica Posnaniensia* 9: 9-40.

Telegin D.Y., Kruts V.A
1970 Ostatki mogilnika srednedneprovskoy kultury u s. Lyubecha na Dnepre. *SA* 4: 178-180.

Telegin D.J., Nechitaylo A.L., Potechina I.D., Panchenko J.V.
2001 *Srednestogovskaya i novodanilovskaya kultury eneolita azovo-chernomorskogo regiona.* Luhansk.

Telegin D.J., Potekhina I.D.
1998 *Kamyani bogy midnogo viku Ukrainy.* Kiev.

Telegin D.J., Pustovalov S.Z., Kovalyukh
2003 Relative and absolute chronology of Yamnaya and Catacomb monuments the issue of co-existence. In: A. Kośko, V.I. Klochko (Eds) Fundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 4000–1000 BC. *BPS* 12: 132-184.

Terzan B., Mihovilic K., Hänsel B.
1999 *Eine protourbane Siedlung der älteren Bronzezeit im istrischen Karst*. Berlin.

Teslenko D.L.
2007 Ob evolutsii megaliticheskikh sooruzheniy v Severnom Prichernomore i Priazove (eneolit – ranniy bronzoviy vek). In: *Materiali ta doslidzhennya z arkheologii skhidnoy Ukraini. Vid neolitu do kimmeriytsev* 7, 76-85. Luhansk.

Thissen L.
1993 New Insights in Balkan-Anatolian Connections in the Late Chalcolitic: Old Evidence from the Turkish Black Sea Littoral. *AnSt* 43: 207-237.

Tkach V.
2007 Pamyatky doby rannyoi bronzy v seredniy techii r. Ikvy (kultury shnurovoy keramiki). In: Okhrimenko H., Sklyarenko N., Kalishchuk O., Tkach V., Romanchuk O. (Eds) *Oleksandr Tsynkalovsky ta praistoria Volyni*, 571-709. Lutsk.

Tobolski K.
1976 Przemiany klimatyczno-ekologiczne w okresie czwartorzędu a problem zmian we florze. *Phytocoenosis* 5(3/4): 187-191.

Toschev G.N.
1991 Zapadniy areal pamyatnikov katakombnoy kultury. In: *Katakombnye kultury Severnogo Prichernomorya,* 85-100. Kiev.

Trachsel M.
2004 Untersuchungen zur relativen und absoluten Chronologie der Hallstattzeit. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 104. Bonn.

Tryjanowski P., Winiecki A.
2003 Ptaki jako wskaźnik stepowienia Wielkopolski. In: J. Banaszak (Ed.) *Stepowienie Wielkopolski - pół wieku później*, 175-184. Bydgoszcz.

Tsalkin V.I.
1960 Domashnie i dikie zhyvotnye Severnogo Prichernomorya v epokhu rannego zeleza. *MIA* 53: 7-109.
1966 *Drevnee zhyvotnovodstvo plemen Vostochnoy Evropy i Sredney Azii.* Moskva.

Tsetskhladze G.R.
1997 Argonautica, Colchis and the Black Sea: Myth, Reality and Modern Scholarhip. *Thracia Pontica* VI.1: 337-342, Sozopol.
1998 Greek Colonisation of the Black Sea Area: Stages, Models and Native Population. In: G.R. Tsetskhladze (Ed.) *The Greek Colonisation of the Black Sea Area. Historical Interpretation of Archaeology,* 9-68. Stuttgart.

Tuckij W.
2005 Złoża bursztynu na Ukrainie i ich wykorzystanie. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, W. Gierłowski (Eds) *Bursztyn. Poglądy, opinie*, 36-39. Gdańsk.

Tutskij W., Stepanjuk L.
1999 Geologie und Mineralogie des Bernsteins von Klessow, Ukraine. In: B. Kosmowska-Ceranowicz, H. Paner (Eds) *Investigations into Amber*, 53-60. Gdańsk.

Tyszkiewicz L.
1994 *Słowianie w historiografii wczesnego średniowiecza od połowy VI do połowy VII wieku.* Wrocław.

Vagnetti L.
1993 Mycenaean Pottery in Italy: Fifty Year of Study. In: P. Zerner, C. Zerner, J. Winder (Eds) *Wace and Blegen. Pottery as Evidence for Trade in the Aegean Bronze Age 1939-1989,* 143-154. Amsterdam.

Valde-Nowak P.
1988 *Etapy i strefy zasiedlenia Karpat polskich w neolicie i na początku epoki brązu.* Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

Vandkilde H.
1996 *From Stone to Bronze. The Metalwork of the Late Neolithic and Earliest Bronze Age in Denmark.* Aarhus.
2001 Beaker Representation in the Danish late Neolithic. In: F. Nicolis (Ed.) *Bell Beakers today/ Pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe.* Proceedings of the International Colloquium. Riva del Garda (Trento, Italy). 11-16 May 1998. Vol. I. Provincia Autonoma di Trento. Servizio Beni Culturali. Ufficio Beni Archeologici. 333-360.

Vangorodska O.
1985 Viroby z yantariu w khulturakh eneolita i bronzy Ukrainy. *Arkheologia* 50: 44-49.

Vankina L.V.
1970 *Torfianikovaya stoyanka Sarnate.* Riga.

Vasilev I.B., Kuznetsov P.F., Semenova A.P.
1995 *Pamyatniki Semenovskovo typa, in Drevnie indoiranskie kultury Volga-Urala.* Samara.

Vassileva M.
1998 Greek Ideas of the North and the East: Mastering the Black Sea Area. In: G.R. Tsetskhladze (Ed.) *The Greek Colonisation of the Black Sea Area*, 69-77. Stuttgart.

Veenhof K.R.
1995 Kanesh: An Assyrian Colony in Anatolia. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 859-871. London – New York.

Veenhof K.R., Eidem J.
2008 Mesopotamia. The Old Assyrian Period. *Orbis Biblicus et Orientalis* 160/5. Göttingen.

Velušček A.
2001 Ein Rad mit Achse aus dem Laibacher Moor. In: J. Köninger, M. Mainberger, H. Schlichterherle, M. Vosteen (Eds) *Schleife, Schlitten, Rad und Wagen. Zur Frage früher Transportmittel nördlich der Alpen. Hemmenhofener Skripte*: 38-42. Hemmenhofen.

Venedikov I.
1987 *The Vulchitrun Treasure*. Sofia.

Venedikov I., Gerasimov T.
1973 *Trakiyskoto Iskustvo*. Sofia.

Vianello A.
2005 Late Bronze Age Mycenaean and Italic Products in the West Mediterranean. A social and economical analysis. *BAR IS* 1439.

Videiko M.J.
1995 Archaeological Characteristics of the Sofievka Type Cemeteries. In. A. Kośko (Ed.) Cemetries of the Sofievka type 2950–2750 BC. *BPS* 3: 15-134.
1999 Radiocarbon Dating Chronology of the Late Tripolye Culture. In: A. Kośko (Ed.) *The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper in 3150–1850 BC. BPS* 7: 34-71.
2000 Tripolye and the Cultures of Central Europe: Facts and Character of Interactions 4200–2750 BC. In: A. Kośko (Ed.) The Western Border Area of the Tripolye Culture. *BPS* 9: 13-68.
2001 Tripolye i neoliticheskiye obshchestva na Srednem Dnepre: voprosy vzaimodeystviya. In: J. Czebreszuk, M. Kryvalcevič, P. Makarowicz (Eds) Od neolityzacji do początków epoki brązu. Przemiany kulturowe w międzyrzeczu Odry i Dniepru między VI i II tys. BC. *Archaeologia Bimaris* 2: 215-230. Poznań.
2003 Radiocarbon Chronology of Settlements of BII and CI Stages of the Tripolye Culture at the Middle Dnieper. In: A. Kośko (Ed.) The Foundations of Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper. *BPS* 12: 7-21.
2008 *Ukraina: ot Tripolia do Antov*. Kiev.

Wace A.J.B.
1960 A Mycenaean Mystery. *Archaeology* 13: 40-44.

Walter H.
1968 *Die Vegetation der Erde. Band II: Die gemäßigten und arktischen Zonen.* Jena.

Warren P., Hankey V.
1989 *Aegean Bronze Age Chronology*. Bristol.

Webb J.M., Frankel D., Stos Z.A., Gale N.
2006 Early Bronze Age Metal Trade in the Eastern Mediterranean. *OJA* 25 (3): 261-288.

Weiss H., Courty M.-A.
1993 The Genesis and Collapse of the Akkadian Empire. In: M. Liverani (Ed.) *Akkad: The First World Empire*, 131-155. Padova.

Werbart B.
2001 Introduction: Cultural Interactions in Europe and the Eastern Mediterranean During the Bronze Age (3000–500 BC). In B. Werbart (Ed.) *Cultural Integrations in Europe and the Eastern Mediterranean during the Bronze Age (3000–500 BC),* 1-5. Oxford.

Węgrzynowicz T.
1978 Osadnictwo kultury trzcinieckiej i łużyckiej w Drohiczynie, woj. białostockie, na stanowisku Kozarówka. *Wiadomości Archeologiczne* 43: 32-61.

Wicik B.
2005 Gleby. In: A. Richling, K. Ostaszewska (Eds) *Geografia fizyczna Polski*, 201-244. Warszawa.

Wielowiejski J.
1980 *Główny szlak bursztynowy w czasach cesarstwa rzymskiego*. Wrocław.

Wiszniewski W., Chełchowsk W.,
1975 *Charakterystyka klimatu i regionalizacja klimatyczna Polski*. Warszawa.

Wiślański T.
1966 *Kultura amfor kulistych w Polsce północno-zachodniej*. Wrocław – Warszawa – Kraków.
1979 Dalszy rozwój ludów neolitycznych plemion kultury amfor kulistych. In: W. Hensel, T. Wislański (Eds) *Neolit. Prahistoria ziem polskich*. Vol. 2. Wrocław: 261-299.

Wład P.
1996 *Województwo przemyskie. Zarys geograficzny.* Przemyśl.

Włodarczak P.
2006 *Kultura ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej.* Kraków.

Wołoszyn M.
2004 Obecność ruska i skandynawska w Polsce w X-XII w. – wybrane problemy.

In: M. Salamon, J. Strzelczyk (Eds) *Wędrówka i etnogeneza w starożytności i średniowieczu*, 245-276. Kraków.

Wtorow P.P., Drozdow N.N.
1988 *Biogeografia kontynentów*. Warszawa.

Yakovenko N.
2006 *Narys istorii serednovichnoy ta rannomodernoy Ukrainy.* Kiev.

Yakovenko V.V.
1991 Pro skifski veretena. In: *Zoloto stepu. Arkheologia Ukrainy*, 112-114. Schleswig.

Yarovoy E.V.
1985 *Drevneyshiye skotovodcheskiye plemena Yugo-Zapada SSSR.* Kishinev.

Yoffe N.
1995 The Economy of Ancient Western Asia. In: J. Sasson (Ed.) *Civilizations of the Ancient Near East*, 1387-1399. London – New York.

Yuhong W.
1994 *A Political History of Eshnunna, Mari and Assyria During the Early Old Babylonian Period (From the End of Ur III to the Death of Šamši-Adad)*. Changchun.

Zakharuk J.M.
1959 Do pitannya pro spivvidnosennya i zvyazki mizh kulturoyu liychastogo posudu i tripilskoyu kulturoyu. In: *Materiali do arkheologii Prikarpattya i Volini*, 54-72. Lviv.

Zakharuk J.M., Telegin D.J.
1985 Kultura lineyno-lentochnoy keramiki. In: *Arkheologia Ukrainskoy SSR* 1, 126-132. Kiev.

Zając A.
1981 Studies on the origin of archaeophytes in Poland. Part I. Methodical considerations. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagielońskiego. Prace Botaniczne*, 11: 87-107.
1984 Studies on the origin of archaeophytes in Poland. Part II. Taxa of Mediterranean and Atlantic-Mediterranean origin. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagielońskiego. Prace Botaniczne*, 14: 7-50.
1987 Studies on the origin of archaeophytes in Poland. Part III. Taxa of Irano-Turanian, Euro-Siberian-Irano-Turanian and Mediterranean-Irano-Turanian origin. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagielońskiego. Prace Botaniczne*, 15: 93-129.
1988 Studies on the origin of archaeophytes in Poland. Part IV. Taxa of Pontic-Pannonian, Mediterraneo-South Asiatic, South Asiatic and Middle European origin. Archaeophyta anthropogena. Archaeophyta resistentia. Ar-

chaeophytes of unknown origin. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Botaniczne*, 17: 23-51.

Zając A., Zając M. (Eds)
2001 *Distribution Atlas of Vascular Plants in Poland. Laboratory of Computer Chorology, Institute of Botany, Jagiellonian University*. Cracow.

Zalcman E.
2004 *Poseleniya kultury shnurovoy keramiki na territorii Kaliningradskoy oblasti.* Kaliningrad.

Zastawnyj F., Kusiński W.
2003 *Ukraina: przyroda – ludność – gospodarka*. Warszawa.

Zemanek B.
1998 Świat roślinny. In: *Europa. Encyklopedia Geograficzna Świata*. Tom 5, 52-57. Kraków.

Zich B.
1992/93 Die Ausgrabungen chronisch gefährdeter Hügelgräber der Stein- und Bronzezeit in Flintbek, Kreis Rendsburg-Eckernförde. Ein Vorbericht. *Offa* 49/50: 15-31.
1996 Studien zur regionalen und chronologischen Gliederung der nördlichen Aunjetitzer Kultur. *Vorgeschichtliche Forschungen*, Bd. 20. Berlin – New York.

Ziętara T.
1998 Rzeźba. In: *Europa. Encyklopedia Geograficzna Świata.* Tom 5, 30-37. Kraków.

Zimmerman T.
2007 Anatolia and the Balkans, once Again – Ring-Shaped Idols from Western Asia and a Critical Reassessment of Some 'Early Bronze Age' Items from Ikiztepe, Turkey. *OJA* 26 (1): 25-33.

Zoll-Adamikowa H.
2000 Postępy chrystianizacji Słowian przed rokiem 1000 (na podstawie źródeł nekropolicznych). In: A. Żaki (Ed.) *Święty Wojciech i jego czasy. Polski Uniwersytet na Obczyźnie,* 103-109. Kraków.

Zych R.
2007a *Kultura pucharów lejkowatych w Polsce południowo-wschodniej / The Funnel Beaker Culture in South-Eastern Poland*. Collectio Archaeologica Ressoviensis 7. Rzeszów.
2007b Społeczności międzyrzecza Dniestru i Sanu w dobie środkowego neolitu (IV tys. p.n.e.) / Die Gemeinschaften des Gebietes zwischen Dnjestr Und San im Mittelneolithikum (4. Jt. v.u.Z.). In: M. Dębiec, M. Wołoszyn (Eds) *U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej: pogranicze polsko-ukraińskie w per-*

spektywie badań archeologicznych / Frühzeit Ostmitteleuropas: Das polnisch-ukrainische Grenzgebiet aus archäologischer Perspektive. Collectio Archaeologica Ressoviensis 5, 67-80. Rzeszów.

Żółkiewski M.
1998 Wody. In: *Europa. Encyklopedia Geograficzna Świata.* Tom 5, 41-48. Kraków.

LIST OF AUTHORS

Yuriy Boltryk
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine
E-mail: boltryk@ukr.net

Yuriy M. Brovender
Donbas State Technical University
Lenina 16
94204 Alchevsk
Ukraine
E-mail: brovender@mail.ru

Katerina P. Bunyatyan
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine
E-mail: bunyatyan@iananu.kiev.ua

Justyna Cieszewska
Institute of Eastern Studies
Adam Mickiewicz University
28 Czerwca 1956, 198
61-486 Poznań
Poland
E-mail: jcieszewska@gmail.com

Janusz Czebreszuk
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: jancze@amu.edu.pl

Sylwester Czopek
Instytute of Archaeology
Rzeszów University
Hoffmanowej 8
35-016 Rzeszów
Poland
E-mail: sycz@univ.rzeszow.pl

Kirill V. Gorbenko
Institute of History
Mykolaiv State University
Nikolska St. 24
54030 Mykolaiv
Ukraine
E-mail: dikiysad@mail.ru

Juriy. S. Grebennikov
Institute of History
Mykolaiv State University
Nikolska St. 24
54030 Mykolaiv
Ukraine
E-mail dikiysad@mail.ru

Marcin Ignaczak
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: ignaczak@amu.edu.pl

Lubov S. Klochko
Museum of Historical Treasures of Ukraine.
21, Sichnevoho povstannia street
01015 Kiev
Ukraine

Viktor I. Klochko
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine
E-mail: vklochko@ukr.net

Vitalij Konopla
Institute of Ukrainian
Studies of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Lviv

Aleksander Kośko
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: antokol@amu.edu.pl

Mykola N. Kryvaltsevich
Institute of History
Academy of Sciences of Belarus
F. Skoryna 1
220072 Minsk
E-mail: kryvaltsevich.arch@tut.by

Jerzy Libera
Institute of Archaeology
Maria Curie-Skłodowska University
Maria Curie-Skłodowska Square 4
20-031 Lublin
Poland
E-mail: jlibera@o2.pl

Sergey D. Lysenko
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine

Svetlana S. Lysenko
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine

Jan Machnik
Institute of Archaeology and Ethnology
Polish Academy of Sciences
Sławkowska 17
31-016 Kraków
Poland

Przemysław Makarowicz
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: przemom@amu.edu.pl

Mirosław Makohonienko
Institute of Paleogeography and Geoecology
Adam Mickiewicz University
Dzięgielowa 27
61-680 Poznań
Poland
E-mail: makoho@amu.edu.pl

Vitaliy V. Otroshchenko
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine
E-mail: otroshchenko@iananu.kiev.ua

Jarosław Rola
Stanisław Staszic Regional Museum
Browarna 7
64-920 Piła
Poland
E-mail: jarola@interia.pl

Valery Samolyuk
Institute of Archaeology
National Academy of Science of Ukraine
Heroyiv Stalingrada 12
254655 Kiev
Ukraine

Jarosław Sobieraj
Museum of Warmia and Mazury
Zamkowa 2
10-074 Olsztyn
Poland
E-mail: jsobieraj@poczta.onet.pl

Paulina Suchowska
Institute of Prehistory
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 78
61-809 Poznań
Poland
E-mail: paulina.suchowska@interia.pl

Marzena Szmyt
Institute of Eastern Studies
Adam Mickiewicz University
28 Czerwca 1956, 198
61-486 Poznań
Poland
E-mail: marzena@amu.edu.pl

Katarzyna Ślusarska
Institute of Archaeology
Faculty of History
Gdansk University
Grunwaldzka 238a
80-266 Gdańsk-Oliwa
Poland
E-mail: kslusarska@poczta.wp.pl

Witold Tyborowski
Institute of History
Adam Mickiewicz University
Św. Marcin 28
61-809 Poznań
Poland
E-mail: witoldtyborowski@op.pl

ERRATA BALTIC-PONTIC STUDIES, vol. 14

Page	For	Read
12	Fig. 3. 'The router of the Argonauts' journey according to S. Czarnowski [Czarnowski 1937/1956 – visualization by the present authors]	Fig. 3. 'The Route of the Argonauts' Journey According to S. Czarnowski [Czarnowski 1937/1956 – visualization by the present authors]. Legend: 1 – routes, 2 – routes?
153	Kośko, Szmyt 2007	Marciniak 2004
526	Kośko A., Szmyt M. 2004a *Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru.* Archeologia Bimaris 3. Poznań.	Kośko A., Szmyt M. 2004a (Eds) *Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru.* Archeologia Bimaris 3. Poznań.
526	Kośko A. Szmyt M. (Eds.) 2007 *Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru w IV – III tys.* Archaeologia Bimaris 3: 35-42.	Marciniak A. 2004 Mikrospołeczny wymiar pasterstwa i nomadyzmu i tafonomiczne podstawy ich identyfikacji w materiałach faunistycznych. In: A. Kośko, M. Szmyt (Eds) *Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru.* Archaeologia Bimaris 3: 35-43.